

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**PEYAMİ SAFA’NIN “FATİH-HARBİYE” ROMANI ÜZERİNE
CÜMLE (SENTAKS) ÇALIŞMASI**

**Tezi Hazırlayan
Özgül GÜNAY**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Ocak 2009
KAYSERİ**

Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI danışmanlığında **Özgül GÜNAY** tarafından hazırlanan “**Peyami Safa’nın Fatih-Harbiye Romanı Üzerine Cümle (Sentaks) Çalışması**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

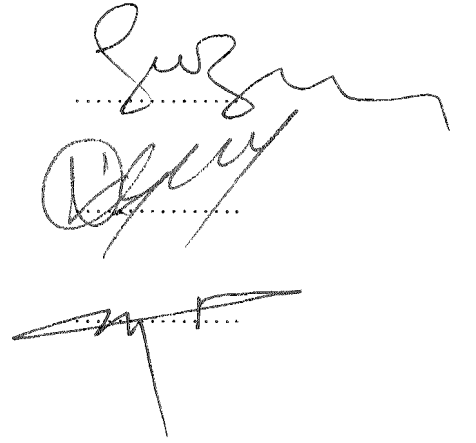
30 /03 /2009

JÜRİ:

Danışman : **Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI**

Üye : **Prof. Dr. Nevzat ÖZKAN**

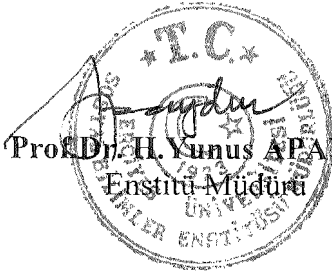
Üye : **Yrd. Doç. Dr. Sadi NAKİBOĞLU**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun **24.04.2009** tarih ve**13**..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...**24**... / ...**04**... / **2009**

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

PEYAMI SAFA’NIN “FATİH-HARBİYE” ROMANI ÜZERİNE CÜMLE (SENTAKS) ÇALIŞMASI

Özgül GÜNAY

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2009

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ÖZET

Dil bir milletin geçmişten geleceğe aktardığı medeniyet ve kültürün bir yansımasıdır. Bir milleti diğer milletlerden ayıran en önemli yapı taşı ise yine dildir. Dil sayesinde uluslar, yüzyıllar boyunca ortaya koyduğu, biriktirdiği tecrübesini sonraki toplumlara aktarır. Dil nesillere kelimeler ile değil cümleler ile aktarılır. Konuşulan ve yazılan dil, cümlelerden meydana gelir. Cümleler ise duygu ve düşüncüyü açıklar. Cümle bilgisi (söz dizimi, sentaks, tümce bilim), sözcükler ile kurulan, dil grupları ile oluşan cümle ve cümle yapısını inceleyen bir bilim dalıdır. Yani cümle bilgisi, kelime grupları ile cümlenin yapısı, cümlenin görevleri ve anlam özelliklerinden oluşan bir dil birliğidir. Bu çalışmada, Peyami SAFA’nın “Fatih-Harbiye” romanının cümle bilgisi çalışması yapılmıştır. Bu roman Tanzimat’la sosyal hayatımızda başlayan doğu-batı çelişkisinin, 1931 yılı Türkiye’inde nasıl yaşandığını sentezleyen bir eser niteliğindedir. Yazar, bu eserinde zengin kültür birikimini derin edebi anlayışı ile sembolleştirmiştir ve Kurtuluş Savaşı sonrası doğu ve batı medeniyetlerini temsil eden İstanbul’un iki semtini, bu semtlerde yaşayan insanları, insanların yaşayış tarzlarını ve yaptıkları müziği kullanarak karşılaştırmıştır. Türk Edebiyatı içerisinde dikkat çeken psiko-sosyal bir roman olan Fatih-Harbiye, bilgi birikiminin, üslubun ve kültürün önemini göstermesi bakımından da eşine az rastlanan örnek bir eser niteliğindedir. Eserin bütününde hakim olan duygu ise; yanlış batılılaşma anlayışı, nesil çatışması, doğu-batı sentezi ve musikiden ibarettir.

Yapılan bu çalışma, kelime grupları, cümle ve cümle çeşitleri, cümle tahlilleri şeklinde üç ana başlık altında toplamış, her bir konu hakkında dilcilerin görüşlerine yer verilmiş, romanın tamamı incelenerek her bir konu için örnekler toplanmıştır. Bu çalışma hazırlanırken faydalanan eserlerin bibliyografyası son bölümde verilmiştir. Sonuç ve değerlendirme kısmında ise dilcilerin anlaştıkları ve ayrı düştikleri konular gruplar halinde belirtilmiş ve çalışılan eserin dil açısından bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cümle bilgisi, Sentaks, Söz dizimi, Kelime grubu, Tümce bilim.

SYNTACTIC STUDY OF “FATİH-HARBİYE” NOVEL BY PEYAMİ SAFA**Özgül GÜNAY****Erciyes University, Graduate School of social Science****Master Thesis, January 2009****Thesis Supervisor: Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI****ABSTRACT**

Language is a reflection of civilization and culture of a nation from past to future. One of the most efficient attribute that separate a nation from the others is still the language. By means of language, nations carry their own centennial experiences to the others. Language is transfered to generations by sentences not by words. The written and spoken language is made by sentences. Sentences explain the feelings and thoughts. Syntactic study is a science which examine the word groups that consist of words and the sentences that made of word groups. Namely syntactic study is concerning about sentence study with word groups, sentence obligations and meaning peculiarities. In this study, the syntactic study of “Fatih-Harbiye” novel by Peyami SAFA is presented. This novel synthesizes the east-west culture contradiction in the way of life, that began with Tanzimat, in 1931 Turkey. The author symbolizes rich culture collection with his deepest literary meaning, and compares two regions of İstanbul, that represent the east civilization and west civilization after Liberation War, by the peoples, who live in that regions, by the way of lifes in that regions, and by the music made by those people. From the point of show the importance of the culture, style and collection, Fatih-Harbiye, which is one of the most exciting psycho-social novel in Turkish Literature, is an unusual example. The sense of novel consist of wrong westernization, generation gap, synthesis of east-west and music.

By the means of this study, word groups, sentences and sentence styles, analysis of sentences are made of groups in three headlines and the ideas of the linguists about each of these headlines are given. The whole novel is analysed, and the samples of these headlines, which are given in the novel, are collected. The references are presented at the end of the study. In the result and conclusion part the subjects, which linguists come to an agreement on, and the subjects which linguists do not come to an agreement on, are presented, and also a linguistic conclusion of the novel is given.

Keywords: Syntax, word group.

ÖNSÖZ

İnsan topluluklarını bir yığın olmaktan kurtararak, aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir millet haline getiren dil, toplumun kültürel değerlerinin en başında gelmektedir. Dilin en önemli görevi olan anlaşma ve iletişim olayları, kelimeler arasında kurulan ilişkiler sonunda meydana gelen gruplaşmalarla gerçekleşir. Cümle bilgisinin konusu sadece cümle değil, iki veya daha fazla kelimeden oluşan tüm dil birlikleridir. Kelimeler ne çeşit olursa olsun, daima bir anlam ve anlatım ilişkisi içinde kullanılırlar. Bu anlam ve anlatım ilişkisinin oluşması içinse, kelimeler arasında bir örgünün, bağlantının kurulması gereklidir. Kelime grupları, bu ilişkilerden meydana gelen, ortaya çıkan dil birlikleridir.

Yapılan bu çalışma, “Özet, Önsöz, Peyami SAFA’nın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri, Kelime Grupları, Cümle ve Cümle Çeşitleri, Cümle Tahlilleri, Sonuç ve Değerlendirme, Kaynaklar” bölümlerinden oluşmuştur.

Bu çalışmada, Prof. Dr. Muharrem ERGİN’in “Türk Dil Bilgisi” kitabı örnek alınmış, Türk dili hakkında yazılan çeşitli eserlerden yararlanılmış ve yararlanılan bu eserler ise, Kaynaklar bölümünde gösterilmiştir.

Türkçenin söz dizimi kuralları, Peyami SAFA’nın “Fatih-Harbiye” romanından seçilmiş edebi örneklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde, Kelime Grupları on altı bölüm halinde tanımlanıp, her bir grup için dilcilerin görüşlerine, konuyla ilgili farklı yaklaşımlarına yer verilmiş, eserden seçilen örneklerle pekiştirilerek incelenmiştir.

İkinci bölümde ise, Cümle ve Cümle Çeşitleri ana başlığı altında cümlenin tanımı, cümlenin öğeleri ve cümlenin türleri dilcilerin görüşlerine yer verilerek incelenmiş, eserden seçilen edebi örneklerle açıklanmış ve diğer bölümlerde verilen bilgilerin ışığında tahlil edilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise, cümle tahlillerine yer verilmiş; 12 basit cümle, 10 bağlı cümle, 8 sıralı cümle, 5 ki’li birleşik cümle, 5 şartlı birleşik cümle, 6 iç içe birleşik

cümle olmak üzere, toplam 46 cümle incelenmiştir. Bu cümleler öğelerine ayrılmış ve unsurlarının sıralanışına göre, anlamına göre, yüklemine göre, yapısına göre gruplara ayrılmış, cümlelerdeki kelime grupları belirlenmiştir.

Çalışmanın Sonuç ve Değerlendirme kısmında ise, incelenen eserdeki cümlelerin istatistiksel sonuçları belirlenip, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmada faydalanılan kaynak kitaplar, Kaynaklar bölümünde gösterilmiştir.

Çalışma esnasında, bilgi ve tecrübeleriyle, bana yardımcı olan, ilgi ve yardımlarını esirgemeyen, kıymetli hocam Doç. Dr. Suzan Suzi TOKATLI'ya teşekkürlerimi sunarım.

Özgül GÜNAY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xiii
 GİRİŞ.....	 1
PEYAMİ SAFA'nın HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ.....	1
HAYATI.....	1
EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	2
ESERLERİ.....	3

BÖLÜM 1

KELİME GRUPLARI

1. Kelime Grupları İle İlgili Genel Bilgiler.....	6
1.1. Kelime Grupları İle İlgili Literatürde Yapılan Çalışmalar.....	8
2. Tekrar Grubu.....	19
2.1. Tekrar Grupları Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	19
2.2. Metinde Yer Alan Tekrar Gruplarına Örnekler.....	23
2.2.1. Aynen Tekrarlar.....	23
2.2.2. Eş Anlamlı Tekrarlar.....	24
2.2.3. Zıt Anlamlı Tekrarlar.....	24
2.2.4. İlaveli Tekrarlar.....	25
3. Bağlama Grubu.....	25
3.1. Bağlama Grupları Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	25
3.2. Metinde Yer Alan Bağlama Gruplarına Örnekler.....	28
4. Sıfat Tamlaması.....	29
4.1. Sıfat Tamlaması Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	29
4.2. Metinde Yer Alan Sıfat Tamlamalarına Örnekler.....	30

5. İyelik Grubu ve İsim Tamlaması.....	31
5.1. İyelik Grubu.....	31
5.1.1.İyelik Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	32
5.2. İsim Tamlaması.....	33
5.2.1.İsim Tamlaması Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	33
5.3. Metinde Yer Alan İyelik Grubu ve İsim Tamlamalarına Örnekler.....	36
5.3.1.Metinde Yer Alan İyelik Gruplarına Örnekler.....	36
5.3.2.Metinde Yer Alan Belirtisiz İsim Tamlamalarına Örnekler.....	36
5.3.3.Metinde Yer Alan Belirtili İsim Tamlamalarına Örnekler.....	37
6. Aitlik Grubu.....	38
6.1. Aitlik Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	38
6.2. Metinde Yer Alan Aitlik Gruplarına Örnekler.....	39
7. Birleşik İsim.....	40
7.1. Birleşik İsim Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	40
7.2. Metinde Yer Alan Birleşik İsimlere Örnekler.....	41
8. Birleşik Fiil.....	42
8.1. Birleşik Fiil Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	42
8.2. Metinde Yer Alan Birleşik Fiillere Örnekler.....	45
8.2.1.Metinde Yer Alan İsimle Yapılan Birleşik Fiillere Örnekler.....	45
8.2.2.Metinde Yer Alan Fiille Yapılan Birleşik Fiillere Örnekler.....	46
9. Ünvan Grubu.....	47
9.1. Ünvan Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	47
9.2. Metinde Yer Alan Ünvan Grubu Örnekleri.....	48
10. Ünlem Grubu.....	49
10.1.Ünlem Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	49
10.2.Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri.....	50
11. Sayı Grubu.....	51
11.1.Sayı Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	51
11.2.Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri.....	52
12. Edat Grubu.....	53
12.1.Edat Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	53
12.2.Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri.....	55

13. Kısaltma Grubu.....	57
13.1.İsnat Grubu.....	57
13.1.1.İsnat Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	57
13.1.2.Metinde Yer Alan İsnat Grubu Örnekleri.....	58
13.2.Genitif (İlgi) Grubu.....	58
13.2.1.Genitif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	58
13.2.2.Metinde Yer Alan Genitif Grubu Örnekleri.....	60
13.3.Datif Grubu (Yönelme-Yaklaşma).....	60
13.3.1.Datif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	60
13.3.2.Metinde Yer Alan Datif Grubu Örnekleri.....	61
13.4.Lokatif (Bulunma-Kalma) Grubu.....	61
13.4.1.Lokatif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	61
13.4.2.Metinde Yer Alan Lokatif Grubu Örnekleri.....	63
13.5.Ablatif (Ayrılma-Çıkma) Grubu.....	63
13.5.1.Ablatif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	63
13.5.2.Metinde Yer Alan Ablatif Grubu Örnekleri.....	64
13.6.Akkuzatif (Yükleme-Belirtme) Grubu.....	65
13.6.1.Akkuzatif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	65
14. İsim-Fiil Grubu.....	66
14.1.İsim-Fiil Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	66
14.2.Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri.....	68
15. Partisip (Sıfat-Fiil) Grubu.....	69
15.1.Partisip Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	69
15.2.Metinde Yer Alan Partisip Grubu Örnekleri.....	70
16. Gerundium (Zarf-Fiil) Grubu.....	71
16.1.Gerundium Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri	71
16.2.Metinde Yer Alan Gerundium Grubu Örnekleri.....	73
17. Kısaltmış (Klişeleşmiş) Gruplar.....	75
17.1.Kısaltmış Gruplar Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	75
17.2.Metinde Yer Alan Kısaltmış Grup Örnekleri.....	75

BÖLÜM 2

CÜMLE VE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1. Cümle.....	77
1.1. Cümle Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	77
2. Cümlelerin Öğeleri.....	79
2.1. Yüklem (Fiil).....	79
2.1.1.Yüklem Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	79
2.1.2.Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri.....	81
2.2. Özne (Fail).....	82
2.2.1.Özne Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	83
2.2.2.Metinde Yer Alan Özne Örnekleri.....	85
2.3. Nesne.....	86
2.3.1.Nesne Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	86
2.3.2.Metinde Yer Alan Nesne Örnekleri.....	88
2.4. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı).....	89
2.4.1.Dolaylı Tümleç Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	90
2.4.2.Metinde Yer Alan Dolaylı Tümleç Örnekleri.....	92
2.5. Zarf Tümleci.....	93
2.5.1.Zarf Tümleci Üzerine Dilcilerin Görüşleri.....	93
2.5.2.Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Örnekleri.....	95
2.6. Cümle Dışı Unsur.....	96
2.6.1.Cümle Dışı Unsur Üzerine Dilcilerin Görüşleri	97
2.6.2.Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Örnekleri.....	98
3. Cümlelerin Türleri.....	99
3.1. Dilcilerin Cümle Türleri ile İlgili Görüşleri.....	99
3.2. Unsurlarının Sıralanışına Göre Cümleler.....	108
3.2.1.Kurallı (Düz) Cümleler.....	108
3.2.1.1. Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri.....	108
3.2.2.Kuralsız (Devrik) Cümleler.....	109
3.2.2.1.Metinde Yer Alan Kuralsız Cümle Örnekleri.....	109
3.3. Anlamına Göre Cümleler.....	109
3.3.1.Olumlu Cümleler.....	109

3.3.1.1. Metinde Yer Alan Olumlu Cümle Örnekleri.....	110
3.3.2.Olumsuz Cümleler.....	110
3.3.2.1. Metinde Yer Alan Olumsuz Cümle Örnekleri.....	110
3.3.3.Soru Cümleleri.....	112
3.3.3.1. Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri.....	112
3.4. Yüklemine Göre Cümleler.....	113
3.4.1.Fiil (Eylem) Cümleleri.....	113
3.4.1.1. Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri.....	113
3.4.2.İsim (Ad) Cümleleri.....	114
3.4.2.1. Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri.....	114
3.5. Yapılarına Göre Cümleler	115
3.5.1.Basit Cümleler.....	115
3.5.1.1. Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri.....	116
3.5.2.Sıralı Cümleler.....	117
3.5.2.1. Metinde Yer Alan Sıralı Cümle Örnekleri.....	117
3.5.3.Bağlı Cümleler.....	118
3.5.3.1.Metinde Yer Alan Bağlı Cümle Örnekleri.....	118
3.5.4.Birleşik Cümleler.....	119
3.5.4.1. Şartlı Birleşik Cümleler.....	121
3.5.4.1.1.Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri.....	121
3.5.4.2.Ki’li Birleşik Cümleler.....	121
3.5.4.2.1.Metinde Yer Alan Ki’li Birleşik Cümle Örnekleri.....	122
3.5.4.3.İç İç Birleşik Cümleler.....	123
3.5.4.3.1.Metinde Yer Alan İç İç Birleşik Cümle Örnekleri.....	123

BÖLÜM 3

CÜMLE TAHLİLLERİ

1. Basit Cümle Tahlilleri.....	125
2. Bağlı Cümle Tahlilleri.....	137
3. Sıralı Cümle Tahlilleri.....	150
4. Ki’li Birleşik Cümle Tahlilleri.....	162

5. Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri.....	170
6. İç İçe Birleşik Cümle Tahlilleri.....	176
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	185
KAYNAKLAR.....	192
ÖZGEÇMİŞ.....	195

KISALTMALAR

GÖ.	Gizli Özne
MEB.	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
vb.	Ve Benzeri
TDK.	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yrd.	Yardımcı Doçent
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor

GİRİŞ

PEYAMİ SAFA'nın HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

Peyami Safa (1899, İstanbul - 15 Haziran 1961) Türk hikaye ve romancısı. Server Bedî takma ismini de kullanan yazar, romanlarının yanı sıra, düşünsel yapıtları, polemikleri, köşe yazarlığı ve gazeteciliği ile de tanınır.

Peyami SAFA, mevzuuna hakim, kuvvetli üslubu ve eserlerini ören zengin fikir unsurlarıyla edebiyatımızda ateşli ve enerjik sanat hamleleri göstermiş kudretli bir muharrirdir. Batının fikir hareketlerini yakından takip ederek felsefe ve psikoloji vadilerinde esaslı bir kültür edinmiş, şahsi zeka ve kabiliyeti ile birleşen bu kültür, onun eserlerindeki sanat kalitesini ciddi bir şekilde yükseltmiştir ¹.

Hayatı

Servet-i Fünun dönemi şairlerinden İsmail Safa'nın oğludur. Konya'ya sürgüne gönderilen babasının orada ölmesi üzerine 1901 yılında iki yaşında yetim kalmış, bu yüzden "Yetim-i Safa" adıyla anılmıştır. Babasız büyümenin acılarının yanı sıra, sekiz dokuz yaşlarında yakalandığı bir kemik hastalığı dolayısıyla 17 yaşına kadar, bu hastalığın fiziksel ve ruhsal bunalımlarını yaşamıştır. Sonradan bu günlerini ünlü Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanında dile getirmiştir. Ayrıca Fatih-Harbiye gibi diğer romanlarında da kendi hastalığının buhranını yansıttığı karakterlere rastlanır ². Hastalık ve savaşın yol açtığı maddî sıkıntılar dolayısıyla öğrenimini sürdürememiş, o sıralar Maarif Nazırı olan Recaizade Ekrem Bey (Recaizade Mahmut Ekrem), bu görevinden ayrılınca onu Galatasaray Lisesi'nde okutma vaadini yerine getirememiş,

¹ Nihat Sami BANARLI; Resimli Türk Edebiyatı, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul, 1987, s. 1242.

² Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt VII, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977-1990, s. 402-406.

Peyami Safa da hayatını kazanmak ve annesine bakmak için Vefa İdadisi'ndeki öğrenimini yarıda bırakmıştır. Karton Matbaası'nda bir süre çalışan Peyami Safa, Posta - Telgraf Nezareti'ne girmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar orada çalışmıştır (1914). Daha sonra Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihat Mektebi'nde öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Dört yıl çalıştığı bu okulda, hem öğretmiş, hem de kendi çabasıyla Fransızca'sını ilerletmiştir ³.

1918 yılında ağabeyi İlhami Safa'nın isteğine uyarak öğretmenlikten ayrılmış ve birlikte çıkardıkları "20. Asır" adlı akşam gazetesinde "Asrın Hikâyeleri" başlığı altında yazdığı öykülerle gazetecilik yaşamına başlamıştır. İmzasız olarak yazdığı bu hikâyelerin tutulması üzerine, Server Bedîî takma adını kullanmaya başlayan Peyami Safa, daha sonra 1921'de Son Telgraf gazetesinde yazmış, oradan da Tasvir-i Efkâr'a geçmiştir. Daha sonra Cumhuriyet gazetesine geçmiş, 1940 yılına kadar bu gazetede fıkra ve makalelerinin yanı sıra, roman da tefrika etmiştir.

1960'lı yıllara kadar başta Milliyet olmak üzere birçok gazete ve dergide yazan Peyami Safa 27 Mayıs'tan sonra, Son Havadis gazetesinde yazmaya başlamıştır (1961). Aynı yıl Erzurum'da yedek subaylığını yapmakta olan oğlu Merve'nin ölümü üzerine büyük bir sarsıntı geçiren Peyami Safa, iki üç ay sonra İstanbul'da vefat etmiştir. Ayrıca sevilen bir şair olmasına rağmen doğum tarihi tam olarak bilinmiyor ⁴.

Edebî Kişiliği

Yazı hayatına 20. Asır'daki hikâyeleriyle başlayan Peyami Safa, tam 43 yıl, hemen hemen hiç ara vermeden Türkiye'de yayımlanan birçok gazete ve dergide çeşitli zamanlarda fıkra, makale, deneme ve romanlarını yayımlamış, son derece verimli bir yazar olmuştur. Kendi kendini yetiştirmiş bir kişi olan Peyami Safa, çağın düşünce akımlarıyla ilgilenmiş, siyasal sorunlar karşısında tavır almış, bu yüzden Türk basınında derin izler bırakan polemiklere girişmiştir. Bunlar arasında en ünlüleri Nâzım Hikmet, Nurullah Ataç, Sabiha ve Zekeriya Sertel ve Aziz Nesin'le yaptığı kalem kavgalarıdır ⁵.

³ Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt IX, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3329-3333.

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt VII, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977-1990, s. 402-406.

⁵ Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt IX, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3329-3333.

İlk romanlarında sola yakın görüşler taşıyan Peyami Safa, bir hastanın psikolojisini anlattığı otobiyografik romanı Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nu (1931) Nazım Hikmet'e ithaf etmişti. Bu roman hariç, 1922-1939 yılları arasında yazdığı Mahşer (1924), Şimşek (1928), Fatih-Harbiye (1931) ve Biz İnsanlar (1939) adlı romanlarında Doğu-Batı sorununu karakterlerde somutlaştırarak işledi. Safa, bu romanlarında, ruh hallerini çözümlemeye, kurguda, dilinin kıvraklığında, anlatım tekniklerindeki denemelerde başarılı bulunurken, romanlarında düşünceyi öne çıkarması dolayısıyla eleştiriler aldı. II. Dünya Savaşı sırasında Nasyonal Sosyalistlere yakınlaşmasıyla dikkat çeken Safa'nın gerçekçi roman çizgisi, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949) ile mistisizme yöneldi.

İlk uzun hikâyesi Gençliğimiz'i 1922 yılında neşreden Peyami Safa, para kazanmak amacıyla yazdığı kitaplarında, ilk defa ağabeyi İlhami Safa'nın takma ad olarak kullandığı, annesi Server Bedia Hanım'ın adından uyarladığı Server Bedî müstear adını kullanmış, bu takma adla yüzlerce eser vermiştir. Bunlar arasında en sevilenler Cingöz Recai macera romanları ile Cumbadan Rumbaya adlı romanı olmuştur.

Peyami Safa, Türk kültür yaşamında yayımlandığı yıllarda hayli etkili olmuş Hafta, Kültür Haftası (1936, 21 sayı) ve Türk Düşüncesi (1953-1960, 63 sayı) dergilerini çıkarmıştır. Asıl ününü romancı olarak yapan Peyami Safa, bazı uzun öyküleri ile de dikkati çekmiş, yazar Batılı kaynakların bir "Zalim" olarak tanıttıkları Hun hükümdarı Atilla'yı aklamak amacıyla aynı adda bir de tarihsel roman yazmıştır ⁶. Prof. Dr. Mehmet Tekin, Yrd. Doç Dr. Mehmet Önal ve Dr. Nana Lee, Peyami Safa hakkında birer doktora tezi vermişlerdir. Beşir Ayvazoğlu'nun yazar (Peyami Safa) hakkında Ötüken Yayınları'ndan çıkmış, biyografik bir eseri bulunmaktadır.

PEYAMİ SAFA'nın ESERLERİ

Hikâyeleri

- Bir genç (1921)
- Gençliğimiz (1922)
- Siyah Beyaz Hikâyeler (1923)
- İstanbul Hikâyeleri (1923)

⁶ Yeni Türk Ansiklopedisi, Cilt IX, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3329-3333.

- Aşk Oyunları (1924)
- S ng lerin Gölgesinde (1924)
- Ateşböcekleri (1925)

Romanları

- Mahşer (1924)
- Bir Akşamdı (1924)
- Bir Genç Kız Kalbinin C rm  (1925)
- Sözde Kızlar (1925)
- Canan (1925)
- şimşek (1928)
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1931)
- Atilla (1931)
- Fatih - Harbiye (1931)
- Bir Tereddüdün Romanı (1933)
- Biz İnsanlar (1947)
- Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949)
- Yalnızız (1951)
- Cingöz Recai Serisi

Oyunları

- Gün Doğuyor (1937)

Fikr  Eserleri

- Zavallı Celal Nuri Bey (1914)
- Büyük Avrupa Anketi (1938)
- Türk Inkıl bına Bakışlar (1938)
- Felsef  Buhran (1939)
- Millet ve İnsan (1943)
- Mahutlar (1959)
- Sosyalizm (1961)

- Mistisizm (1962)
- Nasyonalizm (1962)
- Doğu - Batı Sentezi (1963)
- Nasyonalizm - Sosyalizm - Mistisizm (1968)
- Osmanlıca - Türkçe - Uydurmaca (1970)
- Kadın - Aşk- Aile(1970)
- Yazarlar - Sanatçılar - Meşhurlar(1970)
- Yirminci Asır Avrupa ve Biz(1970)
- Din - İnkılâp - İrtica(1970)
- Sanat - Edebiyat - Tenkit (1970)
- Sosyalizm-Marksizim- Komünizm (1971)
- Kızıl Çocuğa Mektuplar (1971)
- Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976)

Ders kitapları

- Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabesi (1929)
- Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929)
- Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat (I-IV, 1929)
- Yeni Talebe Mektupları (1930)
- Büyük Mektup Nümuneleri (1932)
- Türk Grameri (1941)
- Dil Bilgisi (1942)
- Fransızca Grameri (1942)
- Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948)

BÖLÜM 1

KELİME GRUPLARI

1. Kelime Grupları İle İlgili Genel Bilgiler

Kelime grubu, yapı ve anlam bakımından bütünlük oluşturan, birden fazla kelimenin, cümlede bir bütün olarak ele alındığı bir dil birliğidir. Kelime grupları, aynı zamanda söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks, tümce bilim gibi kelimeler ile karşılanmıştır ¹.

Kelime grupları, kelimelerin varlık, kavram ve hareketlerini karşılayarak, belirli kurallara göre oluşturduğu bir diziliştir. Bu dizilişler iki veya daha fazla kelime ile kurulan dil birlikleridir. Nitekim kelime grupları, anlamları tek bir kelime ile karşılanamayan varlıkları, kavramları, nitelikleri tanımlamakla kalmayıp, bu anlamları niteleyerek, belirterek, genişleterek ve hatta pekiştirerek karşılarlar.

Kelime grubu için, birden fazla kelime, bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böylece, belirli bir düzenle kurulduğu için, kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük, bilhassa mânâ bakımından göze çarpar. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir ².

Kelime gruplarının en önemli özelliklerinden birisi de kendisinden daha büyük kelime grupları veya cümleler içerisinde, tek bir kelime gibi çekim görmeleri yani isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yapmalarıdır. Kelime grupları hüküm belirtmedikleri için yargı bildiren gruplardan ayrılırlar.

¹ Dilbilim ve Dilbilgisi Terimler Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara, 1980, s. 134.

² Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 374.

İyelik, hal ve soru ekleri kullanarak ekli kelime grupları elde edilebilirken, eksiz kurulabilmeleri de söz konusudur. Soru ve hal ekleri kelime gruplarından sonra yer alan kelime ile ilgili olurken, iyelik ekleri ise kendinden önceki kelimeler ile ilgilidir. Ayrıca grup sonunda yer alan çekim ekleri sayesinde, diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilişkisi sağlanır.

Kelime grupları, mensubu bulundukları dillerin genel özelliklerini içerirler. Nitekim Türkçede kelime grupları, Türkçe konuşan insanların duygu, düşünce, mantığını yansıtır. Uzunca süreler yabancı dillerin etkisinde kalmış olmasına rağmen, yazı dilimizin en eski bilinen örneklerinden günümüze kadar değişmeyen, yardımcı ögenin önde, temel ögenin sonda bulunması, Türkçe kelime gruplarının en belirgin özelliğidir. Bu nedenle belirten, tamlayan, tâbi olan yardımcı öge başta yer alırken; belirtilen, tamlanan ve tâbi olunan öge daima sonda yer alır.

Kelime grupları, aynı zamanda belirtme gruplarıdır. Bu bakımdan kelime gruplarında genellikle; belirten-belirtilen, tamlayan-tamlanan, bağlı olan-bağlı olunan ve asıl-yardımcı şeklinde iki öge vardır. Türkçede yardımcı öge önce, asıl öge sonra gelir. Kelime grubunu, diğer kelime ve kelime grupları ile ilişki haline sokacak ek, sondaki asıl ögede bulunur³.

Yukarıda belirtilen bu kurala uymayan bazı durumlar, birleşik fiil, edat grubu ve ünvan grubunda ana ögenin başta, buna karşın yardımcı ögenin sonda bulunması ile görülmektedir. Ayrıca şiir dilinde, bir kelime grubunun yapı taşları kafiye, vezin, ahenk vb. nedenlerle kelime grubu içerisinde yerleri değişmiş olabilir. Nitekim konuşma dilinde de konuşmanın etkinliğini artırmak üzere kelime gruplarının dizilişinde farklılıklar görülebilir.

Diğer taraftan kelime grupları, çoğunlukla bir dilin özel bazı kurallarını ve özelliklerini içerse de farklı diller arasında benzerlikler kurulması açısından da önemli bir görev üstlenirler.

³ Kemal Yavuz; Kazım Yetiş; Necat Birinci; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 144.

Kurallar, dillere göre farklılıklar gösterse de diller arasında kelime gruplarında bazı ortaklıklar ve benzerlikler bulunabilir. Bunların oranı, o diller arasındaki köken ilişkilerinin derecesine göre değişmektedir. Hatta aralarında hiç ilişki olmadığı kabul edilen diller arasında bile birtakım evrensel ortaklıklar görülebilir⁴.

1.1. Kelime Grupları İle İlgili Literatürde Yapılan Çalışmalar

Literatürde kelime grupları üzerine yapılan çalışmalarda iki farklı yaklaşım görülmektedir. Buna göre bazı çalışmalarda, kelime grupları bir bütün halinde ele alınırken bazı çalışmalarda ise alt bölümler halinde incelenmektedir.

Kelime gruplarını bölümler halinde inceleyen çalışmalar arasında en dikkat çekici olanlarından birisini Muharrem ERGİN'in "Türk Dil Bilgisi" adlı eseri oluşturmaktadır. Bu çalışmada kelime grupları, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, içerisinde birden fazla kelimeyi bulunduran ve dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliği olarak tanımlanırken, kelime gruplarının, bazen ekli bazen de eksiz kelimelerin bağlanması suretiyle meydana geldiği belirtilmektedir. ERGİN kelime gruplarını da aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır⁵.

- Tekrarlar
- Bağlama Grubu
- Sıfat Tamlaması
- İyelik Grubu ve İsim Tamlaması
- Aitlik Grubu
- Birleşik İsim
- Birleşik Fiil
- Ünvan Grubu
- Ünlem Grubu
- Sayı Grubu
- Edat Grubu

⁴ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 9.

⁵ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 377-397.

- İsnat Grubu
- Genitif, Datif, Lokatif ve Ablatif Grupları
- Fiil Grubu
- Partisip Grubu
- Gerundium Grubu
- Kısaltma Grupları

Mustafa ÖZKAN ve Veysi SEVİNÇLİ, kelime gruplarını “Belirtme Grupları” başlığı altında şu şekilde sınıflandırmışlardır ⁶:

- İsim Tamlaması ve İyelik Grubu
- Sıfat Tamlaması
- Birleşik İsim Grubu
- Tekrar Grubu (İkileme)
- Aitlik Grubu
- Edat Grubu
- Ünvan Grubu
- Birleşik Fiil Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- Sayı Grubu
- Ünlem Grubu
- Bağlama Grubu
- Kısaltma Grupları

Kelime gruplarını, birden çok kelimeyi içerisine alan, yapısında ve anlamında bir bütünlük olan, dilde bir bütün olarak işlem gören dil birliği olarak tanımlayan Rasih ERKUL, “Cümle ve Metin Bilgisi” adlı eserinde kelime gruplarını aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır ⁷:

⁶ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 17-89.

⁷ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s.4-17.

- Tekrarlar (Yinelemeler)
- Bağlama Grubu
- Sıfat Tamlaması
- İsim Tamlaması
- Aitlik Grubu
- Birleşik Kelime / İsim
- Birleşik Fiil
- Sayı Grubu
- Hal Ekleriyle Yapılan Kelime Grupları
- Edat Grubu
- Ünvan Grubu
- Ünlem Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- Kısaltma Grubu

İsnat, ilgi (genitif), yaklaşma (datif), bulunma (lokatif), uzaklaşma (ablatif) ve yapma (Akkuzatif) gruplarını Kısaltma Grubunun bir alt başlığı olarak ele aldığı “Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri” isimli çalışmasında M. Metin KARAÖRS, kelime gruplarını aşağıda görüldüğü gibi sıralamıştır ⁸.

- Tekrarlar Grubu (İkilemeler)
- Bağlama Grubu
- Sıfat Tamlaması
- İyelik Grubu ve İsim Tamlaması
- Aitlik Grubu
- Birleşik İsim
- Birleşik Fiil

⁸ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s.4-35.

- Ünvan Grubu
- Ünlem Grubu
- Sayı Grubu
- Edat Grubu
- Kısaltma Grupları
 - o İsnat Grubu
 - o İlgı (Genitif) Grubu
 - o Yaklaşma (Datif) Grubu
 - o Bulunma (Lokatif) Grubu
 - o Uzaklaşma (Ablatif) Grubu
 - o Yapma (Akkuzatif) Grubu
- Fiil Grubu
- Sıfat-Fiil (Partisip) Grubu
- Zarf-Fiil (Gerundium) Grubu
- Kısaltmış (Klişeleşmiş) Gruplar

“Türkçede Söz Dizimi” adlı eserinde kelime gruplarını, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere, belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğu olarak tanımlayan Leyla KARAHAN, kelime gruplarını şu şekilde ele almıştır ⁹:

- İsim Tamlaması (Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması)
- Sıfat Tamlaması
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Tekrar Grubu
- Edat Grubu
- Bağlama Grubu
- Ünvan Grubu

⁹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 11-13.

- Birleşik İsim Grubu
- Ünlem Grubu
- Sayı Grubu
- Birleşik Fiil Grubu
- Kısaltma Grupları
 - o İsnat Grubu
 - o Yükleme Grubu
 - o Yaklaşma Grubu
 - o Bulunma Grubu
 - o Uzaklaşma Grubu
 - o Vasıta Grubu

“Türkçenin Grameri” isimli çalışmasında kelime gruplarını belirtme öbekleri adı altında inceleyen Tahsin BANGUOĞLU, yapılarına göre belirtme öbeklerini şu şekilde sıralamıştır ¹⁰:

- Ad Takımları
- Sıfat Takımları
- Zarf Öbekleri
- Takı Öbekleri
- Çekim Öbekleri
 - o İsim Öbekleri
 - o Fiil Öbekleri
- Bağlama Öbekleri
- Yanaşma Takımları
 - o San Öbekleri
 - o Ayırma ve Soyadı Öbekleri
 - o Künye ve Mahlas
- Katma Öbekler
 - o Ünlem Öbekleri

¹⁰ Tahsin BANGUOĞLU; Türkçenin Grameri, TTK. Basımevi, Ankara, 1986, s. 496-519.

o Saplama Öbekleri

Kelime gruplarını, kelime öbekleri olarak tanımlayan bir başka araştırmacı da Nurettin KOÇ'tur. "Yeni Dil Bilgisi" adlı eserinde Nurettin KOÇ, kelime gruplarını, birden çok sözcükten oluşan tümcenin yüklem-özne ve tümleci olan dizimine öbek adını vererek tanımlamıştır. KOÇ, Türkçede dört tür öbeğin varlığından bahsetmiş ve bunları aşağıdaki gibi düzenlemiştir ¹¹:

- Eylem Öbeği
- Ad Öbeği
- İlgeç Öbeği
- Belirteç Öbeği

Bütünüyle bir cümle tanımlamasına uygun bulmadığı için M. Ata ÇATIKKAŞ "Türk Dili Kılavuzu" adlı eserinde, kelime gruplarının, belirtme grupları olarak tanımlanmasının daha uygun olacağını söylemiştir. Kelime gruplarının sınıflandırılmasında, diğer araştırmacılardan farklı olarak birleşik isim ve birleşik fiil gruplaması yapmamış, sıfat tamlamasını da sıfat ve partisip grubu içerisinde değerlendirmiştir. Buna göre ÇATIKKAŞ kelime gruplarını şu şeklide sınıflandırmaktadır ¹²:

- Bağlama Grubu
- İyelik Grubu ve İsim Tamlaması
- Genitif, Datif, Lokatif ve Ablatif Grupları
- Sıfat ve Partisip Grupları
- Aitlik Grubu
- Tekrar ve İkilemeler
 - o Eş anlamlı tekrarlar
 - o Zıt anlamlı tekrarlar
 - o Benzer tekrarlar

¹¹ Nurettin Koç; Yeni Dil Bilgisi, İnkılâp Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1996, s. 419.

¹² M. Ata Çatıkkaş; Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, Ankara, 1993, s.133-137.

o İlaveli tekrarlar

- Ünvan Grubu
- İsnat Grubu
- Akkuzatif Grubu
- Kısaltma Grupları
- Ünlem Grupları
- Sayı Grubu
- Edat Grubu
- Fiil Grubu
- Gerundium Grubu

Kelime gruplarını, tamlayan ilişkisi olan ve olmayan gibi iki gruba ayıran Nurettin DEMİR ve Emine YILMAZ, “Türk Dili El Kitabı” adlı eserlerinde, kelime gruplarının birden çok kelimenin cümle içinde tek işlevli kullanılacak şekilde bir araya getirilmesi ile tanımlamaktadırlar. Yazarlar, tamlayan-tamlanan ilişkisine göre, kelime gruplarını şekilde görüldüğü üzere sınıflandırmaktadırlar ¹³:

- Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olan Kelime Gruplar:
 - o İsim tamlamaları
 - o İlgı Grubu
 - o Sıfat Tamlaması
 - o Zarf Grubu
 - o Ünlem Grupları
- Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Gruplar:
 - o Ünvan Grupları
 - o Sontakı Grupları
 - o Kısaltma Grupları
 - o Çekim Grubu
 - o İkilemeler
 - o Sayı Grubu

¹³ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 201-207.

- o Bağlama Grupları
- o Birleşik Fiiller
- o İsim-Fiil Grubu
- o Sıfat-Fiil Grubu
- o Zarf-Fiil Grubu

Kelime gruplarını, iki ana başlık altında inceleyen Haydar EDİSKUN, şu şekilde bir sınıflandırmayı tercih etmiştir ¹⁴:

- İsim Takımları
- Sıfat Takımları

Diğer taraftan kelime gruplarını, kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi mantık bakımından da bir bütün olarak vücuda getiren kelime öbekleri olarak tanımlayan Jean DENY, “Türk Dili Grameri” adlı eserinde kelime gruplarının ayrımını aşağıdaki gibi yapmıştır ¹⁵:

- Determinatif (belirtici) öbekler
- Eppositonel (yanaşmalı) öbekler
- Yedişleyen bir kelime ile.
- Cümle öbekleri.

Bir diğer dil araştırmacısı Burhan PAÇACIOĞLU ise kelime gruplarını, “Türk Dili ve Kompozisyon” isimli eserinde şu başlıklar altında incelemiştir ¹⁶:

- Bağlama Grubu
- İsim Tamlaması
- Ünlem Grubu
- Ünvan Grubu

¹⁴ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s.114.

¹⁵ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), Maarif Vekaleti, İstanbul, 1941.

¹⁶ Burhan Paçacioğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 200-208.

- Sayı Grubu
- Edat Grubu
- İlgı Hali Grubu
- İsnat Grubu,
- Belirtme Hali Grubu
- Yaklaşma Hali Grubu
- Bulunma Hali Grubu
- Uzaklaşma Hali grubu
- Vasıta Hali Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- Kısaltma Grubu
- Tekrar Grubu

Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ kelime gruplarını şu başlıklar altında incelemişlerdir ¹⁷:

- İsim Tamlaması
- Sıfat Tamlaması
- Tekrar Grubu
- Aitlik Grubu
- Edat Grubu
- Birleşik Fiil Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- Ünvan Grubu
- Sayı Grubu

¹⁷ Kemal Yavuz; Kazım Yetiş; Nejat Birinci; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 143.

- Ünlem Grubu
- Bağlama Grubu
- Kısaltma Grubu

Ahmet BESEREK, kelime gruplarını şu şekilde tanımlamış ve sıralamıştır: “Birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir.” BESEREK kelime gruplarını sekiz kısma ayırmıştır¹⁸,

- İsim Tamlaması
- Sıfat Tamlaması
- İsim Grupları
- Edat Grubu
- Ünvan Grubu
- Zarf Grubu
- Tekrarlar
- Ünlem Grubu

Mehtap Yaman NAKİPOĞLU “Hüseyin Nihal ATSIZ’ın Bozkurtlar Diriliyor Romanında Söz Dizimi” adlı Yüksek Lisans Tezinde, kelime gruplarını şu şekilde sıralamıştır¹⁹:

- Tekrar Grubu
- Bağlama Grubu
- Sıfat Tamlaması
- İyelik Grubu ve İsim Tamlaması
- Aitlik Grubu
- Birleşik İsim
- Birleşik Fiil
- Ünvan Grubu

¹⁸ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 28.

¹⁹ Mehtap Yaman Nakipoğlu; Hüseyin Nihal ATSIZ’ın Bozkurtlar Diriliyor Romanında Söz Dizimi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008, s. 21.

- Ünlem Grubu
- Sayı Grubu
- Edat Grubu
- Kısaltma Grupları
- Fiil Grubu
- Partisip Grubu
- Gerundium Grubu
- Kısaltmış (Klişeleşmiş) Gruplar

Gümüş ÖZDEN, “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları Üzerine Bir Araştırma” adlı Yüksek Lisans tezinde kelime gruplarını şu şekilde tasniflemiştir ²⁰:

- İyelik Grubu
- İsim Tamlaması
- Sıfat Tamlaması
- Sıfat-Fiil Grubu
- Zarf-Fiil Grubu
- İsim-Fiil Grubu
- Ünlem Grubu
- Edat Grubu
- Ünvan Grubu
- Birleşik Fiil Grubu
- Tekrar Grubu
- Bağlama Grubu
- Sayı Grubu
- Birleşik İsim Grubu
- Aitlik Grubu
- Kısaltma Grupları

²⁰ Gümüş Özden; Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2002, s. 8.

2. Tekrar Grubu

Tekrar grupları, aynı cinsten iki kelimenin çekim eki almadan arka arkaya getirilmesi ile yapılan kelime grubu şeklinde tanımlamaktadır. Tekrar grupları, yapı olarak basit, sade bir yapıya sahiptir ve büyük bir çoğunluğunda kalıplaşma söz konusudur. Hemen hemen her çeşit kelime ikileme yapmak için kullanılabilir.

2.1. Tekrar Grupları Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, tekrar grubunu (ikileme) “Tekrar grubu anlamı güçlendirmek, ifade gücünü artırmak, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta yan yana gelen iki kelimeyi anlam ya da şekil ilişkisi birbirine yaklaştırır.” şeklinde tanımladıktan sonra tekrar gruplarını şu dört gruba ayırmışlardır ²¹:

- Aynen Tekrarlar
- Eş veya Yakın Anlamli Kelimelerle Kurulan Tekrarlar
- Zıt Anlamli Kelimelerle Kurulan Tekrarlar
- Pekiştirmeli Tekrarlar

İkilemelerin Türkçenin çok önemli bir özelliği olduğunu belirten Vecihe HATİPOĞLU, “Türk Dilinde İkileme” adlı eserinde ikilemeleri, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması şeklinde tanımlamaktadır. Türkçedeki ikilemelerin, zenginlik ve yaratma gücünü gösterdiğini belirten HATİPOĞLU, ikilemeleri adı geçen eserde aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır ²²:

²¹ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 38.

²² Vecihe Hatipoğlu; Türk Dilinde İkileme, TDK, Ankara, 1981, s.9.

- Sözcük yapısı bakımından ikileme türleri
- Aralıklı ikilemeler
- Sözcük türü bakımından ikilemeler
- Yapı ve kuruluş bakımından ikilemeler
- Ad, kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler
- Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemeler
- Görev bakımından ikilemeler
- Anlam bakımından ikilemeler
- Anlam bakımından ikilemeyi kuran sözcükler

Cümle içerisindeki tekrar grubu kelimeleri arasında, şekil ve anlam bakımından bir birliktelik bulunduğunu belirten Leyla KARAHAAN, tekrar gruplarının tanımını, bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği iki kelime grubu olarak yapmaktadır. KARAHAAN, tekrar gruplarının özelliklerini ise şu şekilde sıralamaktadır; anlam kuvvetlendirme, nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı kazandırma, çekim eki alma, grup içerisindeki kelimeler arasında virgül bulundurmama, cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapabilme. Ayrıca tekrar grubu kelimelerinin zamir bağlama ve çekim edatı haricinde kalan bütün kelimelerden oluşabileceğini de belirtmiştir. KARAHAAN’a göre tekrar grupları;

- Unsurları aynı olan
- Unsurları yakın anlamlı olan
- Unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları olarak sınıflandırmıştır ²³.

Muharrem ERGİN, aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olarak tanımladığı tekrar gruplarını “tekrarlar” olarak adlandırmıştır. ERGİN, tekrar grubunu, aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar ve ilaveli tekrarlar olarak dört alt grupta incelerken, tekrarların ortak özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamıştır ²⁴:

- Kuvvetlendirme

²³ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 26-28.

²⁴ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 377-379.

- Çokluk
- Devamlılık fonksiyonu

Muharrem ERGİN'in yukarıda belirttiğimiz tekrarların ortak özellikleri, M. Metin KARAÖRS tarafından da kabul edilmektedir. KARAÖRS, tekrar gruplarının aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesiyle oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca, eksiz olarak yan yana gelen kelimelerin fonksiyonlarının birbirlerine eşit durumda olduklarını söylemektedir. Tekrar grubunu sınıflandırırken de Muharrem ERGİN ile aynı görüşü paylaşmakta ve tekrar gruplarını şöyle sıralamaktadır ²⁵:

- Aynen tekrarlar
- Eş manalı tekrarlar
- Zıt manalı tekrarlar
- İlaveli tekrarlar

M. Kaya BİLGEGİL'e göre tekrar grubu "ikizleme" adı altında toplanmıştır. BİLGEGİL'e göre ikizleme, aynı cinsten iki kelimenin tekrar etmesiyle (araya hiçbir ek girmeden) oluşan gruplar şeklinde tanımlanmıştır ve bunları beş grup altında incelemiştir ²⁶:

- Aynı kelimelerin tekrarıyla
- Zıt anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle
- Eş anlamlı kelimeleri bir araya getirmekle
- Anlamları ilgili kelimelerin bir araya getirilmesiyle
- Ses ilaveli ikizlemeler

Tahsin BANGUOĞLU, ikizlemeleri "koşma takıları" olarak adlandırmakta, ön ve son seslerde şekilce benzeşme bulunduğunu belirtmektedir. BANGUOĞLU, sesliyle başlayan kelimenin öne gelmesi, ilk hecesinde açık düz bir sesli bulunan kelimenin öne

²⁵ M. Metin Karaörs; Türkçe'nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 4-5.

²⁶ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1988, s. 162.

gelmesi, son hecesi kapalı olan kelimelerin sona gelmesi gibi ses durumu şartlarından bahsetmektedir. BANGUOĞLU'na göre ikilemeler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır ²⁷:

- Yansımalar
- Ünlemler
- Belirtme Sıfatları
- Üleşme Sıfatları
- Berkitme Zarfları
- Hal Zarf-Fiilleri

Ahmet BESEREK, tekrar gruplarını, şu dört grupta toplamıştır: “Aynı kelimenin, eş anlamlı iki kelimenin, zıt anlamlı iki kelimenin ve biri ilaveli iki kelimenin üst üste kullanılmasıyla” ²⁸.

Burhan PAÇACIOĞLU, birleşik isimleri ve birleşik fiilleri tekrar grupları içerisinde görerek tekrar grubunu, bir nesneyi hareketle karşılamak için eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu olarak tanımlamaktadır. Tekrar grubu kelimelerin, çekim ekleri alabileceğini belirten PAÇACIOĞLU, bu grubun cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapabileceğini belirtmiştir. Ayrıca tekrar gruplarının anlamı kuvvetlendirmek, nesne ve harekete çokluk, süreklilik ve beraberlik anlamı katmak için kullanılabileceğini göstermiştir ²⁹.

Zeynep KORKMAZ ikilemeleri aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin anlam bakımından sadece bir tek kelimenin anlamını göstermek üzere yan yana gelmesi olarak tanımlamıştır. KORKMAZ'a göre ikilemeler:

- Aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar
- Eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar
- Zıt anlamlı kelimeler ile kurulanlar

²⁷ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 308-309, 349, 512-513.

²⁸ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 30.

²⁹ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997 Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, 1997, s. 207.

- Aynı kelimenin ön sesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar şeklinde sınıflandırılmaktadır ³⁰.

Yineleme ve tekrarlar olarak adlandırdığı tekrar grubu için, aynı cinsten iki kelimenin art arda getirilmesiyle meydana gelen kelime grubu tanımını kullanan Rasih ERKUL, tekrar gruplarını kendi arasında aşağıdaki dört başlık altında incelemiştir ³¹:

- Aynen tekrarlar
- Eş anlamlı tekrarlar
- Zıt anlamlı tekrarlar
- Ekli tekrarlar

Dünya dillerinde seyrek görülen, ancak Türkçede oldukça zengin bir şekilde kullanılan ikilemeler için Doğan AKSAN şu sınıflandırmayı yapmıştır ³²:

- Eş anlamlı sayılabilecek olan ad, sıfat, belirteç gibi sözcük türlerinin hemen hepsinden aşınma öğelerle kurulmuş, yerli ve yabancı kökenli sözcüklerle oluşmuş ikilemeler; yinelemelerle kullanılır.
- Karşıt anlamlı öğelerle kurulan ikilemeler.
- Yansımalı ikilemeler
- Yansımalı ikilemelere dayanan üçlü biçimler (homur homur homurdanmak)

2.2. Metinde Yer Alan Tekrar Gruplarına Örnekler

2.2.1.Aynen Tekrarlar

Kelimenin iki defa söylenmesinden ortaya çıkarlar.

- ağır ağır (9-13)
- sık sık (9-28)

³⁰ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, 1992, s. 82-83.

³¹ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s.5.

³² Doğan Aksan; Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005, s.65-69.

- küçük küçük (10-13)
- sert sert (15-5)
- dalıp dalıp (15-26)
- dikkatli dikkatli (22-1)
- fena fena (26-10)
- ayrı ayrı (30-27)
- birer birer (35-20)
- sıra sıra (40-16)
- zaman zaman (53-22)
- gizli gizli (56-20)
- başka başka (94-21)
- sıkı sıkı (110-16)
- taraf taraf (128-6)

2.2.2.Eş Anlamlı Tekrarlar

Eş anlamlı olan iki kelimenin yan yana gelmesi ile ortaya çıkarlar.

- iş güç (26-13)
- evire çevire (51-13)
- darma dağınık (68-16)
- tek tük (98-12)
- iğri büğrü (126-10)

2.2.3.Zıt Anlamlı Tekrarlar

Zıt anlamlı iki kelimenin yan yana gelmesi ile ortaya çıkarlar.

- ara sıra (15-27)
- gece gündüz (27-16)
- irili ufaklı (30-18)

- öteye beriye (34-17)
- sabahtan akşama (47-22)
- gece gündüz (48-3)
- er geç (79-8)

2.2.4.İlaveli Tekrarlar

Tekrarlanacak kelimede hece ilavesiyle yapılan tekrarlar.

- bembeyaz (17-1)
- kıpkırmızı (19-3)
- büsbütün (24-19)
- tertemiz (26-21)
- koskoca (28-11)
- yepyeni (32-3)
- besbelli (32-3)
- sımsıkı (33-4)
- simsiyah (42-22)
- yapayalnız (42-5)
- bambaşka (56-15)
- dümdüz (55-8)
- sapsarı (68-24)
- para mara (101-20)
- bomboş (125-14)

3. Bağlama Grubu

Bağlama grubu, yapısı itibarıyla bağlama edatlarıyla oluşturulan bir dil birliğidir. Cümlede ya iki unsurun arasına giren “ve, ile, ila, ya da, yahut, hem hem, da da, gerek

gerek, ne ne, veya, vb.” edatlarıyla bağlama grubu oluşturulur. Cümle içerisinde ise bu grup, isim gibi kullanılır.

3.1. Bağlama Grupları Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, “sıralama, bağlama edatlarını” yani ve, ile, Arapçadan geldiğini ifade ettiği ila’yı kullanarak birbirine bağlanan unsurları, bağlama grubu olarak tanımlamaktadır. Sıralama, bağlama edatlarının iki kelime ya da kelime grubu arasına girdiğini belirtmiştir. Ayrıca ERGİN, bağlama grubu içerisinde denkleştirme edatları ile yapılan birliklerin (siz veya biz) ve karşılaştırma edatlarıyla yapılan birliklerin (hem siz hem biz) de sayılabileceğini söylemiştir ³³.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, bağlama grubunu şu şekil de tanımlamışlardır: “İki ya da daha fazla isim unsurunun sıralama, bağlama, karşılaştırma ve denkleştirme bağlaçları (ve, ile, dahi, ya, yahut, fakat, ama, değil, ya...ya, hem...hem, ne...ne vb.) ile oluşturduğu kelime grubudur ³⁴.

Muharrem ERGİN ile aynı görüşü paylaşan M. Metin KARAÖRS, bağlama grubunun, kelime grupları ya da en az iki kelimenin ve, ile bir de (..den, ..e kadar) anlamını veren ila edatları kullanılarak bağlanmasından oluştuğunu ifade etmektedir ³⁵.

Tahsin BANGUOĞLU, bağlam öbekleri olarak adlandırdığı bağlama grubunun, söz içerisinde aynı işleyişte bulunan iki ya da daha çok kelimenin birbirlerine bağlamalar yardımıyla bağlanması sonucu ortaya çıktıklarını belirtmiştir. BANGUOĞLU, bağlam öbeklerinin, kısaltmış yargı öbekleri olarak kullanılabileceklerini belirtmiş ve bunların deyim ve atasözlerine de dönüşebileceğini söylemiştir ³⁶.

Bağlama grubunun, bağlama edatları kullanılarak iki veya daha fazla isim unsurunun birbirlerine bağlanmasıyla meydana geldiğini belirten Leyla KARAHAN, “ve”, “veya”, “ile”, “ila”, “fakat”, “ama”, “değil” gibi bağlama edatlarının isim unsurları arasında bulunduğunu belirtmektedir. Hatta KARAHAN, içerisinde ikiden fazla isim bulunduran

³³ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 379-380.

³⁴ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 81.

³⁵ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 7.

³⁶ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 510-511.

bir bağlama grubunda “ve” bağlama edatının son iki isim arasında yer alabileceğini de ifade etmektedir. Buna karşın ne....ne, hem....hem,dada, ister....ister, ya....ya, mi....mi vb. bağlama edatlarının isim unsurlarının başında veya sonunda bulunduğunu belirtmiştir. KARAHAN, ayrıca bağlama grubunun cümle içerisinde, hem kendi vurgusunu taşıdığını hem de isim, sıfat ve zarf görevi yaptığını da söylemiştir ³⁷.

Türkçede bulunan bağlaçların hemen hemen hepsinin Farsça ve Arapçadan alınma olduğunu belirten Jean DENY, Türkçede iki cümle arasındaki bağlacın bazen asli cümleye katılarak söylendiğini belirtmektedir ³⁸.

Haydar EDİSKUN, kelime öbeklerini ve cümleleri hem biçim bakımından hem de anlam bakımından birbirine bağlayan kelimeler olarak adlandırdığı bağlama grubunu, bağlaç başlığı altında incelemiştir ³⁹.

Bağlama grubunu “Bağlaçlı Tamlama” başlığı altında inceleyen Vecihe HATİPOĞLU, bağlama grubunu tamlayanı veya tamlananı birden fazla olan ve araya bağlaç alan ad veya sıfat tamlamaları olarak tanımlamıştır ⁴⁰.

Bağlaç öbeği olarak adlandırdığı bağlama grubunu, ulama bağlaçları ve denkleştirme veya ayırtlama bağlaçları olarak sınıflandıran Rasim ŞİMŞEK, bağlama grubunu da iki ya da daha çok eş görevli sözcüğün bağlaçla bağlanmasıyla oluşturulan belirtme öbeği şeklinde tanımlamaktadır ⁴¹.

“Bağımlı Kelime” olarak adlandırdığı bağlama grubunu Zeynep KORKMAZ: “İsim çekimine girmeyen ve cümle içinde öteki kelime grupları ile anlam ilişkisi kurmaya yarayan ve tek başına bir anlam ifade etmeyen kelimeler” olarak tanımlamıştır ⁴².

³⁷ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 30-31.

³⁸ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), İstanbul, 1941, s. 636-637.

³⁹ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s.302.

⁴⁰ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s.33.

⁴¹ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 390-391.

⁴² Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s.18-19.

Tuncer GÜLENSOY, bağlama edatlarını “Kelimelerden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlara bağlama edatları denir.” diye tanımlamıştır. GÜLENSOY bağlama edatlarını aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır ⁴³:

- Sıralama Edatları
- Cümle Başı Edatları
- Sona Gelen Edatlar
- Karşılaştırma Edatları
- Denkleştirme Edatları

3.2. Metinde Yer Alan Bağlama Gruplarına Örnekler

3.2.1. “ve” Bağlacı İle Kurulanlar

- Neriman ve Şinasi (7-1)
- yükselen ve yorulan sesi (7-7)
- korkusu giden ve sevinci artan gözler (12-9)
- kömür tozu ve küf kokan bir taşlık (13-14)
- beyaz takkesi ve beyaz entarisi (17-5)
- bu eğrilmiş korniş ve çatlamış eski atlas perdeler (43-25)
- birbirine hiç karışmayan tebessüm ve endişe (19-20)
- ihtiyar ve meys bir adam (65-2)
- kelimesiz ve gayet büyük mâna (68-27)
- neşeli ve minnettar (84-3)
- şiddetli ve gülünç bir hareket (96-32)
- gizli ve örtülü duygular (106-6)
- etrafına ve insanların yüzüne (108-4)
- parlak noktalar ve renkli helezonlar (127-30)

⁴³ Tuncer Gülensoy; Türkçe El Kitabı, Bizim Gençlik Yayınları, 2000, s. 201.

- garip ve sade (123-9)

3.2.2. “hem....hem” Bağlacı İle Kurulanlar

- hem kol saatine, hem de tramvayın geleceği tarafa (9-3)
- hem gizliyor hem de ilan ediyor (117-10)
- hem bugünkü müthiş kültür buhranını halledecek hem de yeni terkiplere doğru gideceklerdir (118-32)

3.2.3. “da....da” Bağlacı İle Kurulanlar

- avam da okur havas da okur (48-18)

3.2.4. “ne....ne” Bağlacı İle Kurulanlar

- ne bir ayak sesi ne bir gürültü (60-25)
- ne kin ne de sitem (68-12)
- ne konakta ne de Kuruçeşme’de (76-5)
- ne Şinasi ne Macit ne balo (107-32)

3.2.5. “veya” Bağlacı İle Kurulanlar

- bir insan veya bir iş (65-11)
- anlamamış veya tahmin etmeye razı olmamıştı (83-17)
- anlamaya veya anlamış görünmeye (83-22)
- dehası veya bunaklığı (128-11)

3.2.6. “ile” Bağlacı İle Kurulanlar

- Şinasi ile Faiz Bey (113-17)

4. Sıfat Tamlaması

Sıfatın tamlayan, ismin ise tamlanan halde bulunduğu kelime grubuna sıfat tamlaması denir. Yani sıfat tamlamasının sıfat kısmı niteleyen, isim kısmı nitelenendir. İsim ana öğeyi oluştururken, sıfat ise yardımcı öge durumundadır. Tamlayan, kendisinden sonra gelen öğeyi belirtir veya niteler. Her iki öge de tek kelime şeklinde bulunabilecekleri gibi kelime grubu şeklinde de olabilirler.

4.1. Sıfat Tamlaması Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Tahsin BANGUOĞLU, sıfat tamlamasını “Sıfat Takımı” başlığı ile tanımlamış ve şu şekilde açıklamıştır: ”Sıfat hiçbir ek almaksızın vasıfladığı veya belirlediği adın önüne gelerek onunla bir takım teşkil eder. Buna sıfat takımı adını veririz.”⁴⁴.

Muharrem ERGİN, sıfat tamlamasını “Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdikleri kelime grubudur. Sıfat unsuru, isim unsurunu vasıflandırmak veya belirtmek için getirilir. Sıfat tamlayan (yardımcı), isim tamlanan (asıl) unsurdur. Sıfat tamlaması, eksiz bir birleşmedir.” şeklinde tanımlamıştır. ERGİN’e göre sıfat tamlaması, bir isim grubu olup, kelime gruplarında ve cümlede bir isim muamelesi görür⁴⁵. Jean DENY, sıfat tamlamasını “Türkçede sıfat, belgeci olduğu ismin evveline gelir.” diye tanımlamıştır. DENY, sıfat tamlamasının tamlayanına “belirtken” ve tamlananına ise “belirtkin” ifadelerini kullanmıştır⁴⁶.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, sıfat tamlamasını şöyle tanımlamışlardır: “Bir sıfat unsuru ile bir isim unsurundan meydana gelir. Sıfat unsuru ismin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Sıfat unsuru, bir kelime olabileceği gibi, bu görevi üstlenen bir kelime grubu da olabilir.”⁴⁷.

“Sıfat tamlaması, sıfatın kendisinden sonra gelen adı niteleyerek veya belirterek kurduğu tamlamadır.” şeklinde tanımladığı sıfat tamlamasına Vecihe HATİPOĞLU, ek olarak zincirleme sıfat tamlaması diye bir tamlamadan bahsetmiş ve bunu da şu şekilde açıklamıştır: “Bir sıfat tamlaması ile bir adın, bazı ekler alarak en az üç sözcükten kurduğu sıfat tamlamasına zincirleme sıfat tamlaması denir.”. HATİPOĞLU, zincirleme sıfat tamlamasına “kıvrıkcık saçlı çocuk, gözü keskin avcı, eli darda adam” cümlelerini örnek olarak vermiştir⁴⁸.

⁴⁴ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 342-345.

⁴⁵ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 380-381.

⁴⁶ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), İstanbul, 1941, s. 351.

⁴⁷ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 30.

⁴⁸ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe’nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s.25-28.

M. Metin KARAÖRS, sıfat tamlamasını “Tamlayan bir sıfat unsuru ile tamlanan bir isim unsurunun eksiz olarak birleşmesiyle meydana gelen kelime grubudur.” diye belirtmiştir ⁴⁹.

Leyla KARAHAN’a göre sıfat tamlaması ise şu şekildedir: “Bir isim unsurunun bir sıfat unsuru ile nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur.” ⁵⁰.

Zeynep KORKMAZ ise, sıfat tamlamasını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Sıfatın anlam ve işlem bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir.” ⁵¹.

Haydar EDİSKUN, “Sıfat takımı bir sıfatla bir isimden oluşan takımdır.” diyerek sıfat tamlamasını, takım sözcüğü ile ifade etmiştir ⁵².

4.2. Metinde Yer Alan Sıfat Tamlamalarına Örnekler

4.2.1.Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

- lüzumsuz şeyler (8-3)
- genç kız (8-4)
- şiddetli bir çarpıntı (9-21)
- asabi titremeler (10-11)
- küçük küçük bir çok hadise (10-13)
- gizli bir korku (10-16)
- filizî manto (11-40)
- siyah kaplı kitap (15-22)
- mantıkî cümle (11-25)
- siyah saten gömlekli, siyah baş örtülü kız (12-5)
- tahta merdiven (13-25)
- gayri hakiki bir takım sahneler (11-20)

⁴⁹ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993 s. 7.

⁵⁰ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 18-21.

⁵¹ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s.133.

⁵² Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 132.

sarı ve çürük bir ılık (16-24)
 buruşuk renkli kağıtlar (17-28)
 büyük bir alaka (27-12)
 hafif, güzel bir koku (30-10)
 tahta evler (44-7)
 basit bir sual (67-9)
 ince bir yağmur (125-15)
 hafif rüya (128-1)
 zahiri bir sükun (125-17)

4.2.2.Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Sıfat Tamlamaları

- bu akşam (7-6)
- bu dekolte rugan iskarpinler (10-31)
- bir teselli (69-3)
- yarım saat (87-26)
- birkaç satır (119-17)
- yirmi sene (119-20)
- birçok şaheserler (119-29)
- her münakaşa (120-18)
- bütün muallimler (120-32)
- beş ay (126-6)
- on gün (126-12)
- bu gece (127-24)

5. İyelik Grubu ve İsim Tamlaması

5.1. İyelik Grubu

İyelik grubu, iyelik eki ile kurulur. İyelik eklerinin kendinden önce ilişki kurduğu kelimeler, şahıs zamirleridir. İyelik grubu, bir şahıs zamiri ile iyelik eki almış bir kelime ile şekillenir.

İyelik grubunun birinci öğesine “tamlayan”, ikinci öğesine “tamlanan” denir. İyelik grubunun tamlayanı şahıs zamirleridir. Tamlananı da ad olarak kullanılan bir kelime veya kelime grubudur: **benim kalemim**, **senin kalemin** gibi. İyelik grubunun tamlayanı daima ilgi hali ekini almaktadır.

5.1.1.İyelik Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, iyelik grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “İki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin manasını, iyelik sistemi içerisinde başka bir isimle tamamlaması esasına dayanır.” ERGİN, iyelik grubunun altı kısımda olduğunu belirtmiştir. Bu altı kısım altı şahsı ifade eder (ben, sen, o, biz, siz, onlar) ⁵³.

Jean DENY, iyelik grubunu “izafet zamiri” adı altında toplamış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Birinci hat şahıs zamiri ise, ancak o zaman ikinci hat mülkiyet lâhikası alabilir.” ⁵⁴.

Vecihe HATİPOĞLU’na göre iyelik grubu ise “adıl tamlaması” ifadesi ile incelenmiş ve “Adıl tamlaması, belirtili tamlama biçiminde kurulur. Hem tamlayan hem de tamlanan, tamlamanın gerektirdiği ekleri alırlar. Böylece tamlayanı adıl olan belirtili tamlamaya adıl tamlaması denir.” ⁵⁵.

“Şahıs zamirleri; tekil ile çoğul arasında ayrılık gözetilmeksizin birinci ve ikinci şahıslarda sıra ile **-im**, **-in**, **-i**, **-miz**, **-niz**, **-leri** eklerinden birini alır.” tanımı ile M. Kaya BİLGEGİL iyelik grubunu açıklamıştır ⁵⁶.

Süer EKER, “Ad tamlaması iyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşmuş tamlamadır. Bu nedenle ad tamlamalarına iyelik grubu adı da verilir.” diyerek iyelik grubunu, ad tamlaması başlığı altında incelemiştir ⁵⁷.

⁵³ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 381.

⁵⁴ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), İstanbul, 1941, s. 729.

⁵⁵ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe’nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 21.

⁵⁶ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988 s. 122.

⁵⁷ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 462.

Tahsin BANGUOĞLU da iyelik grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “Sahip olan, ait olunan kişinin veya nesnenin yerini tutan zamirlere iyelik zamirleri diyoruz. Dilimizde iyelik zamirleri ekler halindedir. Geldikleri adın kendi öncüllerine aitliğini gösterirler.”

⁵⁸.

5.2. İsim Tamlaması

Bir isimle bir ismin diğer bir isim grubu ile iyelik ekleri çerçevesinde belirtilip, nitelenmesiyle meydana gelen kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki ana öge bulunur. Birinci kısım, tamlayandır. Mutlaka ilgi hali eki alır. İkinci kısım ise tamlanandır ve mutlaka iyelik eki alır. Yardımcı unsur yani tamlayan önce, ana unsur yani tamlanan sonra gelir.

Ad tamlamalarında her iki öge de sözcük veya sözcük grubu şeklinde olabilir. Eğer tamlayan ilgi hali ekini almış ise belirtili isim tamlaması, ilgi hali eki almamış ise belirtisiz isim tamlaması şeklinde ifade edilir.

5.2.1.İsim Tamlaması Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, “Bu grup, iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Bir ismin manasının, iyelik sistemi içinde başka bir isimle tamamlanması esasına dayanır. İyelik grubu, iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif halinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur... İşte iyelik grubunun, her iki isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir.” diyerek iyelik grubunu açıklamıştır. ERGİN, takısız tamlama ifadesini kabul etmeyip bu grupta yer alanları sıfat tamlaması olarak değerlendirmiştir ⁵⁹.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, isim tamlamasını şu şekilde tanımlamışlardır: “İki veya daha çok ismin sahiplik, tahsis, tür, cins ve benzeri nitelikleri belirtmek üzere özel bir biçimde birleşmesinden oluşan kelime grubuna isim tamlaması denir.” ve “isim

⁵⁸ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 371.

⁵⁹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 381.

tamlamalarında birinci isme tamlayan (belirtken), ikinci unsura tamlanan (belirtilen) adı verilir. İsim tamlaması bir iyelik grubu olduğundan, iyelik ekleri eklendikleri kelimenin dışında bir şahıs ifade ederler. Bu özellik sayesinde iyelik eklerini taşıyan ve tamlayanı düşmüş her kelime, tek başına bile isim tamlamasının yerini tutabilir.”⁶⁰.

Tahsin BANGUOĞLU, isim tamlaması ifadesini “ad takımı” ifadesi ile değerlendirmiştir ve şu şekilde tanımlamıştır: “Kimin veya kim halindeki bir ada, iyelik eki almış bir ismin gelmesi ile ortaya çıkan kelime öbeğine ad takımı deriz.” İsim tamlamalarını, belirtili ad takımı ve belirtisiz ad takımı olarak iki gruba ayırmıştır. BANGUOĞLU’na göre, belirtili ad takımı ise şu şekildedir: “Bir belirli ad takımında, her iki kelimeye gelen ekler, katılma hali ve iyelik ekleri ait olma anlatımında olup bu kavram tekrarlanmış olmaktadır.” Belirtisiz ad takımını ise şu şekilde açıklamıştır: “Kim halinde bir katılan ad ile iyelik eki getirilmiş bir katkı addan oluşmuş ad takımına belirtisiz ad takımı adını veriyoruz.” BANGUOĞLU, takısız isim tamlamasına yer vermeyip bunları sıfat tamlaması adı altında değerlendirmiştir. “Ad takımının zincirlenmesi” ifadesi ile zincirleme isim tamlamasına değinmiş ve şu şekilde açıklamıştır: “...katılanı bir ad takımı olan üç hadli ad takımındır”⁶¹.

M. Metin KARAÖRS, “İyelik Grubu ve İsim Tamlaması” adı altında topladığı çalışmalarında, bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir: “İyelik grubunun her iki unsurunun da isim olan şekline isim tamlaması denir. Ekli ilgide tamlayan belirli, tamlanan bağlanması geçicidir. Eksiz ilgide ise tamlayan belirsiz, tamlayanın tamlanana bağlılığı ise daha kuvvetlidir.” diyerek “belirtili isim tamlaması” ve “belirtisiz isim tamlaması” şeklinde ikiye ayırmıştır⁶².

Vecihe HATİPOĞLU ise ad tamlaması grubunu, şu şekilde ifade etmiştir. Adın başka bir adla kurduğu başlıca üç tür ad tamlaması vardır:

- Belirtili Tamlama
- Belirtisiz Tamlama

⁶⁰ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 18.

⁶¹ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 331.

⁶² M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 10.

- Takısız Tamlama

HATİPOĞLU, zincirleme ad tamlamasını da bir yan başlıkla değerlendirip “Bir ad tamlamasının başka adlarla kurduğu tamlamaya zincirleme ad tamlaması denir.” şeklinde açıklamıştır ⁶³.

Leyla KARAHAN, “Bir isim unsurunun iyelik sistemi içinde bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur.” diyerek isim tamlamasını açıklamış ve isim tamlamalarını belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları şeklinde iki gruba ayırmıştır ⁶⁴.

M. Kaya BİLGEGİL ise isim tamlamalarını şu şekilde tanımlamıştır: “Birden fazla ismin; iyelik, tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hasıl olan sözlere, isim tamlaması denir.” İsim tamlamalarını BİLGEGİL, aşağıdaki gibi ikiye ayırmıştır ⁶⁵:

- Belirteni Tanımlı Olan (Belirtili İsim Tamlaması)
- Belirteni Tanımlı Olmayan (Belirtisiz İsim Tamlaması)

Süer EKER, isim tamlamalarını “tamlamalar” adı altında ele almış ve şu şekilde tanımlamıştır: “İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya addan oluşan tamlamadır.” EKER, isim tamlamalarını üç bölümde incelemiştir ⁶⁶.

- Belirtili Ad Tamlaması
- Belirtisiz Ad Tamlaması
- Eksiz Ad Tamlaması

Haydar EDİSKUN, isim tamlamalarını “isim takımları” olarak ifade etmiş ve “İki isim arasında iyelik ilgisi kurmak amacıyla oluşturulan takıma isim takımı denir.” biçiminde tanımlamış ve isim tamlamalarını:

⁶³ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe’nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 12.

⁶⁴ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s.13.

⁶⁵ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 116.

⁶⁶ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 462.

- Belirtili İsim Takımı
- Belirtisiz İsim Takımı

olmak üzere ikiye ayırmış olan EDİSKUN, zincirleme isim takımını da ayrı bir başlık altında değerlendirmiş ve şu şekilde açıklamıştır: “Zincirleme isim takımı, ya belirteni ya belirtileni ya da her ikisi de birer isim takımı olan isimdir.”⁶⁷.

Hamza ZÜLFİKAR , “Takısız Ad Tamlaması Sorunu” başlıklı makalesinde, takısız ad tamlaması olarak gösterilen birçok örneği ayrıntılı bir biçimde inceleyerek bir takım açıklamalar yapmıştır. Yaptığı bu açıklamalara göre “Eksiz tamlama yapısında olanların anlamdan ve görevden hareket ederek bir bölümü sıfat, bir bölümü ise belirtisiz isim tamlamaları içinde toplanıp işlenmelidir. Bu görüş çerçevesinde üçüncü bir eksiz ad tamlamasından söz edilmemesi ve ayrı bir sınıflandırma yapılmamalıdır.” diye ifade etmiştir.

ZÜLFİKAR bu çalışmasında Tahsin BANGUOĞLU, Muharrem ERGİN, Haydar EDİSKUN, Zeynep KORKMAZ, Berke VARDAR, Ahmet TOPALOĞLU gibi dilcilerin çalışmalarında takısız isim tamlamalarına yer vermediklerini belirtmiş; Semra HARUT ve Mustafa GÜVELİ’nin bunları sıfat tamlaması içinde ele aldığını söylemiş; Vecihe HATİPOĞLU, Ahmet Cevat EMRE, Taihr Nejat GENCAN, Doğan AKSAN, Neşe ATABAY, İbrahim KUTLUK ve Sevgi ÖZEL’in çalışmalarında ise ayrı bir başlık olarak takısız isim tamlamasının ele alındığını belirtmiştir⁶⁸.

5.3. Metinde Yer Alan İyelik Grubu ve İsim Tamlamalarına Örnekler

5.3.1. Metinde Yer Alan İyelik Gruplarına Örnekler

- onun kulakları (9-19)
- onun vücudu (9-19)
- onun yüzü (22-10)
- benim kol saatim (22-18)

⁶⁷ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 114.

⁶⁸ Hamza ZÜLFİKAR; “Takısız Ad Tamlaması Sorunu”, Türk Dili Dergisi, TDK, Sayı 523, Ankara, 1995, s. 781.

- onun neşeli anı (23-15)
- bizim işimiz (26-26)
- onun gözü (34-28)
- sizin yaşınız (51-31)
- benim yerim (51-32)
- benim yaşıım (52-4)
- onun üstü (61-9)
- sizin valideniz (75-20)
- senin annen (76-8)
- onun sükutu (85-9)
- benim vaziyetim (87-6)
- benim yatağım (128-7)
- benim ayinim (128-8)

5.3.2. Metinde Yer Alan Belirtisiz İsim Tamlamalarına Örnekler

- ayrılmak arzusuna (7-18)
- kol saati (9-3)
- ayak sesleri (9-15)
- şark edebiyatı (15-17)
- yatak odası (15-24)
- sarışın bir kadın başı (18-12)
- ezan sesleri (44-15)
- yangın korkuları (44-15)
- beşik gıcirtısı (44-15)
- Lozan sulhu (56-23)
- cevap yolu (66-31)
- Türk musikisi (90-10)
- iğne ucu (90-32)
- harp meydanı (127-19)
- gece yarısı (126-12)

5.3.3.Metinde Yer Alan Belirtili İsim Tamlamalarına Örnekler

- Bir arkadaşın davetine (7-3)
- Neriman'ın eline (8-1)
- günün hiçbir saati (8-6)
- ceketinin dış cebi (8-15)
- Neriman'ın misafir ettiği arkadaşı (8-18)
- gözlerinin önü (9-17)
- mektep çocuklarının haykırıışları (9-32)
- Neriman'ın rahatsız adım atışları (9-11)
- mektebin kapısı (11-10)
- Süleymaniye'nin köşesi (12-6)
- bir oda kapısının eşiğı (13-26)
- bir çok hatıraların küçük teferruatı (18-6)
- Şinasi'nin vakur ve muzdarip yüzü (21-1)
- notanın sarkan yaprağı (36-9)
- kızın yakın mazisi (37-20)
- beyninin soğumuş hücreleri (68-28)
- kuvvetin zerresi (68-31)
- gayet uzun bir zamanın hatırası (123-22)
- karanlık sokakların derin sükûnu (126-21)

5.3.4.Metinde Yer Alan Zincirleme İsim Tamlamalarına Örnekler

Darülfünun binasının önü (7-18)

camın kenarına asılı bir akşam gazetesinin ilk sayfası (8-12)

tanıdık bir kırtasiyeci dükkanı önü (27-21)

müdür odasının kapısı (61-1)

kibrit alevinin muvakkat ışıǰı (66-19)

güzel Rus kızının annesi (103-17)

Laleli apartmanın büyük kapısı (125-12)

6. Aitlik Grubu

Bu grubun belli başlı özelliǰi, **-ki** aitlik ekini bulundurmasıdır. Bu grupta –ki aitlik ekinden önceki kelimeler ya yalın halde ya kalma halinde ya da ilgi halindedir. Aitlik grubu, kelime grupları içerisinde genellikle sıfat olarak kullanılır.

6.1. Aitlik Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERĖİN, aitlik grubunu şu şekilde ifade etmiştir: “Bu grup, aitlik ekine dayanan bir kelime grubudur. -Ki aitlik ekiyle ondan önceki bir kelime grubunun yalın hali, genitif veya lokatif hali ile kurulur.”⁶⁹.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, aitlik grubunu “Aitlik eki (-ki) ile onun eklendiǰi kelime grubuna aitlik grubu denir. Bu grup aitlik, içinde bulunma ve baǰlılık işlevleri taşır. Aitlik eki isimlerin yalın, bulunma ve ilgi hali şekilleri ile kullanılabilir.” şeklinde ifadelendirmişlerdir⁷⁰.

M. Metin KARAÖRS aitlik grubunu, “-ki aitlik ekinin yalın, ilgi ve bulunma hali eki almış kelime gruplarına eklenmesi ile yapılan bir gruptur. Cümlede zamir ve sıfat olarak vazife yapar.” şeklinde açıklamıştır⁷¹.

Süer EKER, aitlik grubunu “aitlik eki –ki ile kurulan gruptur. Aitlik eki sözcük gruplarında ve tümcelerde zamir ya da sıfat görevlerinde kullanılır. Aitlik grubunu oluşturan –ki ekinin Farsça kökenli ki edatıyla bir ilgisi yoktur.” diyerek ifade etmiştir

⁷².

⁶⁹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 384.

⁷⁰ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 49.

⁷¹ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s.16.

⁷² Süer Eker; Çaǰdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 468.

Rasih ERKUL, aitlik grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “-ki aitlik ekiyle yapılan kelime grubudur. Bu kelime grubunda, son kelime yalın, bulunma ve ilgi halinde olabilir. Bu kelime grubu, tek başına zamir görevindedir. Diğer kelime gruplarında veya cümle içerisinde zamir veya sıfat görevi yüklenir.”⁷³.

6.2. Metinde Yer Alan Aitlik Gruplarına Örnekler

- Neriman’ın yürüyüşündeki (7-16)
- kendisi arasındaki (7-18)
- yanı başındaki (11-32)
- odanın köşesindeki (14-5)
- masanın başındaki (14-14)
- merdivenin döneme yerindeki (16-30)
- bu iki koku arasındaki (30-24)
- insanlar arasındaki (44-11)
- Neriman’ın ruhundaki (57-3)
- mesut günlerdeki (66-32)
- sualler arasındaki (67-10)
- bir mücadelenin sonundaki (126-8)
- vicdan rahatlığı arasındaki (126-14)

7. Birleşik İsim

Birleşik isimler, birleşik kelime biçiminde kurulmuş, bir tek varlığı karşılayan, tek sözcük gibi kullanılan isimlerdir. Birleşik isimler, iki veya daha fazla kelime ile kurulan dil birlikleridir.

7.1. Birleşik İsim Üzerine Dilcilerin Görüşleri

⁷³ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 9

Zeynep KORKMAZ, birleşik isimleri şu şekilde açıklamıştır: “Dilimizin birleşik ad oluşturmak için başvurduğu gramer kalıpları ad tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme vb. kelime gruplarıdır.”⁷⁴.

“Birleşik isim, bir nesnenin adı olmak üzere yan yana gelen birden fazla ismin kalıplaşarak oluşturduğu kelime grubudur. Bu birleşimde isimler doğrudan doğruya, her hangi bir ek almaksızın yan yana gelirler.” ifadesini ise Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, kullanmışlardır⁷⁵.

Muharrem ERGİN, birleşik ismi “Bir nesnenin ismi olmak üzere yan yana gelen, birden fazla ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Bir nesnenin çok defa, tek tek de adı olan isimler, aynı nesneyi karşılamak, aynı nesneye beraber ad olmak için doğrudan doğruya eksiz olarak yan yana gelir ve birleşik isim yaparlar. Birleşik isimler Türkçede hep has isimleridir.” şeklinde tanımlar⁷⁶.

Mustafa ÖZKAN birleşik isimleri “Birleşik isimler belirtme gruplarından meydana gelen anlatım birlikleridirler.” diye tanımladıktan sonra bunları:

- Asıl birleşik isimler
- Birleşik isim hükmünde olan birleşik kelimeler
 - o İsim tamlaması kalıbında
 - o Sıfat tamlaması kalıbında
 - o Edat grubu kalıbında
 - o Zarf grubu kalıbında
 - o Hal ekli isimlerle oluşturulmuş isim grubu kalıbında
 - o Çekimli fiil kalıbında
 - o İkileme kalıbında

şeklinde gruplandırmıştır⁷⁷.

⁷⁴ Zeynep Korkmaz; Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003. s. 139.

⁷⁵ Mustafa Özkan; Veysi SEVİNÇLİ; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 36.

⁷⁶ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 385.

⁷⁷ Mustafa Özkan, Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, Filiz Kitabı, İstanbul, 2001, s. 252-277

Leyla KARAHAN, birleşik ismi şu şekilde açıklamasını yapmıştır: “Bir nesnenin özel adı olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur. İki ve daha fazla kelimeli bütün şahıs adları birleşik isimdir. Birleşik isimlerin hepsi özel isimdir.”⁷⁸.

M. Metin KARAÖRS, birleşik isimleri “Birden fazla ismin bir ismin adını yapmak için yan yana gelerek meydana getirdiği kelime grubudur. İkili, üçlü şahıs adları ile bazı yer adları birleşik isimleri meydana getirirler.” ifadesi ile açıklamıştır⁷⁹.

Haydar EDİSKUN’a göre ise birleşik isimler şu şekildedir: “İki ya da daha çok kelimenin aralarına bir ek ya da bağlaç giremeyecek kadar birleşip kaynaşmasından oluşan yeni anlamdaki isimdir.”⁸⁰.

7.2. Metinde Yer Alan Birleşik İsimlere Örnekler

- Şehzadebaşı (22-25)
- Beyoğlu (24-6)
- Galatasaray (26-14)
- Perapalas (32-10)
- boyunbağı (36-21)
- kızkardeş (37-10)
- zeytinyağı (40-22)
- Kuruçeşme (53-27)
- dedikodu (55-14)
- ilkbahar (55-27)
- büyükanne (74-3)
- Sultanahmet (74-7)
- dayızade (98-32)
- Osmanbey (99-21)

⁷⁸ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 32.

⁷⁹ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 17.

⁸⁰ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 129.

- şehzade (104-23)

8. Birleşik Fiil

Birden fazla kelimenin, anlam ve şekil yönünden bir araya gelmesiyle meydana gelen özel yapıdaki fiillere birleşik fiil denir. Türkçe söz diziminde bu fiiller, tek bir kelime işlevindedirler. Birleşik fiiller yapılma ve kullanılma şekline göre üç gruba ayrılır.

- **Bir isme yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiiller**, isim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiiller.
- **Bir fiile yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiiller**, fiil + yardımcı fiille kurulan birleşik fiiller.
- **Anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik fiiller**, bir isim veya yalnız bir isimden sonra yardımcı fiil getirilerek yapılır. Bunlar anlam bakımından genellikle dildeki deyimleri karşılarlar.

8.1. Birleşik Fiil Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, birleşik fiil yapısını şu şekilde ifade etmiştir: “Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun, isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır:

- İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (et-, ol-, eyle-, bulun-, yap- fiilleriyle)
- Fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller (bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy- fiilleriyle)”⁸¹.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, birleşik fiili “Bir yardımcı fiil ile bir isim veya bir fiil unsurunun oluşturduğu kelime grubuna birleşik fiil adı verilir. İsim ve fiil unsuru önce, yardımcı fiil unsuru sonra gelir.” biçiminde açıklamışlardır⁸².

⁸¹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 386.

⁸² Mustafa Özkan; Veysi SEVİNÇLİ; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 55.

Mustafa ÖZKAN birleşik fiilleri şu şekilde gruplamıştır.

“İsim + Yardımcı fiil kalıbı ile kurulanlar:

- Türkçe İsimler
 - o Zarf Grubu kalıbında
 - o Özne durumunda olan isimlerle
 - o Nesne durumunda olan isimlerle
 - o Yönelme, bulunma ve uzaklaşma halinde bulunan isimlerle
- Yabancı İsimler
 - o Arapça, Farsça kelimeler ile kurulan birleşik fiiller
 - o Batı menşeli kelimeler ile kurulan birleşik fiiller

Fiil + Zarf Fiil + Yardımcı Fiil kalıbıyla kurulanlar:

- Yeterlilik fiili
- Yaklaşma fiili
- Tezlik fiili
- Süreklilik fiili
- Yarı tasvir fiilleri.”⁸³.

Leyla KARAHAN ise birleşik fiili “Bir hareketi karşılamak üzere bir arada bulunan kelimeler topluluğudur. Türkçede üç tip birleşik fiil vardır:

- Bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller.
- Bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller.
- Anlama kaynaşmış birleşik fiiller.” şeklinde tanımlar⁸⁴.

⁸³ Mustafa Özkan, ; Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 278-286.

⁸⁴ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 36.

“Bir ismin veya bir fiil şeklinin bir yardımcı fiille meydana getirdiği kelime grubudur ve iki grupta incelenebilir:

- İsimle yapılan birleşik fiil şekilleri
- Fiille yapılan birleşik fiil şekilleri”

ifadelerini ise “Birleşik Fiil Grubu” altında M. Metin KARÖRS değerlendirmiştir ⁸⁵.

Zeynep KORKMAZ, birleşik fiil “isim soylu bir kelime ile yardımcı bir fiilin birleşmesinden veya iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türüdür.” şeklinde açıklamıştır ⁸⁶.

Rasim ŞİMŞEK, birleşik fiil grubu “eylem öbekleri” ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Yalın ya da çekim ekli bir adla bir eylemden oluşan çekim öbeğine eylem öbeği denir. Birleşik eylem, iki ya da daha çok sözcüğün yeni bir kılışı karşılamak üzere birleşip kaynaşmasıyla oluşan dil birimidir. Bu birimler, şu şekilde gruplandırılır:

- Özneye dayalı eylem öbekleri
- Nesneye dayalı eylem öbekleri
- Dolaylı tümlece dayalı eylem öbekleri
- Belirteç tümlecine dayalı eylem öbekleri ”

açıklamasıyla ifade etmiştir ⁸⁷.

Vecihe HATİPOĞLU, birleşik fiili “Bazı eylem kökleriyle kurulmuş birleşik sözcükler de vardır. Bunların çoğu, eylem kökünün ulaç biçimiyle kullanılan başka eylemler ya da ses düşmesine veya ses türemesine uğrayan sözcüklerle birleşmiş olan yardımcı eylemlerdir.” şeklinde tanımlamıştır ⁸⁸.

⁸⁵ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 18.

⁸⁶ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 27.

⁸⁷ Rasim Şimşek, Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 376.

⁸⁸ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe’nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 36.

M. Kaya BİLGEGİL “Yapıları Bakımından Filler” başlığı altında, birleşik fiilleri üç başlıkta toplamıştır ⁸⁹:

- “Yardımcı fiiller ve onlarla teşkil olunan birleşik fiiller.
- İki fiilin birleşmesiyle teşkil olunan birleşik fiiller.
- Kaynaşma yoluyla teşkil edilen birleşik fiiller.”

8.2. Metinde Yer Alan Birleşik Fiillere Örnekler

8.2.1. Metinde Yer Alan İsimle Yapılan Birleşik Fiillere Örnekler

et- fiiliyle yapılan birleşik fiiller

- davet edilmemesi (8-27)
- zannetmeye (8-29)
- devam etti (8-32)
- seyretti (9-7)
- dikkat etmiyor (9-15)
- muhakeme etmek (10-18)
- itham etmeye (10-21)
- tahayyül ediyor (11-20)
- fark ediyordum (11-27)
- hissederlerdi (12-12)
- refakat ediyordu (13-2)
- tekrar etti (13-8)
- idare etti (24-23)
- tasdik etti (24-25)
- tesir etti (27-10)
- itiraf etti (27-14)
- inat etti (36-7)
- seyrediyordu (60-3)

⁸⁹ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 280.

- acele etti (78-15)

ol- fiiliyle yapılan birleşik fiiller

- muvaffak olmuştu (9-8)
- mecbur olmak (10-21)
- peyda oluyor (10-23)
- mecbur oldum (26-2)
- hayrolsun (50-15)
- mahvoldu (52-19)
- razı olmamıştı (83-17)
- emin olmak (123-4)
- var olan (89-33)

8.2.2.Metinde Yer Alan Fiille Yapılan Birleşik Fiillere Örnekler

- yürüyüvermişti (10-33)
- söyleyiverdim (22-2)
- durabilmesine (38-9)
- (mesut) olabilirdi (43-30)
- dolayabilsin (50-23)
- çevirebilse (53-6)
- bakabilse (53-6)
- görebileceğini (53-7)
- verebilirdi (53-19)
- yapabiliyordu (57-12)
- atabilmek (60-21)
- çöküvermeye (64-20)
- çözülüvermişti (68-18)
- gelebilirdi (68-19)
- kararabilir (68-19)
- bükülebilir, çökebilir, ağlayabilir, bayılabilir (68-20)

- gidebilirsin (81-32)
- bakakaldı (111-3)
- oturuverdi (112-4)

9. Ünvan Grubu

Bir şahıs ismi ile bir ünvan isminin meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki kelime de eksizdir ve genellikle şahıs ismi önce, ünvan ismi sonra gelir. Ünvan isimleri, insanların işlerini, mesleklerini, akrabalık ilişkilerini veya toplum içindeki durumlarını ifade eden isimlerdir. Saygı bildiren veya insanları farklı yönleriyle belirten adlar da ünvan grubu içerisinde yer alır. Ünvan grubu ile kişi adı hiçbir çekim eki almadan, doğrudan doğruya ünvan grubunu oluşturur. Ünvan ve akrabalık adları, kişi adlarının başına geldiği zaman birleşik ad veya sıfat tamlaması meydana gelir.

9.1. Ünvan Grubu Üzerine Dilocilerin Görüşleri

Tahsin BANGUOĞLU, ünvan grubunu “Yanaşıma Takımları” başlığı altında “San Öbekleri” adı ile ele almış ve şu şekilde ifade etmiştir. “San anlatan adların kişi adlarına yanaşmasıyla meydana gelen yanaşıma takımları çok kullanılır. Bunlara san öbekleri adını veririz.”⁹⁰.

Muharrem ERGİN, ünvan grubunu “Bir şahıs ismi ile bir ünvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Şahıs ismi önce, ünvan veya akrabalık ismi sonra gelir. Her iki unsur da hiçbir ek almaz. Doğrudan doğruya yan yana gelirler.” ifadesiyle açıklamıştır⁹¹.

Leyla KARAHAN, ünvan grubunu “Bir şahıs ismi ile bir ünvan veya akrabalık isminden kurulan kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır⁹².

⁹⁰ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 513.

⁹¹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 389.

⁹² Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 30.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, “Bir ünvan ya da akrabalık isminin bir şahıs ismi ile meydana getirdiği kelime grubudur. Bu yapılarda, şahıs ismi başta, ünvan veya akrabalık ismi sonda bulunur.” ifadesiyle tanımlamışlardır ⁹³.

M. Kaya BİLGEGİL, ünvan grubunu “Şahıs isimleri ile o isim sahiplerinin lakap, künye, rütbe, sıfat ve mevkilerini ifade eden kelimelerin teşkil ettiği gruplardır.” şekilde tanımlamıştır.” ⁹⁴.

Rasim ŞİMŞEK, “San Öbeği” başlığı ile ele aldığı ünvan grubunu “Kişi toplum içinde soydaşları arasında adı sanı ile tanınır, bilinir. Çünkü san, kişinin toplum içindeki özel yerini, onurunu gösterir. Bu bakımdan san adları, nitelik kavramı taşır. Bir kişi adıyla buna bağlı san adının oluşturduğu niteleme öbeğine san öbeği denir.” Şeklinde açıklamıştır ⁹⁵.

Süer EKER, ünvan grubunu “Bir kişi adıyla bir Ünvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz şekilde yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubudur.” şeklinde açıklamıştır ⁹⁶.

9.2. Metinde Yer Alan Ünvan Grubu Örnekleri

- küçük hanım (13-7)
- Faiz Bey (13-27)
- Şinasi Bey (14-12)
- Neriman Hanım (21-26)
- Fahriye Hanım (22-3)
- Macit Bey (32-19)
- Müderris Şeref Bey (114-33)

10. Ünlem Grubu

⁹³ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 54.

⁹⁴ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 160.

⁹⁵ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 364.

⁹⁶ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 468.

Ünlem grubu, ünlem edatı ile bir isimden meydana gelen söz dizimidir. Seslenme edatı önce, isim ise ondan sonra gelir.

10.1.Ünlem Grubu Üzerine Dilocilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, ünlem grubunu şu şekilde açıklamıştır: "Ünlem grubu, bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Seslenme edatı önce, isim sonra gelir. Eksiz bir birleşme olur. Edat, tek kelime halinde, isim unsuru ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu halinde bulunur. Grubun vurgusu seslenme edatı üzerinde olup kuvvetlidir." ⁹⁷.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, ünlem grubunu şu şekilde açıklamışlardır: "Bu grup, bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan oluşan kelime grubudur. Ünlem başta isim unsuru sondan bulunur." ⁹⁸.

Leyla KARAHAN, ünlem grubunu "bir ünlem edatı ve bir isim unsurundan kurulan kelime grubudur" diyerek açıklamıştır ⁹⁹.

M. Metin KARAÖRS, "Bir isim unsuru ile bir seslenme edatının meydana getirdiği kelime grubudur." diyerek ünlem grubunu ifade etmiştir ¹⁰⁰.

Jean DENY, ünlem ifadesini "nidalar" ifadesi ile özdeşleştirmiş ve "iki çeşit ünlem edatı vardır:

- Çağrılı nidalar
- Dokunaklı nidalar

Çağrılı bir nida, haykırılı bir kavramla da çeşitlenebilir" demiştir ¹⁰¹.

⁹⁷ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 390.

⁹⁸ Mustafa Özkan; Veysi SEVİNÇLİ; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 79.

⁹⁹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 33.

¹⁰⁰ M. Metin Karaörs; Türkçe'nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 21.

¹⁰¹ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), İstanbul, 1941, s. 676.

Tahsin BANGUOĞLU, “ünlem öbekleri” adı altında topladığı bu grubu şu şekilde ifade etmiştir: “Asıl ünlemler ile kurulmuş veya çağrı halinde adlar ve belirtme öbeklerinden meydana gelmiş olurlar ve çok defa ünleneni kapsarlar. Kuralca ünlem önce gelir. Bu asıl ünlem ise çoğu zaman soruşturma ünlemi olur.”¹⁰².

Zeynep KORMAZ, ünlem grubunu “Ünlemler, söz içinde tek başlarına kullanıldıkları gibi bir ad ögesi ile birleşerek ünlem grubu da oluştururlar. Bu durumda, grubun her iki ögesi şekil bilgisi açısından birbirleriyle herhangi bir ek almadan birleşir. Ünlem grubundaki ad ögesi bir ad veya sıfat tamlaması da olabilir. Hatta bu ünlem grubunda birden fazla ad da bulunabilir.” şeklinde tanımlamıştır¹⁰³.

10.2. Metinde Yer Alan Ünlem Grubu Örnekleri

- zavallı babacığım! (22-11)
- buyurun! (31-23)
- Ayol! (58-3)
- Aman küçük hanım! (75-13)
- Ay! Durun! (75-22)
- Zavallı kadın! (98-18)
- Al! (27-29)
- Allah aşkına bak!
- Ey! Fena bu! (88-2)
- Affet!

11. Sayı Grubu

Türkçede sayılar, tek kelime şeklinde, sıfat tamlaması halinde ve sayı grubu olmak üzere üç şekilde kullanılırlar. Sayı grupları oluşurken, unsurlar arasında herhangi bir çekim eki bulunmaz. Sayı grupları cümle içerisinde isim gibi işlem görürler. Herhangi

¹⁰² Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 518.

¹⁰³ Zeynep Korkmaz; Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003. s. 1143.

bir grubun farklı bir ögesi olabilirler. Sayı grupları ile sıfat tamlaması şeklinde kurulan sayılar arasında, vurgu açısından farklılık vardır.

11.1.Sayı Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, sayı grubunu “Türkçede sayılar üç şekilde karşılanmaktadır:

- Tek Kelime ile
- Sıfat Tamlaması ile
- Sayı Grubu ile

Sayı grubunda, büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilir. Sayı grubunda vurgu ikinci unsurda yani küçük sayı üzerinde bulunur.” şeklinde açıklamıştır ¹⁰⁴.

Süer EKER, sayı grubunu “Büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilerek yapılan sözcük grubudur. Türkçede sayılar üç ayrı yolla ifade edilir:

- Ayrı Sözcüklerle
- Sıfat Tamlamalarıyla
- Sayı Gruplarıyla

Sayı gruplarında, dikkat edilecek en önemli husus birinci sayının büyük sayı olmasıdır. Eğer ilki küçük sayı, ikincisi büyük sayı ise sayı grubu olmaz. Bu tür kuruluşlar sıfat tamlaması olarak kabul edilir.” diye ifade etmiştir ¹⁰⁵.

“Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğuna sayı grubu denir. Grupta sayılar ek almadan birleşirler. Sayıların sıralanışı ise büyükten küçüğe doğru olur.” tanımını ise Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, kullanmışlardır ¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 390.

¹⁰⁵ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 471.

¹⁰⁶ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 77.

M. Metin KARAÖRS, “Türkçede sayılar tek kelimelik sayılar, sıfat tamlaması halinde olan sayılar, sayı grubu halinde sayılar olmak üzere üç şekilde karşılanır.” ifadesiyle sayı grubunu açıklamış ve sayıları üç gruba ayırmıştır ¹⁰⁷.

Leyla KARAHAN, sayı grubunu “Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi, basamak sistemine göredir. Sayılar, sondan başa doğru büyür. Sayı grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim ve sıfat görevi yapar. Sayı isimleri ayrı yazılır.” şekliyle açıklamıştır ¹⁰⁸.

Rasih ERKUL, “Türkçede sayılar tek kelime, sıfat tamlaması ve sayı grubuyla karşılanır. Art arda gelen iki veya daha çok büyük sayı, küçük sayı unsurlarının oluşturduğu kelime grubuna sayı grubu denir.” ifadesiyle sayı grubunu açıklamıştır ¹⁰⁹.

Rasim ŞİMŞEK, sayı grubunu “sayı öbeği” şeklinde ifade etmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Birinci ögesi, ikincisinden daha büyük bir niceliği gösteren sayı adına sayı öbeği denir. Sayı öbeği, ön ad takımı dışında kalan öbek biçimindeki sayı adlarını kapsar.” ¹¹⁰.

11.2. Metinde Yer Alan Sayı Grubu Örnekleri

- on buçuk (13-12)
- on beş (34-13)

12. Edat Grubu

Bir isim ile edat olan bir kelimenin oluşturduğu kelime grubuna edat grubu denir. Edat grubu, bir çekim edatı ile ad veya ad olarak kullanılan kelime grubundan meydana gelir. Eklendikleri dil gruplarının fiil biçimleriyle ilişkilerini kuran ve bir çeşit isim hal eki gibi kullanılan gruplardır. Edat grubu, tanımından da anlaşıldığı gibi ad ve edat

¹⁰⁷ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 22.

¹⁰⁸ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 35.

¹⁰⁹ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 12.

¹¹⁰ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 361.

öğesinden meydana gelir. Edat grupları, kelime grupları içerisinde sıfat veya zarf olarak kullanılabilir.

12.1.Edat Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, edat grubu ifadesini şöyle açıklamıştır: “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının meydana getirdiği kelime grubudur. İsim unsuru önce, son çekim edatı sonra getirilir. Edat unsuru, daima tek kelime halindedir. İsim unsuru ise tek bir kelime olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilir.” ¹¹¹.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, edat grubunu “Bir isim unsuru ile bir çekim edatından oluşan kelime grubuna edat grubu adı verilir. Grupta isim unsuru başta çekim edatı sonda bulunur.” bu şekilde tanımlamışlardır ¹¹².

Zeynep KORKMAZ, “Bir isim veya isim soylu kelimedenden sonra gelen edatın eklendiği kelime ile birlikte oluşturduğu gruptur. Edat grupları, cümle içinde sıfat veya zarf görevindedir.” diyerek edat grubunu açıklamıştır ¹¹³.

M. Metin KARAÖRS, edat grubunu “Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının oluşturduğu kelime grubudur. İçin, ile, gibi, kadar, doğru, karşı, üzere, başka, dolayı gibi son çekim edatları bu grubu meydana getirir.” şeklinde ifade etmiştir ¹¹⁴.

Leyla KARAHAN, “ Bir isim unsuru ile bir çekim edatından kurulan kelime grubudur. Bu grupta, isim unsuru başta, çekim edatı sonda bulunur. Bu grupta birleşme, isim unsurunun ve edatın türüne göre ekli veya eksiz olur. Edat grubu cümle ve kelime grupları içinde sıfat, zarf ve isim görevi yapar. Grubun vurgusu isim unsuru üzerindedir.” diyerek edat grubunu açıklamıştır ¹¹⁵.

¹¹¹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 392.

¹¹² Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 50.

¹¹³ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 51.

¹¹⁴ M. Metin Karaörs; Türkçe'nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 24.

¹¹⁵ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 28.

Tahsin BANGUOĞLU, “takı öbeği” ifadesini edat grubu olarak kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: “İsimlerden sonra gelip onların söz içinde başka unsurlar ile ilişkilerini kuran kelimelere takı adını veriyoruz. Bunlar başlı başına bir kavram sahibi olmayıp iki kavram arasındaki ilişkiyi belli etmeye yararlar. Takılar yalnız adlara değil her türlü isimlere gelirler.”¹¹⁶.

Rasim ŞİMŞEK, edat grubunu “ilgeç öbekleri” adı altında toplamış ve şu şekilde açıklamıştır: “Kavram sözcükleri arasında, ilişki kurmaya yarayan bu tür yardımcı sözcükler ilgeç adını alır. İşte yalın ya da durum eki almış bir adla bir ilgeçten oluşan çekim öbeğine ilgeç öbeği denir.”¹¹⁷.

Necmettin HACİEMİNOĞLU, “Türk Dilinde Edatlar” adlı eserinde konuyu geniş bir şekilde ele alıp tanımlamış ve şu şekilde ifade etmiştir: “İsimlerden sonra gelerek, bağlı olduğu isimle cümlelerin unsurları arasında zaman, mekan, tarz, benzerlik, başkalık vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı diyoruz. Bunlar, mutlaka bir isimden sonra gelmeleri ve ancak o isim sayesinde mana kazanmaları ile hal eklerine çok benzerler.” biçiminde açıklamış ve edatların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

Edatlar müstakil kelimelerdir.

Ait oldukları isimden mutlaka ayrı yazılırlar.

Edatlar mana bakımından isme daha geniş ve zengin hüviyet kazandırır.

Edatlar her hangi bir hal eki aldıkları zaman edatlık hüviyetlerini kaybederler.

HACİEMİNOĞLU, edatları yapısı ve menşei bakımından üç gruba ayırmıştır¹¹⁸.

Fiil menşeli olanlar.

İsim menşeli olanlar.

Yabancı asıllı olanlar.

¹¹⁶ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 385.

¹¹⁷ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 379.

¹¹⁸ Necmettin Hacıeminoğlu; Türk Dilinde Edatlar, MEB, İstanbul, 1992, s.3.

Süer EKER, edat grubunu “Bir ad soylu sözcüğün yalın durumda ya da yaklaşma, uzaklaşma, ilgi durumu eklerinden birini alarak bir son çekim edatına bağlanmasıyla oluşturduğu gruptur. Edat grupları, tümce içinde sıfat veya zarf görevindedir.” şeklinde açıklamıştır ¹¹⁹.

12.2.Metinde Yer Alan Edat Grubu Örnekleri

- Vezneciler’e kadar (7-2)
- ayrılığı geciktirmek için (8-2)
- ona doğru (9-2)
- büyük bir hareket ihtiyacıyla (9-11)
- kahvecinin sualleriyle rahatsız edilmemek için (10-3)
- bir zihin gayretiyle (10-18)
- randevu dakikasına kadar (11-23)
- Neriman’ın başıyla (12-17)
- şaka için (13-9)
- yabancı bir yerde imiş gibi (13-11)
- sessiz bir telkinle (13-21)
- en ciddi zamanlarına mahsus bir bakışla (14-9)
- Şinasi’ye doğru (14-10)
- bir şey söylemesini ister gibi (14-17)
- uçurumun kenarında bir tepeye tırmanan insanların gayretiyle (17-9)
- büyük bir heyecan duyduğu için (23-3)
- masum insanlar gibi (23-22)
- yalnız kaldığı için (23-25)
- bir yazı levhası gibi (23-25)
- bir İstanbul kızı olduğu için (29-9)
- adeta bir dilsiz gibi (30-12)
- bu çadıra uzaktan yaklaşırken bile (30-20)
- zevkli bir kadın eliyle döşenmiş küçük bir ev odası gibi (31-32)
- uzak bir istikbale kadar (37-20)

¹¹⁹ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 472.

- herhangi bir hareket yapmak için (38-6)
- ahlâkında bir değişiklik olduğu zannı vermek için (40-11)
- bir kumarbaz gibi (50-8)
- azalan varidatına göre (53-28)
- pencereye doğru (65-14)
- daha fazla mesut olması için (65-17)
- komik duygusu geçinceye kadar (67-11)
- haykırmak ister gibi (69-12)
- merdivenlere doğru (70-4)
- Neriman'ın odasına doğru (71-9)
- parmaklarının ucu ile (73-13)
- elini öpmek bile (77-23)
- kızına doğru (77-30)
- telaşla koşuşan insanlar gibi (78-11)
- onu seven bu ihtiyar bile (83-11)
- ona doğru (104-31)
- o günden beri (107-15)
- birbirlerini anlamaya çalışan gözlerle (111-4)
- sertçe bir baş hareketiyle (111-26)
- Neriman'a karşı (113-8)
- kültür sahasına kadar (115-34)
- yeni bir kültüre karşı (116-25)
- bir ay bile (123-17)
- bir saat kadar (125-3)
- ılık bir ruhi boşluğa doğru (127-3)
- kendi falı addetmek gibi (127-16)

13. Kısaltma Grubu

13.1.İsnat Grubu

İyelik ekli bir unsur ile yalın halde bulunan bir unsurdan meydana gelen isnat grubu, kelime grupları ve cümlelerin kısalması sonucu ortaya çıkmıştır. İsnat ögesi sonra,

kendisine isnat olunan öge ise önce gelir. Bu iki unsur, anlam bakımından birbirini tamamlar. Bir anlamda isnat grubu, sıfat tamlamasının ters çevrilmiş iyelikli şekli gibidir. Isnat grupları, kelime gruplarında daha çok sıfat olarak görev yaparlar.

13.1.1.İsnat Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, isnat grubunu “İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Kendisine isnat yapılan unsur ya yalın halde bulunur veya iyelik eki almış olur. Isnat grubu, daha çok iyeliklidir. Bunun sebebi umumiyetle sıfat olarak kullanılan bu kelime grubunun vasıflandırdığı veya vasıflandıracağı nesne ile ilgisini kurmaktır. Isnat grubu, bir partisip grubunun kısaltmış gibidir.” şeklinde açıklamıştır ¹²⁰.

Leyla KARAHAN’a göre isnat grubu ise şu şekildedir: “Biri diğerine isnat edilen iki isim unsuru, isnat grubunu meydana getirir. Isnat grubu cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.” ¹²¹.

Tahsin BANGUOĞLU, isnat grubunu “isim öbekleri” başlığı altında değerlendirmiş ve şu şekilde tanımlamıştır. “Bir türlü sıfat takımı saydığımız birleşikler de bu tertiptedir. İyelik eki almış adlara gelen sıfatlar yerine, çekim hallerinde adlar getirerek de isim öbekleri kurarız.” ¹²².

İsnat grubunu “Kısaltma Grupları”nın alt başlığından değerlendiren Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, şu şekilde açıklamışlardır: “İsnat grubu biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan meydana gelir. Bunlar, ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünüşündedirler.” ¹²³.

Zeynep KORKMAZ, isnat grubunu “Bu gruptakiler yalın veya iyelik eki almış kendisine isnat edilen bir adla, yine kendisine isnat edilen bir sıfatın oluşturduğu ayak

¹²⁰ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 392.

¹²¹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 39.

¹²² Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 506.

¹²³ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 87.

yalın, baş kabak gibi kelime grubunun cümlede sıfat olarak kullanılmasından oluşan türlerdir.” diye açıklamıştır ¹²⁴.

Süer EKER’e göre isnat grubu ise “dayanma grubu” ifadesi ile kullanılmış ve isnat grubunu şu şekilde açıklamıştır: “Üçüncü kişi iyelik eki alan bir ad ögesi ile başka bir sözcüğün birleşmesinden meydana gelir. Başka bir söyleyişle sıfat tamlamasında tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği sözcük öbeğidir.”¹²⁵.

13.1.2.Metinde Yer Alan Isnat Grubu Örnekleri

- fitili açık (16-22)
- zihni meşgul (65-11)
- yüzleri örtülü (77-1)
- hüviyetleri meçhul (40-6)

13.2.Genitif (İlgi) Grubu

İki ad veya ad olarak kullanılan dil birliğinin, ilgi hal eki ile birbirine bağlanmasıyla oluşan kelime grubuna genitif grubu denir. Bu grup, iyelik eki düşmüş bir isim tamlaması gibidir. Yani, isim tamlamasının kısaltılmış bir şekli gibi de görülebilir. Kelime grupları içerisinde ise ad görevi yapar.

13.2.1.Genitif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN’e göre genitif grubu, “Genitif eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Grup, iyelik eki düşmüş bir iyelik grubu gibidir. Grubun manası, genitifin ilgi fonksiyonuna dayanır. Genitif grubunun her iki unsuru da tek bir isim olabileceği gibi isim yerini tutan bir kelime grubu da olabilir.” şeklinde açıklamıştır ¹²⁶.

¹²⁴ Zeynep Korkmaz; Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003. s. 359.

¹²⁵ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s.478.

¹²⁶ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 393.

M. Metin KARAÖRS, genitif grubunu “Genitifli bir isim unsuru ile yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Genitifli unsur önce, yalın isim sonra gelir. Kısaltmış iyelik grubu halindedir.” şeklinde tanımlamıştır ¹²⁷.

M. Kaya BİLGEGİL’e göre ise genitif grubu şu şekildedir: “Bu ek, bir kavramın muayyen bir kavrama tahsisini ifade eden isim tamlamalarında, belirtenden sonra getirilir. Üniversitelerimiz bunu da hal eki saymaktadır. Okul kitaplarında bu, tamlayan takısı veya tamlayan eki adlarıyla geçmektedir.” ¹²⁸.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, “İlgi Grubu” adı altında şu şekilde tanımlamışlardır: “İlgi eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Kısaltmaya uğramış bir isim tamlaması yapısındadır.” ¹²⁹.

Zeynep KORKMAZ, ilgi grubunu “İlgi grubu, eklendiği ad ile başka bir ad arasında sahiplik, ilgi bağı kurma durumundadır.” şeklinde açıklamıştır ¹³⁰.

Rasih ERKUL ise ilgi grubunu, “İlgi (-in, -ın, ...) halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir ismin oluşturduğu kelime grubudur.” diye ifade etmiştir ¹³¹.

Süer EKER, “Belirtili ad tamlamasının, tamlanan ögesinde yer alan iyelik ekinin düşmesiyle ortaya çıkar.” şeklinde açıklamıştır ¹³².

13.2.2. Metinde Yer Alan Genitif Grubu Örnekleri

- senin ses (115-2)
- senin ev (82-8)
- bizim kız (87-29)

¹²⁷ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 27.

¹²⁸ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988 s. 120.

¹²⁹ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 89.

¹³⁰ Zeynep Korkmaz; Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003. s. 268.

¹³¹ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 13.

¹³² Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 477.

13.3.Datif Grubu (Yönelme-Yaklaşma)

Yönelme hal ekini almış bir isim ile yalın halde bulunan bir sözcükten meydana gelen dil birliğine yönelme grubu denir. Hal eki almış unsur önce, yalın haldeki unsur ise sonra gelir. Bu grup, kelime grupları içerisinde genellikle sıfat görevinde kullanılır.

13.3.1.Datif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, datif grubunu “Datif halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır¹³³.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, datif grubu için “Yönelme Grubu” ifadesini kullanmışlar ve “Yönelme hali eki almış bir isimle, ondan sonra gelen bir isim ya da sıfattan oluşur.” şeklinde tanımlamışlardır¹³⁴.

Leyla KARAHAN, datif grubu için “Yaklaşma Grubu” ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Yaklaşma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Yaklaşma grubu, sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil grubundan kısalmıştır. Bu grup, cümle ve kelime grupları içerisinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.”¹³⁵.

Vecihe HATİPOĞLU ise datif grubuna “Yönelmeli Tamlama” demiş ve şu şekilde açıklamıştır: “Yönelme durumundaki bazı adların, çok defa sıfat görevindeki bazı sözcükleri anlam bakımından tamamlayarak tamlama kurdukları görülür.”¹³⁶.

Süer EKER, datif grubunu “Yaklaşma Grubu” olarak ele almış ve “Yaklaşma durumu eki alan bir sözcük ile ondan sonra gelen yalın durumdaki başka bir sözcüğün oluşturduğu gruptur.” şeklinde açıklamıştır¹³⁷.

¹³³ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 394.

¹³⁴ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 85.

¹³⁵ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 41.

¹³⁶ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe'nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 32.

¹³⁷ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 477.

Rasim ŞİMŞEK, “Ad Öbekleri” adı altında topladığı grupta, bu gruba “Yönelmeli Ad Öbeği” adını vermiştir. Bu ad öbeklerini şu şekilde tanımlamıştır: “Yönelme durumunda bir adla ön ad niteliğinde yalın bir addan oluşur.”¹³⁸.

13.3.2. Metinde Yer Alan Datif Grubu Örnekleri

- itirafa mecbur (27-24)
- yeniye iştihak (57-3)
- dostluğa atfetmek (59-22)
- konuşmaya mecbur (105-25)
- münakaşaya devam (113-12)
- ölüme mahkum (128-4)

13.4. Lokatif (Bulunma-Kalma) Grubu

Kalma hali eki almış bir isimle yalın halde bulunan bir isimden meydana gelen dil birliğine kalma grubu denir. Kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde bulunur.

13.4.1. Lokatif Grubu Üzerine Dalcilerin Görüşleri

Leyla KARAHAN, lokatif grubunu “Bulunma Grubu” olarak isimlendirmiş ve “Bulunma ekli bir isim unsurunun, bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Bu grup, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi yapar.” şeklinde tanımlamıştır¹³⁹.

Muharrem ERGİN, lokatif grubunu şu şekilde açıklamıştır: “Lokatifli bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu olur.”¹⁴⁰.

¹³⁸ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 370.

¹³⁹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 40.

¹⁴⁰ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 394.

M. Metin KARAÖRS, bulunma grubunu “Bulunma halindeki bir isim unsuru ile yalın haldeki bir isim unsurunun meydana getirdiği bir kelime grubudur. Fiil grubunun kısaltmış şekli gibidir.” ifadesiyle açıklamıştır ¹⁴¹.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, bulunma grubu şeklinde açıkladıkları bu grubu şöyle tanımlamışlardır: “Bulunma hali eki almış bir isim unsuru ile ondan sonra gelen bir sıfat ya da isim unsurundan oluşur.” ¹⁴².

Rasih ERKUL, “Bulunma Grubu” ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Bulunma halindeki bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir ismin oluşturduğu bir kelime grubudur.” ¹⁴³.

Vecihe HATİPOĞLU, lokatif grubunu “Kalmalı Tamlama” olarak değerlendirmiş ve “Tamlayanı kalma durumunda olan ve tamlananı ek almayan veya alan tamlamaya kalmalı tamlama denir. Sayı adlarından kurulan kalmalı tamlamalar, sayıların kesrini gösterir. Bazı durumlarda da kalmalı tamlama biçiminde kalıplaşma vardır.” şeklinde açıklamıştır¹⁴⁴. Rasim ŞİMŞEK, bulunma grubunu “Kalmalı Ad” öbeği ifadesi ile değerlendirmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Bu tür ad öbeği kalma durumunda bir adla ön ad niteliğinde yalın bir addan oluşur.” ¹⁴⁵.

13.4.2. Metinde Yer Alan Lokatif Grubu Örnekleri

- arada bir (58-33)
- arkada bir yer (11-21)
- hayaller arasında ses (11-25)
- gözlerinde korku (12-8)
- dudaklarında tebessüm (12-8)
- yol üstünde mezarlık (28-10)

¹⁴¹ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 28.

¹⁴² Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 86.

¹⁴³ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 13.

¹⁴⁴ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe’nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 32.

¹⁴⁵ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 371.

- Fatih minarelerinde ezan (39-19)

13.5.Ablatif (Ayrılma-Çıkma) Grubu

Çıkma hali eki almış bir isimle yalın halde bulunan bir isimden meydana gelen dil birliğine çıkma grubu denir. Kelime grupları içerisinde genellikle sıfat görevinde bulunur.

13.5.1.Ablatif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN'e göre ablatif grubu "Ablatif bir unsurla ondan sonra gelen bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da ya tek bir isim veya isim yerine geçen kelime grubu olur." şeklindedir ¹⁴⁶.

Leyla KARAHAN, ablatif grubuna "Uzaklaşma Grubu" ifadesini kullanmış ve "Uzaklaşma ekli bir isim unsurunun başka bir isim unsur ile kurduğu kelime grubudur. Uzaklaşma grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim, sıfat ve zarf görevi de yapar. Bu grup da sıfat-fiil veya zarf-fiil grubundan kısalmıştır." şeklinde tanımlamıştır ¹⁴⁷.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, "Uzaklaşma Grubu" olarak aldıkları bu kısaltma grubunu, "Uzaklaşma hali eki almış bir isim ile ondan sonra gelen bir isim ya da sıfat unsurundan oluşur." biçiminde açıklamışlardır ¹⁴⁸.

Vecihe HATİPOĞLU, "Çıkmalı Tamlama" terimini ablatif grubu için kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: "Çıkma durumundaki bazı adların, başka adları anlam bakımından tamamlayarak tamlama kurdukları görülür." ¹⁴⁹.

¹⁴⁶ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 394.

¹⁴⁷ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s.43.

¹⁴⁸ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 86.

¹⁴⁹ Vecihe Hatipoğlu; Türkçe'nin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 31.

Rasim ŞİMŞEK, Ablatif Grubu için “Çıkmalı Ad Öbeği” ifadesini kullanmış ve “Bu tür ad öbeği, çıkma durumunda bir adla ön ad niteliğinde yalnız bir addan oluşur.” şeklinde açıklamıştır ¹⁵⁰.

Rasih ERKUL, Ablatif Grubunu “Uzaklaşma Grubu” olarak ifade etmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Uzaklaşma (-den, -dan) halindeki bir unsurla, ondan sonra gelen bir ismin oluşturduğu bir kelime grubudur.” ¹⁵¹.

13.5.2.Metinde Yer Alan Ablatif Grubu Örnekleri

- Darülelhan muallimlerinden biri (8-13)
- masalardan biri (9-24)
- sözlerinden biri (23-14)
- sevenlerden ziyade (51-8)
- içeriden dışarıya (88-22)
- dışarıdan içeriye (88-22)
- Harbiye’den Fatih’e (102-9)
- ıtriyat mağazalarından biri (30-1)

13.6.Akkuzatif (Yükleme-Belirtme) Grubu

Belirtme hali eki almış bir isimle, ona bağlı olarak kullanılan bir adın oluşturduğu bir gruptur. Bu grup da bir tür kısaltma grubu gibidir. Kelime grupları içerisinde bu grup, genellikle isim gibi kullanılır.

13.6.1.Akkuzatif Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, Akkuzatif grubunu “Akkuzatifli bir isim unsuru ile onun arkasından gelen bir isim unsurundan kurulur. Akkuzatif grubu, partisip grubu veya fiil grubunun kısaltmış yardımcı fiili düşmüş şeklidir. Onun için akkuzatif grubu da bir kısaltma grubu sayılabilir.” şeklinde açıklamıştır ¹⁵².

¹⁵⁰ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 371.

¹⁵¹ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 13.

¹⁵² Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 397.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, “Yükleme hali eki almış bir ismin başka bir isimle kurduğu kelime grubudur.” biçiminde tanımlamışlardır ¹⁵³.

M. Metin KARAÖRS, Akkuzatif grubuna “Yapma Grubu” demiş ve “Akkuzatifli bir isim unsuru ile bir isim unsurunun birleşmesiyle kurulur. Sıfat fiil grubu veya fiil grubunun kısaltmış şekli durumundadır.” diye tanımlamıştır ¹⁵⁴.

Süer EKER, Akkuzatif grubuna “Belirtme Grubu” demiş ve şu şekilde açıklamıştır: “Yükleme (belirtme) durumu eki alan bir sözcüğün, diğer isme bağlanması ile oluşur. İlk ad, bir bakıma ikinci ismin nesnesi görevindedir.” ¹⁵⁵.

Leyla KARAHAN, Yüklem grubu için, “Yüklem Grubu” ifadesini kullanmış ve “Yüklem ekli bir isim unsurunun, bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır ¹⁵⁶.

Rasim ŞİMŞEK, Yüklem grubunu “Belirtmeli Ad Öbeği” şeklinde ifade etmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Ad öbeğinin bu türü, belirtme durumunda bir adla ön ad niteliğinde yalın bir addan oluşur.” ¹⁵⁷.

Akkuzatif grubuna incelediğimiz eserde, herhangi bir örnek bulunamamıştır.

14. İsim-Fiil Grubu

Fiillerden, iş ve hareket bildiren eklerle yapılan kelime grubudur. Mastar eki olarak da ifade edilen bu ekler, fiilden isim yapar. “-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -iş, -uş, -üş” ekleri, mastar eki olarak görev yapar. Mastar eklerinden birini almış bir kelime ve kendisinden sonra almış olduğu bir isimle isim-fiil grubunu oluştururlar. İsim-fiil grupları, cümle içerisinde genellikle isim gibi kullanılırlar.

¹⁵³ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 88.

¹⁵⁴ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s.28.

¹⁵⁵ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 473.

¹⁵⁶ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 41.

¹⁵⁷ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.s. 371.

14.1.İsim-Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, isim-fiil grubunu şu şekilde tanımlamıştır: “Fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve en sonda bulunur. Kendisinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte fiil grubunu meydana getirir. Fiil grubunda kullanılan fiil isimleri, hareket isimleridir. Onun için daha çok –mak, -mek’li fiil isimleri ile fiil grubu yapılır. Bundan sonra –ış, -ış’li hareket isimleri bu gruba elverişlidir. Hareket ismi olarak kullanılınca, –ma, -me’li fiil isimleri fiil grubu yaparlar.”¹⁵⁸.

Tahsin BANGUOĞLU ise bu grubu “Fiil Öbekleri” adı altında incelemiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Fiil öbekleri cümlede aldıkları çekim halleriyle kimsenin, nesnenin ve isimlemenin fiile yaklaşması, onunla öbekleşmesi mahsulüdürler. Cümlede kimsenin fiille öbekleşmesi, en çok tek kişili fiillerde görülür ki bunların da bir takımı birleşik kelime niteliği taşır.”¹⁵⁹.

“Bir isim fiil ile ona bağlı unsurlardan oluşan kelime grubuna denir. İsim fiil grubu genellikle hareket ismi yapan –mak, -mek, -ma, -me, -ış, -ış ekli fiilimsilerle kurulur.” İfadesini ise Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, kullanmışlardır¹⁶⁰.

Leyla KARAHAN, İsim-Fiil grubu için “İsim-Fiil Grubu” ifadesini kullanıp, “Bu hareket ismi ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır¹⁶¹.

M. Metin KARAÖRS, fiil gruplarını, “Fiil İsimleri (-mak, -mek, -ma, -me, -ış, -ış, -uş, -üş’lü) şekillerde yapılan kelime grubudur. Bu eklerle yapılan fiil isimleri ve hareket isimleri fiil grubu yapmaya elverişlidirler. Fiillerin hareket isimleri, fiil grubunun esas unsuru olup grubun en sonunda yer alırlar. Grubun esas unsuru olan fiil ismi, hareket vasfına sahip olduğundan, yanında nesne ve isim unsurları da bulunabilir. Cümlede fiil

¹⁵⁸ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 395.

¹⁵⁹ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 508.

¹⁶⁰ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 65.

¹⁶¹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 24.

grubu, hareket ismi grubu olarak isim vazifesi ve muamelesi görür.” ifadesiyle tanımlamıştır ¹⁶².

Rasih ERKUL, bu kelime grubunu “İsim-Fiil Grubu” olarak adlandırmış ve “Fiil isimleri, iş hareket bildiren kelimelerin adıdır. Fiil ismi –mek, -me, -iş ekleriyle yapılır. Bir fiil ismi ile özne, nesne, tümleç ve zarf unsurlarından biri veya birkaçından oluşan kelime gruplarına isim-fiil grubu denir” şeklinde açıklamıştır ¹⁶³.

Süer EKER, İsim-Fiil grubuna “Eylem Grubu” adını vermiş ve şu şekilde açıklamıştır: “Eylem tabanlarına getirilen ad eylem ekleri –ma, -mak, -ış ve yardımcı öge ile oluşturulan gruptur. Bu grup zarf dışında, bütün tümce öğelerini oluşturabilir ¹⁶⁴.

14.2.Metinde Yer Alan İsim-Fiil Grubu Örnekleri

-mak ekiyle yapılan fiil grubu

- Beyazıt’a kadar çıkmak (7-18)
- anın boşluğunu doldurmak (8-9)
- tramvayın arkasından koşmak, içine atlamak (9-10)
- pek çok şeyler yapmak (9-12)
- tekrar koşmak, büyük bir hareket yapmak (9-23)
- etrafını görmek (9-30)
- serbest bırakmak (11-2)
- kendi kendini aldatmak, başkalarını kandırmak (21-4)
- çantasındaki esans şişesini doldurmak (30-8)
- latifeden aldığı fena tesiri saklamak (51-7)
- köprünün öbür tarafına geçmemek (42-4)

¹⁶² M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 29.

¹⁶³ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 15.

¹⁶⁴ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 474.

- karşılık vermek (68-30)
- karar vermek (70-29)
- lüks yaşamak (93-33)
- ağır bir ders vermek (120-24)
- yalnız kalmak (123-1)

-ma ekiyle yapılan fiil grubu

- hepsini hakikat gibi görme (8-26)
- bir kere düşünme (10-1)
- cüretkarca yalan söyleme (24-12)
- yukarıya kadar beraber çıkma (31-1)
- herkesin dikkat ettiği bu yenileşme (55-25)
- taklit etme (66-33)
- kabul etme (71-11)
- yolda konuşma (110-30)

-iş ekiyle yapılan fiil grubu

- geç gidiş (10-10)
- parasını idare edemeyiş (35-9)
- sade bir yaşayış (53-29)

15. Partisip (Sıfat-Fiil) Grubu

Sıfat-Fiil grubu, sıfat-fiil eki almış bir unsur ile ona bağlı diğer unsurların meydana getirdiği bir kelime grubudur. Sıfat-fiiller, isimlerin hareket durumlarını gösterirler. Sıfat fiiller, kelime grupları içerisinde isim gibi görev alırlar ve sıfat olarak kullanılırlar.

15.1.Partisip Grubu Üzerine Dalcilerin Görüşleri

Zeynep KORKMAZ, bu kelime grubunu “Sıfat-Fiil Grubu” olarak adlandırmış ve “Sıfat gibi kullanılan fiil şekilleri ile oluşturulan ve cümle içinde sıfat, özne, nesne, zarf gibi görevler yüklenebilen kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır ¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 132.

Muharrem ERGİN, sıfat-fiil grubunu “Bir partisip ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Partisip bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır. Böylece partisip grubu fiili partisip olan bir fiil grubu demektir. Partisip grubu, isim bilhassa sıfat olarak kullanılır.” diyerek tanımlamıştır ¹⁶⁶.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, sıfat-fiil grubunu “Bir sıfat-fiil ile ona bağlı unsurlardan kurulan kelime grubudur. Sıfat-fiiller isim, özellikle de sıfat olarak kullanılır.” diye tanımlamışlardır ¹⁶⁷.

Tahsin BANGUOĞLU, Sıfat-Fiil grubu için “Sıfat Takımları” başlığı altında “Sıfat-Fiil Cümleleri” ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamıştır: “Yalnız fiillerden sıfat işleyişinde olanlar bir iç cümlemin yüklemi olduklarında o cümleyi olduğu gibi sıfat işleyişine sokarlar ve onu esas cümlemin ad niteliğindeki bir üyesinde sıfat yaparlar. Böylece, sıfat cümleleri dediğimiz çeşitli birleşik cümleler kurarlar. Bunlar genellikle sıfat işleyişinde sıfat-fiil cümleleri olup üç zamana göre çeşitlenirler.” ¹⁶⁸.

Jean DENY, sıfat-fiil grubu için “ortaçlar” ifadesini kullanmış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Fiilin sıfatlık siygaları, asıl ortaçlarla kah ortaç, kah ortacımsı gibi kullanılan –dik’li ve –ecek’li isimcil siygalardır.” ¹⁶⁹.

Süer EKER, bu kelime grubu için “Sıfat-Fiil (Ortaç) Grubu” ifadesini kullanmış ve “Sıfat-fiil ekleriyle yardımcı öğelerin oluşturduğu sözcük grubudur. Bu grup sözdiziminde, bütün öğelerin görevlerini yüklenebilir.” diyerek açıklamıştır ¹⁷⁰.

Neşe ATABAY, Sevgi ÖZEL ve İbrahim KUTLUK, “ortaçlar” ifadesi ile bu grubu değerlendirmiş ve şu şekilde tanımlamışlardır: “Ortaçlar, eylemsilerin ad ve çoğunlukla sıfat olarak kullanılan bölüğüdür. Tümce içinde, sıfat görevi yapmaları, sıfat tamlamalarına tamlayan olmaları bakımından da ad gibi görev alırlar.” ¹⁷¹.

¹⁶⁶ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 396.

¹⁶⁷ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 68.

¹⁶⁸ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s. 500.

¹⁶⁹ Jean Deny; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), İstanbul, 1941, s. 432.

¹⁷⁰ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 472.

¹⁷¹ Neşe Atabay; Sevgi Özel; İbrahim Kutluk; Sözcük Türleri, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 79.

Leyla KARAHAN, “Sıfat-Fiil Grubu” ifadesiyle bu grubu, şu şekilde tanımlamıştır: “Bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur.”

¹⁷².

Rasih ERKUL, bu grubu “Sıfat-Fiil Grubu” olarak adlandırmış ve “Sıfat-fiiller hareket halinde bulunan nesneleri karşılayan kelimelerdir. Sıfat-fiiller, fiil kök veya gövdelerine ekler getirilerek yapılır. İsimden farkı ise nesneyi hareketi ile karşılamasıdır.” şeklinde açıklamıştır ¹⁷³.

15.2.Metinde Yer Alan Partisip Grubu Örnekleri

- ütü tutmaz bir hale gelen pantolon (7-13)
- bir iki adım önde giden Neriman (7-16)
- gizli bir sevinçle karışan bu acele (7-22)
- pek ehemmiyet vermeyen Şinasi (8-21)
- ağır ağır dönen tramvay (9-13)
- aşağı kayan kemeçe (9-29)
- bahçe haline getirilen kahvehane (9-34)
- farklara dikkat eden Şinasi (10-15)
- gizli kararları belli etmesinden korkulan gözler (11-1)
- yanı başındaki masaya gelen adamların dikkatinden sıkılan Şinasi (11-33)
- kapıyı açan Gülder (13-4)
- deruni asayişini temine çalışan Şinasi (13-16)
- her şeye itiraz eden Fahriye (23-10)
- loş havası içinde bir çok hatıralar gizleyen bu dükkan (27-23)
- yemek odasına indiği vakit (50-13)
- biraz evvel verdiği kararlar (50-27)
- bunları sorduğu zaman (58-19)
- muayyen vakaların doğuracağı mukadderat (58-26)
- çok tahayyül edilen her şey (65-21)
- rüzgarda sallanan siyah tüller (103-10)

¹⁷² Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 21.

¹⁷³ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 15.

- sözlere ehemmiyet veren bir insan (107-12)
- bütün duygularını teşhir ettikçe rahatlayan bir mizaç (110-4)
- heyecanların mantıki içinde coşturan bu münakaşalar (116-5)
- kuvvetli bir sarsıntı içinde bulunan eşya (123-10)
- uhun üstünde mahiyeti olmayan bir tazyik (124-3)
- göğsüne sıkışmış hava tabakası (125-22)

16. Gerundium (Zarf-Fiil) Grubu

Hal ve durum ifade eden fiillerden, zarf-fiil yapan eklerle oluşmuş kelimelerin, bir araya geldikleri kelimeler ile oluşturdukları gruba zarf-fiil grubu denir. Yani zarf-fiil grupları, zarf-fiil eklerinden herhangi birini almış bir fiil şekli ile ona bağlı unsurların meydana getirdiği dil birlikleridir. Bu grup, kelime grupları içerisinde zarf olarak görev alırlar ve zarf tümleci olarak kullanılırlar.

16.1. Gerundium Grubu Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN bu grubu, şu şekilde tanımlamıştır: “Bir gerundium ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Bu grup da fiili gerundium olan bir fiil grubu durumundadır. Gerundium grubu daima zarf olarak kullanılır.”¹⁷⁴.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, “Bir zarf-fiil ve ona bağlı unsur ya da unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Zarf-fiiller de diğer fiilimsiler gibi yargı bildirmezler.” şeklinde tanımlamışlardır¹⁷⁵.

Leyla KARAHAN, bu kelime grubunu, “Zarf-Fiil Grubu” adı altında işlemiş ve bir zarf fiil ile bu zarf fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır¹⁷⁶.

M. Metin KARAÖRS, bu kelime grubu için “Zarf-Fiil (Gerundium) Grubu” ifadesini kullanmış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Bir zarf fiil ve ona bağlı unsurlardan meydana

¹⁷⁴ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 390.

¹⁷⁵ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 71.

¹⁷⁶ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 23.

gelen bir kelime grubudur. Zarf-Fiil grubu, fiili, zarf fiil olan bir fiil grubu halindedir ve cümlede daima zarf olarak kullanılır.”¹⁷⁷.

Burhan PAÇACIOĞLU, bu kelime grubu için “Zarf Fiiller (Bağ Fiiller)” ifadesini kullanmış ve “Bu gruba giren kelimeler hareketlerin durumlarını ifade eden fiil şekilleridir. Ancak bunlar çekilmiş bir fiil gibi zamana, şahsa ve şekle bağlanmaz. Bunlar, esas fiillerin hal ve durumlarını karşılayarak zarf görevini yüklenmiş kelimeler olması sebebiyle zarf fiil adını almıştır.” şeklinde açıklamıştır¹⁷⁸.

Nurettin DEMİR ve Emine YILMAZ bu kelime grubu için “Zarf-Fiil Grubu” ifadesini kullanmış ve şu şekilde açıklamışlardır: “Zarf fiil eki almış bir fiil ile ona bağlı öğelerden oluşan kelime gruplarıdır. Cümlede zarf işleviyle kullanılırlar.”¹⁷⁹.

Haydar EDİSKUN Zarf-Fiil grubunu “Bağ Fiiller (Ulaçlar)” adı altında ele almış ve “Bir yandan birleşik cümlede iki cümlecisi bağladıkları için bağlaç, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir. Ulaçlar; bağlama, durum, zaman, neden, kıyaslama, bedel ulaçları olarak gruplandırılır.” şeklinde tanımlamıştır¹⁸⁰.

M. Kaya BİLGEGİL, Zarf-Fiil grubunu, “Rabıt Siygaları (Bağ Fiiller)” adı altında ele almış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Fiil kök veya gövdesinden teşkil olundukları halde bağlaç niteliği taşıyan, fazla olarak nefislerindeki eylem kavramından dolayı yan cümleciklerde, yüklem görevi alan kelimeler bağ fiilleridir.”¹⁸¹.

16.2.Metinde Yer Alan Gerundium Grubu Örnekleri

- aynaya bakılmadan (7-11)
- tütünceye giderek (8-11)
- geri dönerek (8-16)

¹⁷⁷ M. Metin Karaörs; Türkçe’nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 34.

¹⁷⁸ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997 Türk Dili ve Kompozisyon, 1997, s. 78.

¹⁷⁹ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 207.

¹⁸⁰ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 252.

¹⁸¹ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 283.

- ilk defa olarak (8-22)
- can sıkıcı bir vakıayı tahsis edemeyerek (8-23)
- kibrit çıkarken (8-30)
- Beyazıt meydanına gelince (8-33)
- tramvay bekleyip (9-1)
- sabırsızlıkla baktığını görünce (9-5)
- ona görünmek istemeyerek (9-5)
- tramvayın uzaklaştığını unutarak (9-22)
- farkında olmadan (9-26)
- bir cigara daha yakarak (10-5)
- buna cevap vermeden (10-7)
- kendini bir daha toplayarak (10-24)
- Neriman bir arkadaşı ile konuşurken (11-10)
- Şinasi'nin yaklaştığını görünce (12-9)
- hiç konuşmadan (12-11)
- kemeçesini torbasından çıkararak (12-27)
- hafif bir sesle okuyarak (13-1)
- başını uzatıp (13-5)
- hiç kımıldamadan (13-15)
- bu duruşun manâsını anlayınca (13-20)
- arada bir durarak (13-24)
- ağır ağır yürüyerek (14-25)
- başını öne eğerek (15-1)
- uzaklaşan otomobilin gürültüsünü işittikçe (16-17)
- gözleri açıldıkça (18-7)
- karanlık sokaklara girince (20-23)
- yalan tekrar edilince (25-6)
- bir kahvenin önünden geçerken (27-25)
- cam tezgahların üstüne konup (30-14)
- yaprağı elinden yere atarak (36-17)

- suyu getirirken (42-26)
- vicdan azabı duymadan (43-29)
- mütalâsını beyan etmek sırası gelince (46-7)
- cevap vermesini beklemeden (47-19)
- derin bir nefes alarak (49-3)
- birbirlerine belli etmeden (52-21)
- kahvaltısını yarıda bırakarak (52-33)
- kemençe çaldığını öğrenince (54-4)
- karşılaşmak ihtimalini düşünerek (60-4)
- kapının önünde yürürlerken (66-6)
- hatıralara dalarken (66-21)
- ıslak mendilini avucunda sıkarak (72-2)
- öpe öpe (74-9)
- bir çok fikirlere dalarken (80-10)
- salona girince (98-10)
- Neriman soyunmadan (110-26)
- bardağı ağzına götürürken (112-5)
- Neriman içeri girince (113-1)
- muayyen hiçbir şey düşünmeden (126-27)
- zihnine uzun bir tatil vaat ederek (126-28)
- başını yastığa koyunca (127-11)
- yatağa girince (127-13)

17. Kısalmış (Klişeleşmiş) Gruplar

Cümlelerin veya kelime gruplarının, aşınıp yıpranarak belli bir kalıp içerisine girmesi sonucunda oluşan gruplardır. Bu tür grupların, genellikle fiil (yüklem) kısmı kaybolmuş gibidir.

17.1.Kısalmış Gruplar Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN bu kelime gruplarını “Kısaltma Grupları” adı altında şu şekilde açıklamıştır: “Bunlar kelime gruplarının ve cümlelerin kısılması, yıpranması

neticesinde ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Daha geniş bir gruptan kısaltmış ve klişeleşmiş gruplarıdır. Herhangi bir kaideleri yoktur.”¹⁸².

Rasih ERKUL bu kelime grupları için “Kısaltma Grupları” ifadesini kullanmış ve “Bazı kelime grupları, kelime grupları ve cümlelerin kısaltmasıyla ortaya çıkmıştır. Bunlar daha geniş bir gruptan kısaltmış, klişeleşmiş gruplarıdır. Belli bir kuruluş kuralları yoktur.” şeklinde açıklamıştır¹⁸³.

Süer EKER bu kelime grupları için “Klişe Kısaltmalar” tabirini kullanıp “Sözcük gruplarının kısaltması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan bu sözcük grupları, klişeleşmiş durumdadırlar.” şeklinde açıklamıştır¹⁸⁴.

17.2.Metinde Yer Alan Kısaltmış Grup Örnekleri

- Günaydın (33-12)
- Hoşça kal (41-21)

¹⁸² Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 397.

¹⁸³ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 17.

¹⁸⁴ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 478.

BÖLÜM 2

CÜMLE VE CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1. Cümle

1.1. Cümle Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN, cümleyi şu şekil de tanımlamaktadır: “Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak, bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur. Cümle bir hüküm grubudur.”¹⁹⁰.

Zeynep KORKMAZ cümleyi, “Bir fikri, bir duyguyu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir hüküm hâlinde anlatan kelime grubu” diyerek tanımlamıştır¹⁹¹.

Tahsin BANGUOĞLU ise cümleyi “Kendi kendine yeten bir yargı, cümle sayılır.” şeklinde tanımlamıştır¹⁹².

Rasim ŞİMŞEK cümle için “tümce” ifadesini kullanmış ve şu şekilde tanımlamıştır: “Bir düşüncenin, bir duygunun yargısal bütünlük içinde anlatımını sağlayan dizinsel yapıya tümce denir.”¹⁹³.

Leyla KARAHAN’a göre ise cümle şu şekildedir: “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir.”¹⁹⁴.

¹⁹⁰ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 398.

¹⁹¹ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 32.

¹⁹² Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, TTK. Basımevi, Ankara, 1986, s. 522.

¹⁹³ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 16.

¹⁹⁴ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 44.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ'ye göre cümlelerin tanımı ise şu şekildedir: “Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir.”¹⁹⁵.

M. Metin KARAÖRS cümleyi, “Cümle bir hüküm bildirmek için kullanılan en geniş ve en büyük kelime grubudur.” şeklinde açıklamıştır¹⁹⁶.

Tuncer GÜLENSOY'a göre cümlelerin tanımı ise şöyledir: “Bir hüküm bildirmek üzere tek başına kullanılan, çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille birlikte kullanılan kelimeler dizisine cümle denir.”¹⁹⁷.

Vecihe HATİPOĞLU cümle için “tümce” adı altında şu tanımı yapmıştır: “Bir yargıyı bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir eyleme veya çekimli bir eylemle birlikte kullanılan sözcükler dizisine tümce denir.”¹⁹⁸.

M. Kaya BİLGEGİL cümleyi, “İki unsur arasında olumlu veya olumsuz ilgiyi-sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak, haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisine cümle denir.” şeklinde tanımlamıştır¹⁹⁹.

Rasih ERKUL cümleyi, şu şekilde tanımlamıştır: “Bir düşünceyi, hareketi, olayı, duyguyu dinleyende, okuyanda soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak hüküm hâlinde ifade eden kelime dizisine cümle denir.”²⁰⁰.

Burhan PAÇACIOĞLU cümleyi, “Bir fikri, bir düşünceyi, hareketi, duyguyu tam olarak anlatan kelime veya kelime grubuna cümle denir.” diyerek açıklamıştır²⁰¹.

¹⁹⁵ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 91.

¹⁹⁶ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 36.

¹⁹⁷ Tuncer Gülensoy; Türkçe El Kitabı, Bizim Gençlik Yayınları, Ankara, 2000, s. 428.

¹⁹⁸ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 99.

¹⁹⁹ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s. 12.

²⁰⁰ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 1.

²⁰¹ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 163.

Nurettin DEMİR ve Emine YILMAZ ²⁰²cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Dile özgü kurallara göre, küçük dil öğelerinden meydana gelen, kendi içinde içerik, dilbilgisel yapı ve vurgu açısından görece bir bütünlük gösteren dil birliğidir.” .

2. Cümlelerin Öğeleri

2.1. Yüklem (Fiil)

Yüklem, çekimli bir fiilden oluşan bir hareketi, bir hükmü, bir olayı ve bir oluşu bildiren söz ya da sözcük grubudur. Cümlelerin asıl ve ana ögesi durumundadır. Yüklemsiz bir cümle olmaz. Yüklem, fiil ya da fiil soylu bir sözcükten olabildiği gibi isim ya da isim soylu bir sözcükten de olabilir. Dilimizin yapısı gereği, yüklem sonda bulunur. Cümlelerin diğer öğelerini bulmak gerektiğinde yükleme başvurulur.

2.1.1.Yüklem Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN yüklem için, şu tanımlı yapmıştır: “Cümlelerin en esaslı unsuru, temel unsuru, cümlelerin direğidir. Cümlelerin bütün yapısı onun üzerine kurulur. Diğer bütün unsurlar, fiilin etrafında toplanan, onu destekleyen, onu tamamlayan unsurlardır. Cümlelerin esas unsuru olan fiil, daima sonda bulunur. Fiil cümlede hareketi, oluşu, yapışı, hadiseyi, hükmü karşılayan unsurdur. Daima çekimli fiil hâlinde bulunur.” ²⁰³.

Leyla KARAHAN’a göre yüklem, “Cümlede yargı bildiren, çekimli unsur yüklemidir. İş, hareket, oluş, durum yüklem tarafından karşılanır. Yüklem cümlelerin ana unsurudur. Diğer unsurlar, yüklem anlamını desteklemek üzere cümlede bulunur.” biçiminde açıklamıştır ²⁰⁴.

Rasih ERKUL yüklemi, “Cümlede hüküm bildiren unsurdur. Cümlelerin iş, hareket, oluş bildiren temel unsurudur.” biçiminde tanımlamıştır ²⁰⁵.

²⁰² Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 207.

²⁰³ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 398.

²⁰⁴ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 46.

²⁰⁵ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 20.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ'ye göre yüklem şu şekilde tanımlanmaktadır: “Yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde olan unsurdur. Cümlelerin temel ögesidir. Yüklem bildirme ya da tasarlama kipinde çekimli bir fiil olabileceği gibi, ek fiilin bağlandığı bir isim veya isim çeşidi bir kelime de olabilir.”²⁰⁶.

Zeynep KORKMAZ yüklemi, şu şekilde tanımlamıştır: “Cümlede hareketi, olayı, işi, yargıyı bildiren, fiil çekimine girmiş kelimenin cümle bilgisindeki adı. Cümlelerin bütün öğelerini kendine bağlayan, temel öge durumundaki yüklem, fiil veya isim soylu bir kelime olabilir.”²⁰⁷.

M. Metin KARAÖRS, yüklem için fiil terimini kullanmış ve fiili, “Cümlelerin esas unsurudur. Fiil cümlelerin en sonunda yer alır. Diğer unsurlar, kesin olmamakla birlikte önem derecelerine göre, en çok belirtilmek istenen, fiile en yakın olmak üzere fiilin önünde sıralanırlar.” tanımı ile açıklamıştır²⁰⁸.

M. Kaya BİLGEGİL'e göre yüklem ise, “Cümlelerin bütün öğeleri yüklem sayesinde varlık kazanır. Özneye yüklenen kavram ondan yayılır. Bu bakımdan söze yüklemden başlamak gerekir. Yüklem ya kendisine ek fiilin bağlandığı isim soyundan bir kelime veya çekimli bir fiil olur.” şeklindedir²⁰⁹.

Haydar EDİSKUN yüklemi, “Cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir.” biçiminde açıklamıştır²¹⁰.

Rasim ŞİMŞEK yüklem unsurunu, şöyle ifade eder: “Tümcede yargının dayandığı kılış ya da oluşu bildiren kurucu ögeye yüklem denir.”²¹¹.

²⁰⁶ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 95.

²⁰⁷ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 174.

²⁰⁸ M. Metin Karaörs; Türkçe'nin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, no:58, Kayseri, 1993, s. 37.

²⁰⁹ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s.13.

²¹⁰ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 328.

²¹¹ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 46.

Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ yüklemi, “Fiil cümlelerinde yüklemleştirci işlevi gören, çekim eki almış bir fiil, isim cümlelerinde ise bildirme eki alabilen bir isim ögesinden oluşur.” diye tanımlamıştır ²¹².

Süer EKER yüklemi, “Tümce içinde kip ve kişi ekleri alan, yani çekimlenmiş eylemlerdir.” ifadesiyle yüklemi açıklamıştır ²¹³.

Burhan PAÇACIOĞLU ise şöyle bir tanımla yüklemi açıklamıştır: “Cümlenin esas unsurlarından olan yüklem, cümledeki hareketi, oluşu, hükmü karşılayan kelime veya kelime gruplarıdır.” ²¹⁴.

Ahmet BESEREK yüklemi, “Cümle içinde bütün cümle unsurlarını haber verme veya dilek ifadesi bakımından üzerine yüklenen unsurdur.” şeklinde tanımlamıştır ²¹⁵.

Tahir Nejat GENCAN ise yüklemi şu şekilde tanımlamıştır: “Tümcede iş, oluş, kılış, yargı, anlatan sözcüktür. Buna fiil de deriz.” ²¹⁶.

2.1.2. Metinde Yer Alan Yüklem Örnekleri

- Neriman’ın tramvay bekleyip beklemediğini anlamamıştı. (9-1)
- Onu uzaktan seyretti. (9-6)
- O sırada Neriman Şinasi’nin yüzüne bakmadan yürüyüvermişti. (10-33)
- Buyurun. (13-19)
- Aşağı kata kulak veriyor. (21-19)
- Söyleyiverdim. (22-2)
- Durdular. (27-33)
- Aczini anlayınca birdenbire isyan etti. (35-6)
- Bu halde odada oturmayacaktı. (35-23)
- Odada ne kadar koltuk, kanepesi varsa hepsinin üstleri doluydu. (35-24)
- Hava kuru ve rüzgarsız. (38-12)

²¹² Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 209.

²¹³ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 452.

²¹⁴ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 164.

²¹⁵ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 45

²¹⁶ Tahir Nejat Gencan; Dilbilgisi, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 56.

- Gülter, küçük hanımın tehlikeli asabiyetini bildiği için acele ediyordu. (43-4)
- Bütün Fatih uyku içinde idi. (45-1)
- Soracağı şey, epey zamandan beri babasıyla kendisi arasında çıkan ve henüz hiç münakaşa edilmeyen hayati meselelerle karıştığı için ehemmiyetliydi. (45-27)
- Söyleyecek fazla şey bulamıyordu. (46-16)
- Kahvaltınız hazır değil mi?(51-1)
- Siz ciddi bir adamsınız. (51-23)
- Kendi hırslarının tehlikeli müntehalarını ekseriya gören bir adamdı. (52-1)
- Söylerim. (58-9)
- Şinasi müşvik bir ses perdesi ile örtmeye çalıştıkça Neriman’a daha fazla tesir eden gururunu gizlemek için gayret göstererek devam etti. (67-31)
- Faiz Bey kızının ruhi vaziyetini anlar gibi oldu ve acele etti. (78-14)
- Birkaç aydan fazla sizi bekletecek değilim. (79-17)
- Neriman, daima, izah etmek istemediği şeyin ehemmiyetsizliğine babasını kandırmak için yükselen sesi ile cevap verdi. (80-19)
- Bir aralık, birbirlerini anlamaya çalışan gözlerle bakıştılar. (111-3)
- Şark ve Garp âlemleri, güneşin doğduğu ve battığı cihetler kadar birbirinden ayrı değildirler. (118-8)
- Elime niçin udu almayacak mıyım? (120-26)
- Herkeste biraz evvelki hadiselerin tesiri devam ettiği için akort esnasında çıkan en basit saz sesi, büyük bir mânâ ile yüklü görünüyordu. (124-33)
- Yekûnlar onu tatmin etti. (126-30)

2.2. Özne (Fail)

Özne, yüklemden sonra cümlemin en önemli ögesi durumundadır. Yüklemde gösterilen işi, oluşu, hareketi, hükmü yapan şahıstır. Özneyi bulmak için yükleme “ne, kim” soruları sorulur. Yüklemin bildirdiği işi doğrudan doğruya yapan ve etkilenen özneye, gerçek özne, yüklemin bildirdiği işi yapmayıp işten etkilenen özneye ise sözde özne denir. Sözde öznedeki işin başkası tarafından yapılma anlamı vardır.

2.2.1.Özne Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN özneyi, şu şekilde tanımlamıştır: “Fail, fiili yapan veya olan unsurdur. Fiile en yakın, fiilden ayrılmaz bir cümle unsurudur. Fail, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubudur. Daima yalın halde bulunur; cümlelerin çekimsiz bir unsurudur; fiile yalın halde eksiz bağlanır.”²¹⁷

Zeynep KORKMAZ özneyi, “Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad, bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey.” şeklinde açıklamıştır²¹⁸.

Süer EKER özneyi, “Tümce içinde eylemin gösterdiği oluş ya da kılış ile doğrudan ilgilidir ve bu oluş ya da kılışın gerçekleşmesini sağlayan kişidir.” diye tanımlamıştır²¹⁹.

Leyla KARAHAN özneyi, ise “Cümlede yapanı veya olanı karşılayan unsur öznedir. Özne, yüklem gösterdiği işi, hareketi, oluşu, durumu üzerine alır.” şeklinde tanımlamıştır²²⁰.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ özneyi şu şekilde açıklamıştır: “Özne yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir deyişle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan ögedir. Özne bir kişi veya nesne olabileceği gibi, soyut bir kavram da olabilir.”²²¹

M. Metin KARAÖRS özneyi, fiiller yapma ve olma bildirmek üzere iki türlü olduklarından özne de cümlede fiili yapan veya olan unsur olarak karşımıza çıkar.” şeklinde açıklamıştır²²².

²¹⁷ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 399.

²¹⁸ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 119.

²¹⁹ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 453.

²²⁰ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 49.

²²¹ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 101.

²²² M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 38.

Haydar EDİSKUN ise özneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Cümlede eylemi oluşturan ya da birşey olan kelimedir, kelime öbeğidir, kelime niteliğinde morfepler ya da fonemlerdir.”²²³.

M. Kaya BİLGEGİL özneyi, “Her dilde olduğu gibi Türkçede de yüklem kavramı içine giren eylem, hal, hüküm, dilek özne ile gerçekleşir. Şu halde özneyi, yüklem anlamı kendisiyle gerçekleşen bir öge diye tanımlayabiliriz.” ifadesiyle açıklamıştır²²⁴.

Vecihe HATİPOĞLU özneyi, “Çekimli eylemin veya bazı eylemsilerin meydana gelmesini sağlayan kişidir.” şeklinde açıklamıştır²²⁵.

Burhan PAÇACIOĞLU’na göre öznenin tanımı şu şekildedir: “Cümlede ikinci temel ögesi olan özne, fiil cümlelerinde yüklem gösterdiği işi, oluşu yapan veya yapılan işten etkilenen; isim cümlelerinde ise kendisinden söz edilen kelime veya kelime grubudur.”²²⁶.

Rasih ERKUL özneyi, “Özne, yüklem bildirdiği iş, oluş veya hareketin oluşmasını sağlayan, yapıcısı olan, bir durumu gösteren ögedir. Özne, yüklem ikinci temel unsur olarak yüklem bildirdiği işi yapan veya oluş içerisinde bulunan unsurdur.” şeklinde tanımlamıştır²²⁷.

Ahmet BESEREK özneyi, şu şekilde tanımlamıştır: “Yükleme tesir eden güçtür. Bu bir şahıs, bir nesne, bir kavram olabilir.”²²⁸.

Tahir Nejat GENCAN, “Yükleme yapan veya olan sözcüktür. Özneler yalın durumda bulunur; yani -i, -e, -de, -den durum takılarını almaz.” şeklinde özneyi tanımlamıştır²²⁹.

2.2.2. Metinde Yer Alan Özne Örnekleri

²²³ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 332.

²²⁴ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s. 20.

²²⁵ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 110.

²²⁶ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 167.

²²⁷ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 25.

²²⁸ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 45.

²²⁹ Tahir Nejat Gencan; Dilbilgisi, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 58.

- Neriman'ın misafir ettiği arkadaşı, Beyazıt'ın arka tarafında, yangın yerlerinde oturuyordu. (8-18)
- İki kişi konuşarak önünden geçtiler ve ona bakmadılar. (9-30)
- Faiz Bey'le beraber odaya girdiler. (14-3) (G.Ö.:Onlar)
- Fahriye'lere gitti. (14-31) (G.Ö.:O)
- Gülter'in bıraktığı idare lambası, fitili açık kaldığı için tütüyor. (16-23)
- Sofada, yerde, gözüne bazı kağıt parçaları ilişti. (17-15)
- İçine bir tevekkül geliyordu. (21-17)
- Gülter'in ayak sesini işitti. (21-21) (G.Ö.:O)
- Oturduğum mahalle, oturduğum o ev, konuştuğum adamlar çoğu sinirime dokunuyor. (26-5)
- Tramvay bekleme yerine kadar geldiler. (27-32) (G.Ö.:Onlar)
- Bir Fatih-Harbiye tramvayı yaklaşıyordu. (27-33)
- Hayatında bu kadar çok istediği şeylerin hemen hepsi olmuştu. (33-12)
- Serbest kalan öteki eline bir vahşilik, bir hoyratlık, bir şirretlik gelmişti. (36-8)
- Beyaz tül perdeler karardı. (39-7)
- Büyük bir kültürü olmayan Neriman, ancak bu basit remizlerin zıddiyetleri arasında mukayeseler yaparak, kendine göre bazı fikirlere daha sahip olmaya başlamıştı. (45-18)
- Evin son bir iki günlük neşesi o anda tamamıyla mahvoldu. (52-18)
- Neriman'da herkesin dikkat ettiği bu yenileşme altı ay evvel başlamıştı. (55-25)
- Annesi ve babası ona hâlis bir şarklı itiyatları vermişlerdi. (56-10)
- Her tarafı, bilhassa çenesi ve omuzları görünecek kadar titriyordu. (69-7) (G.Ö.:O)
- Ne olduklarını bilmediği bir alay meçhul ve yüzleri örtülü maniler, ümidinin önünü kesiyorlardı. (77-1)
- Kendi kendini hapsetmeye muktedir bir adamın tesirini yapan Şinasi, bir hükümdardan kuvvetli görünüyordu. (85-22)
- Fakat dayısının büyük kızı gitmek üzere ayağa kalkan Neriman'ı oturttu. (98-21)
- Bu ihtiyar kadının sarı yüzü de yavaş yavaş teressüm etti. (103-13)
- Ferit'in arkadaşı Muammer, Neriman'a yaklaştı. (113-19)

- Yirmi seneden beri buhran geçiren Garp musikisi, bizim çeyrek seslerimize muhtaçtır. (119-20)
- Birbirine çok benzeyen bir tebessüm dudakları etrafında belirdi. (126-6)
- Ölüme mahkum olduğu için herşey boştur. (128-4)

2.3. Nesne

Yüklemin özne ile olan birlikteliğinden etkilenen varlığa nesne denir. Fiiller, nesne ögesini alıp almama durumlarına göre farklılık gösterirler. Nesne alan fiillere geçişli fiiller, nesne almayan fiillere ise geçişsiz fiiller denir. Öznenin yaptığı işten doğrudan doğruya etkilenen dil birlikleri de nesnelerdir. Cümlede nesne, belirtme hâli eklerinden (-ı, -i, -u, -ü) herhangi birini almışsa belirtili nesne, ek almamışsa belirtisiz nesne durumundadır. Cümlede belirtili nesneyi bulmak için yükleme, “neyi, kimi”, belirtisiz nesneyi bulmak için ise (öznenin sonra) “ne, kim” soruları sorulur.

2.3.1. Nesne Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Leyla KARAHAN nesneyi şu şekilde tanımlamıştır: “Cümlede, yüklem bildirdiği öznenin yaptığı işten etkilenen unsur nesnedir. Nesne, sadece yüklemi geçişli fiil olan cümlelerde bulunur. Yükleme eki taşıyan nesneler belirli nesnedir, bilinen bir varlığı karşılar. Yükleme hâli eki almayan nesneler belirsiz nesnedir, genel bir varlığı karşılar.”²³⁰.

Zeynep KORKMAZ nesneyi, “Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren yalın veya yükleme hâli eki almış kelimedir.” şeklinde açıklamıştır²³¹.

Muharrem ERGİN’e göre nesne ise şu şekildedir: “Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur. Fiillerin bir kısmı geçişli, bir kısmı geçişsizdir. Yani bir kısmı yapma, bir kısmı olma ifade eder. Nesne unsuru daima akkuzatif hâlinde bulunur,

²³⁰ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 52.

²³¹ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 111.

fiile akkuzatifle bağlanır. Ekli nesneye belirli nesne, eksiz nesneye belirsiz nesne denir.”

²³².

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ’ye göre nesne şu şekilde açıklanmıştır: “Cümlede yüklemın doğrudan etki ettiğı ögeye nesne denir. Daima geçişli fiillerin bir ögesi olarak kullanılır. Eğer nesne ekli yükleme hâlindeyse buna (belirtili nesne), eksiz yükleme hâlinde ise buna da (belirtisiz nesne) denir.” ²³³.

Buran PAÇACIOĞLU nesneyi, “Yüklemi geçişli bir fiil olan cümlelerde, yüklemın tesir ettiğı nesneyi, şahsı, varlığı karşılayan unsurlara nesne denir. Belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere iki gruba ayrılır.” şeklinde açıklamıştır ²³⁴.

M. Metin KARAÖRS nesneyi, şöyle ifade etmiştir: “Geçişli fiilin tesir ettiğı şahsı veya nesneyi gösteren, karşılayan cümle unsurudur. Belirli nesne ve belirtisiz nesne şeklinde iki biçimi vardır.” ²³⁵.

M. Kaya BİLGEGİL nesneyi, “Yüklemi geçişli fiil olan bir cümlede, bu yüklemın etki alanını ifade eden kelime veya kelime grubu nesneyi teşkil eder. Buna düz tümleş de denir. Belirli bir varlık veya niteliğe karşılık olanlar belirtili nesne, yalın halde bulunanlar yani belirli bir varlık veya niteliğe delalet etmeyenler belirtisiz nesne adını alır.” şeklinde tanımlamıştır ²³⁶.

Tahsin BANGUOĞLU nesneyi “Cümlede kimsenin, dolayısıyla yüklemın etkilediğı kişiyi veya şeyi temsil eden kimseye nesne adını veririz.” şeklinde açıklamıştır ²³⁷.

Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ nesneyi, “Nesne; cümlede, fiilin gösterdiği işten doğrudan etkilenen ögeye denir. Türkçede ek alıp almamasına göre iki tür nesne vardır. Belirtili nesne ve belirtisiz nesne.” şeklinde tanımlamışlardır ²³⁸.

²³² Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 399.

²³³ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 110.

²³⁴ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 172.

²³⁵ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 40.

²³⁶ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 32.

²³⁷ Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, TTK. Basımevi, Ankara, 1986,s. 527.

²³⁸ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 210.

Vecihe HATİPOĞLU nesneyi, “Eylemin anlamını çok yakından tamamlayan, etkileyen, yalın veya belirtme durumunda bulunan tümce nesnedir. Geçişli eylem ile yalın durumda kullanılan tümlece belirtisiz nesne denir. Geçişli eylemin anlamını bütünüyle tamamlayan ve doğrudan doğruya eylemi etkileyen tümceye belirtili nesne denir.” şeklinde tanımlamıştır ²³⁹.

Süer EKER nesneyi, “Bir tümce veya yan tümce içinde yüklem ile doğrudan ilişkili olan ögedir. Geçişli eylemlerle oluşturulan yüklem, nesne olabilir. Belirtili ve belirtisiz olmak üzere iki tür nesne vardır.” şeklinde açıklanmıştır ²⁴⁰.

Rasih ERKUL nesneyi, “Cümlede öznenin gerçekleştirdiği işten, hareketten etkilenen şeyi, varlığı, kişiyi karşılayan, böylece yüklem anlamını tamamlayan unsur nesnedir. Belirtili ve belirtisiz nesne olmak üzere ikiye ayrılmıştır.” şeklinde tanımlamıştır ²⁴¹.

Rasim ŞİMŞEK’e göre ise nesne şu şekildedir: “Tümcede yüklem ile dile getirilen, kılışın doğrudan etkilediği varlığı gösteren ögeye nesne denir. Belirtili nesne ve belirtisiz nesne olmak üzere iki çeşittir.” ²⁴².

2.3.2. Metinde Yer Alan Nesne Örnekleri

Belirtili Nesne Örnekleri

- Ne tarafa yürüyeceğini kestiremedi. (8-7)
- Beyazıt meydanına gelince tramvay bekleme yerinde Neriman’ı gördü. (8-33)
- İçindeki sesi yükselterek tekrar ediyordu. (10-26)
- Ayak seslerini teşhise çalışıyordu. (15-31)
- Herşeyi sükûnla karşılamak cesaretini kendinde bulmaya başladı. (21-18)
- Yürümesini, giyinmesini bilirler. (26-19)
- Neriman sımsıkı, açılmamak üzere imkan kapılarının hepsini kurcalıyordu. (33-4)
- Yakalığını ve boyunbağını çözdü. (36-21)

²³⁹ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 132.

²⁴⁰ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 455.

²⁴¹ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 35.

²⁴² Rasim ŞİMŞEK; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 104.

- İki eliyle musluğun taşını sımsıkı tuttu. (43-8)
- Aylardan beri kızının zihnini işgal eden bu meseleyi seziyordu. (46-28)
- Fakat içinde çok derin, tehlikeli duyguların uyanışını fark ediyordu. (53-4)
- Neriman ve Şinasi, kafes arkasında, âdeta ihtiyarın beyaz sakalını ve beyaz takkesini görür gibi oluyorlardı. (65-24)
- Artık onunla daha açıkça konuşmak cesaretini kendinde buluyordu. (84-27)
- Şinasi, birdenbire, muhtin bu mesele ile alakasını merak ederek sordu. (92-16)
- Bu hikayeyi adeta sırf kendi mukadderatına ait birşey gibi dinlemişti. (101-9)
- Neriman, etrafında kimlerin oturduğunu göremiyordu. (104-18)
- Bizim kadınlarımız, şuursuz olarak beriki kültürü seviyorlar. (116-27)

Belirtisiz Nesne Örnekleri

- Mühim birşey daha hatırlamıştı. (11-15)
- Hiçbirşey düşünmüyor. (17-26)
- Neriman derin nefes aldı. (21-23)
- Altı ay evveline kadar bu suale kolayca bir cevap verebilirdi. (53-19)
- Genç kız, iki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında, gizli bir deruni mücadele geçiriyordu. (56-32)
- Genç kız, hayatında hiçbir zaman Şinasi'ye karşı bu kadar hayranlık ve öfke duymamıştı. (85-19)
- Sessiz ve hareketsiz mücadelenin bütün vakarını taşımak istiyordu. (97-10)
- Akort için ilk mızrabı vurduğu zaman saza karşı bir utanç duyuyordu. (124-26)

2.4. Dolaylı Tümleç (Yer Tamlayıcısı)

Cümlede, yüklemın gösterdiği işin yönünü ve yerini ifade eden ögedir. Yaklaşma (-a, -e), ayrılma (-den, -den), bulunma (-da, -de) hâlindeki söz ya da söz grupları cümle içerisinde yer veya yön ifadesiyle genellikle dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı) olarak görev yaparlar. Yükleme sorulan (neye, nereye, nereden, nerede, kime, kimde, kimden, vb.) gibi sorular cümlede yer tamlayıcısını bulmak için kullanılır.

2.4.1.Dolaylı Tümleç Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN dolaylı tümleci, “Fiilin mekanını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleriyle bağlanır. Datifli yer tamlayıcısı, hareketin kedisine yöneldiğini, kendisine doğru yaklaştığını; lokatifli yer tamlayıcısı, hareketin kendi içinde cereyan ettiğini, kendi içinde bulunduğunu; ablatifli yer tamlayıcısı, hareketin kendisinden uzaklaştığını gösterir.” şeklinde tanımlamıştır ²⁴³.

M. Ata ÇATIKKAŞ dolaylı tümleci, “Fiilin gösterdiği hareketin zaman ve mekan içerisinde bir yer ve istikameti vardır. Yer ve yön tamlayıcısı hareketin mekan ve istikametini gösteren bir tamlayıcıdır. Fiile, yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleriyle bağlanır.” şeklinde açıklamıştır ²⁴⁴.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ dolaylı tümleci şu şekilde açıklamışlardır: “Yer tamlayıcısı, hareketin, oluş ve kılışın yöneldiği, geçtiği veya ayrıldığı yeri gösteren cümle unsurudur. Yer tamlayıcısı bir isim veya isim gibi kullanılan kelime grubu olur.” ²⁴⁵.

Ahmet BESEREK ise dolaylı tümleci şu şekilde tanımlamıştır: “Yüklemdeki kavramı yöneliş, bulunuş ve başlangıç bakımından tamamlayan sözlere dolaylı tümleç denir. Bir cümle içerisinde, dolaylı tümleç olan kelime veya kelime grupları, (-e, -de, -den) isim çekim eklerinden birini alır. Bu ekler, isimlerin hal görevlerini belirttikleri müddetçe sonlarına geldiği kelimeleri, dolaylı tümleç yapar.” ²⁴⁶.

Rasih ERKUL dolaylı tümleci, şu şekilde açıklamıştır: “Yüklemin anlamını yönelme, bulunma ve uzaklaşma durumlarından biriyle tamamlayan unsurdur. Bu unsura yer tamamlayıcısı da denir.” ²⁴⁷.

²⁴³ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 400.

²⁴⁴ M. Ata Çatıkkaş; Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, Ankara, 1993. s. 142.

²⁴⁵ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 120.

²⁴⁶ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 40.

²⁴⁷ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 39.

M. Kaya BİLGEGİL dolaylı tümleci, “Yüklemdeki anlamı, başlangıç, zuhur ve yöneliş yönlerinden birine delalet etmek suretiyle tamamlayan söz.” şeklinde açıklamıştır ²⁴⁸.

Leyla KARAHAN dolaylı tümleci, “Cümlede yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan unsur, yer tamlayıcısıdır. Bu unsur, yükleme yaklaşma (-e, -a), bulunma (-da, -de, -ta, -te), uzaklaşma (-dan, -den, -tan, -ten) ekleriyle bağlanan bir kelime veya kelime grubudur.” şeklinde tanımlamıştır ²⁴⁹.

M. Metin KARAÖRS dolaylı tümleci, “Fiilin yaptığı yeri ve yönü gösteren cümle unsurudur. Cümlede hareketin mekanını ve yönünü gösteren unsura, yer tamlayıcısı denir. Yer tamlayıcısı, cümlede datif, lokatif, ablatif eklerinden birini almış isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu hâlinde bulunur.” şeklinde tanımlamıştır ²⁵⁰.

Zeynep KORKMAZ’a göre dolaylı tümleç ise şu şekildedir: “Cümlede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren; bulunma, yönelme ve çıkma hâli eklerinden biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup hâlindeki ismin cümle bilgisindeki adıdır.” ²⁵¹.

Vecihe HATİPOĞLU dolaylı tümleci, “Eylemin anlamını yer, zaman, sebep, nitelendirme veya ölçü bakımından tamamlayan yönelme, kalma, çıkma durumlarından birinde bulunan veya ilgeçle kullanılan tümlece dolaylı tümleç denir.” şeklinde tanımlamıştır ²⁵².

Burhan PAÇACIOĞLU dolaylı tümleci, “Yüklem belirtiği hareketin yerini, yönünü gösteren cümle unsuruna dolaylı tümleç denir.” şeklinde açıklamıştır ²⁵³.

Süer EKER dolaylı tümleci, “Tümcede yüklem anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan ve kesinleştiren bulunma, uzaklaşma ve yaklaşma durumu eklerinden

²⁴⁸ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 37.

²⁴⁹ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 55.

²⁵⁰ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 42.

²⁵¹ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 47.

²⁵² Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 136.

²⁵³ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 175.

biriyle veya bir edatla birlikte bulunan yalın veya grup hâlindeki adın tümce bilgisindeki adıdır.” şeklinde açıklamıştır ²⁵⁴.

2.4.2. Metinde Yer Alan Dolaylı Tümleç Örnekleri

- Camın kenarına asılı bir akşam gazetesinin ilk sayfasına göz attı. (8-12)
- Beyoğlu’na çıkıyor. (11-21)
- Meydana yürüdü, karşı tarafa geçti. (12-1)
- Şinasi içinden bir şarkı mırıldanmaya başladı. (12-14)
- Şinasi kömür tozu ve küf kokan bir taşlıkta, hiç kımıldamadan duruyordu. (13-14)
- Merdivenin dönemeç yerindeki küçük boşlukta, bembeyaz bir şekil gördü. (16-33)
- Fahriye ile kahvenin önünden geçiyordu. (23-1)
- Ekseriya uğrayıp oturdukları tanıdık bir kırtasiyeci dükkanının önünden de geçiyordu. (27-19)
- Bir ıtriyaat mağazasının camekânı önünde durdular. (29-14)
- Daha bir ay evvel, yeni mantosunu, yeni iskarpinlerini yaptırmak için babasını ne büyük fedakarlıklara sevk etti. (32-29)
- Gözü hep koltuğun kenarında yere düşmüş kemeçe torbasına gidiyordu. (34-28)
- Titreyen avuçlarında sabunu zaptedemiyordu. (43-9)
- Faiz bey gözlüğünün üstünden kızına hiç inhiraf etmeyen bir dikkatle bakıyordu. (46-20)
- Şinasi, Neriman’ı daha ziyade maziye ve ananeye çekti. (57-1)
- Müdür odasının kapısında buluştular. (61-1)
- Şinasi’nin hemen açılan kollarına baygın düştü. (69-12)
- Bugün ne yapacağını tasarlamaya bir türlü yanaşmadı. (76-31)
- Tramvay Galatasaray’a gelmişti. (106-19)
- Ferit’in evinde münakaşasız bir meclise hiç tesadüf etmemişti. (114-6)
- Türk musikîsi herşeyden evvel Avrupalılaşmaktan sakınmaya mecburdur. (119-33)
- Lâleli apartmanının büyük kapısı önünde durdular. (125-12)
- Bu cihanın kâşanesi kum üstüne yapılmıştır. (128-4)

²⁵⁴ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 456.

2.5. Zarf Tümleci

Cümlede, yüklem farklı durumlarını, şartlarını ve zamanını gösteren ögeye zarf denir. Zarf tümleci olarak kullanılan kelime ve kelime öbekleri yükleme son çekim edatlarından herhangi birisiyle bağlanır. Zarf olan sözcükler, yalın halde bulunup, yüklem anlamını doğrudan doğruya etkilerler. Zarf tümlecini bulmak için yükleme, (nasıl, niçin, neden, kim gibi, ne gibi, ne şekilde, hangi sebeple, ne kadar, ne ile, vb.) sorular sorulur.

2.5.1.Zarf Tümleci Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Leyla KARAHAN zarfı, “Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle unsuru zarftır. Yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve şart bildiren bütün kelime grupları cümlede zarf görevi yapar.” şeklinde tanımlamıştır²⁵⁵.

Zeynep KORKMAZ’a göre zarf, “Fiillerin, sıfatların, sıfat-fiillerin ve görev bakımından zarf niteliğindeki kelimelerin anlamlarını zaman, ölçü, niteleme, yer, yön gibi çeşitli bakımlardan etkileyerek daha belirgin duruma getiren veya sınırlayan kelime türüdür.” şeklinde tanımlamıştır²⁵⁶.

Muharrem ERGİN zarfı, şu şekilde tanımlamıştır: “Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur. Hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıflarla, hangi sebeplerle, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır.”²⁵⁷.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ zarf tümlecini şu şekilde tanımlamışlardır: “Cümlede yüklem anlamını zaman, yer, yön, durum, miktar, tarz, araç vb. yönlerden tamamlayan ögedir.”²⁵⁸.

M. Ata ÇATIKKAŞ zarfı, “Zarf, fiili zaman, hal, tarz, yön ve nitelik bakımından tamamlayan cümle unsurudur. Bir hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla,

²⁵⁵ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 58.

²⁵⁶ Zeynep Korkmaz; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992, s. 178.

²⁵⁷ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 400.

²⁵⁸ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 115.

hangi sebeplerle, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu hangi zamanda cereyan ettiğini gösteren unsurdur.” şeklinde açıklamıştır ²⁵⁹.

M. Metin KARAÖRS zarfı, “Cümlede, fiil unsurunun zamanını ve şartlarını gösteren cümle unsurudur. Fiilin ifade ettiği hareketin, hangi zamanda, nasıl, niçin, hangi sebep ve vasıtalar, ne şekilde, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu gösteren cümle unsuru zarftır. Zarf cümlede, isim cinsinden bir kelime veya kelime grubu, bir edat grubu, bir zarf fiil grubu olarak bulunur.” şeklinde açıklamıştır ²⁶⁰.

Burhan PAÇACIOĞLU zarfı, “Yüklemin anlamını yön, zaman , tarz, miktar, vasıta ve şart bildirerek tamamlayan unsurlardır. Yani hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, ne derecede, hangi sebeple ve ne zaman yapıldığını veya olduğunu gösteren unsura zarf tümleci denir.” ifadesiyle belirtmiştir ²⁶¹.

Ahmet BESEREK zarf tümlecini, şu şekilde ifade etmiştir: “Yüklemdeki kavramı sebep, durum, zaman, ölçü, tarz, vasıta, şart bakımından tamamlayan sözlere zarf tümleçleri denir. Zarf tümleçlerini bulmak için yükleme (nasıl, niçin, neden, ne zaman, ne ile, ne kadar vb.) sorular sorulur.” ²⁶².

Haydar EDİSKUN’a göre zarf tümleci ise şöyledir: “Yüklemi zaman, yer ve yön, durum ya da tarz, nicelik ilgileriyle tamamlayan kelimelerdir.” ²⁶³.

Rasim ŞİMŞEK zarf tümlecine, “belirteç tümleci” demiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Yargılı anlatımlarda, yükleme dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen öğelere belirteç tümleci denir.” ²⁶⁴.

²⁵⁹ M. Ata Çatıkkaş; Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, Ankara, 1993. s. 143.

²⁶⁰ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 43.

²⁶¹ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 177.

²⁶² Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 47.

²⁶³ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 360.

²⁶⁴ Rasim Şimşek; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987, s. 137.

Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, “Cümlede yüklemi zaman, tarz, nicelik, araç, yön gibi çeşitli açılardan niteleyen, herhangi bir ek almadan tamlayan ögelere zarf denir.” şeklinde tanımlamışlardır ²⁶⁵.

M. Kaya BİLGEGİL’e göre zarf tümleci ise “Yüklemdeki kavramı; zaman, durum, derece veya ölçü fikirlerinden biriyle tamamlayan kelimeler, kelime grupları zarf tümleçlerini teşkil eder.” şeklindedir ²⁶⁶.

Rasih ERKUL zarfı şu şekilde açıklamıştır: “Cümlede yüklemın anlamını yer, zaman, yön, durum, nicelik, soru ilgileriyle tamamlayan unsur zarf tümlecidir.” ²⁶⁷.

2.5.2. Metinde Yer Alan Zarf Tümleci Örnekleri

- Birkaç adım attıktan sonra geriye döndü. (8-8)
- Geri dönerek tekrar Beyazıt’a doğru ağır ağır yürüdü. (8-16)
- Bundan yirmi gün evvel Neriman Darülelhan’dan erken çıkmıştı. (10-29)
- Kim bilir, kaç defa bu yoldan beraber geçtiler. (12-3)
- Fatih’e kadar yürüdü. (12-24)
- Elindeki idare lambasıyla arada bir durarak Şinasi’nin yolunu aydınlatıyordu. (13-24)
- Nihayet ağır ağır başını kaldırdı. (14-17)
- Başını öne eğerek mırıldandı. (15-1)
- Evin kapısına gelince komşuların pencerelerine baktı. (16-10)
- İki basamağı birden atlayarak sofaya geldi. (17-11)
- Renkli kağıtları buruşturarak birşey dinler gibi etrafına bakıyordu. (17-23)
- Otomobille küçük hanımı getirmişler. (20-13)
- Yan gözle yüzüne dikkatli dikkatli baktı. (22-1)
- Fahriye arkadaşının imdadına yetişmek için sordu. (23-32)
- Burada tecrübesi olan bir kadın gibi konuşmağa muvaffak olmuştu. (24-28)
- Dün Tünel’den Galatasaray’a kadar dükkanlara baktım. (26-14)

²⁶⁵ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 212.

²⁶⁶ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 43.

²⁶⁷ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 43.

- Dışarı çıkınca, Neriman, sözü hiç kesilmemiş gibi, derhal heyecanını bulan bir heyecanla devam ediyordu. (26-34)
- Birkaç adım ileride, kaldırım üstüne sandalyelerini çıkarmış bir kahvenin önünden geçerken Neriman gene biraz hararetlendi. (27-26)
- Çantasındaki esans şişesini doldurmak vesilesiyle mağazaya girdiler. (30-8)
- Kapıyı açan kız kardeşinin ve merdiven başında duran annesinin yüzlerine bakmadan hızla yukarı çıktı. (33-21)
- Dışarıda yapılacak hiçbirşey olmadığı için eve gelmişti. (34-25)
- Nihayet, muvaffak olamayacağını anlayarak geriye döndü. (35-5)
- Faiz Bey, kızına, söyleyeceği sözlerin mesuliyetini hissettiren ağır ve sabırlı bir bakışla bakmıştı. (48-8)
- Sonra, kapıdan çıkan babasına işittirmek için ilave etti. (49-12)
- Hiç konuşmadan kahvaltı ettiler. (52-20)
- İki yolcunun yardımıyla onu evvelâ bir kahveye taşıdılar. (69-14)
- Gülter'in tecessüsünden çekinmeyen cesur gözlerle ona baktı. (72-3)
- Ayna, ona, kendi şuurundan daha kuvvetli olarak, deruni hayatını aksettirmişti. (103-8)
- Babasının sevincini görmek için sabırsızlanıyordu. (109-11)
- Faiz Bey, Ferit'in parmağıyla gösterdiği satırları okuduktan sonra, doğruldu. (120-8)
- Etrafındakilerin tecessüsünden ve merhametinden kurtulduğuna emin olmak için dört tarafına bakındı. (123-3)
- Neriman da yatak odasına girdiği vakit çok yorulduğunu hissetmişti. (127-3)

2.6. Cümle Dışı Unsur

Cümlede yüklem, özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı dışında kalan ve yükleme ilgisi olmayan söz ya da söz gruplarına cümle dışı unsur denir. Bunlar genellikle bağlama, ünlem edatları ve hitap sözcükleridir.

2.6.1.Cümle Dışı Unsur Üzerine Dilcilerin Görüşleri

Muharrem ERGİN cümle dışı unsurları, şu şekilde ifade etmiştir: “Cümlede bu unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Fakat bunlar, esas hareketle, fiille ilgili olmayan ve cümleye sadece ilave edilmiş bir durumda bulunan unsurlardır. Umumiyetle cümlelerin başında, sonlarında ve cümleler arasında bulunurlar.”²⁶⁸.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ cümle dışı unsuru, şu şekilde tanımlamışlardır: “Cümlelerin kuruluşuna doğrudan katılmayan ve şekil olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlelerin anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsura cümle dışı unsur denir.”²⁶⁹.

Leyla KARAHAN cümle dışı unsurları, “Cümlelerin kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan unsurlardır. Bağlama edatları, ünlem edatları, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler cümle dışı unsurlardır. Açıklama cümleleri de cümle dışı unsurdur. Cümle dışı unsurlar cümlelerin her yerinde başında, ortasında, sonunda bulunabilir.” şeklinde tanımlamıştır²⁷⁰.

M. Metin KARAÖRS cümle dışı unsurları, şu şekilde ifade etmiştir: “Cümlede fiille ilgisi olmayan, cümleye sadece ilave edilmiş durumda bulunan, bağlama edatları, ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Bunlara cümle dışı unsurlar adını veriyoruz.”²⁷¹.

Rasih ERKUL, “Cümlede yüklem, özne, tümleç ve zarf unsurlarının dışında bağlama edatları ve ünlem edatları veya ünlem grupları bulunabilir. Bunlar asıl hareketle, oluşla ilgili olmayan, cümleye sadece eklenmiş bir durumda yer alan unsurlardır. Bazen özneyi vurgulamak, bazen de yüklemi kararsızlık, ihtimal, kesinlik gibi yönlerden tamamlamak amacıyla kullanılır.” diyerek cümle dışı unsurları açıklamıştır²⁷².

²⁶⁸ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 401.

²⁶⁹ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 124.

²⁷⁰ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 59.

²⁷¹ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 44

²⁷² Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 45.

Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ cümle dışı unsurları, şu şekilde açıklamışlardır: “Cümlede yardımcı öge denilen, yükleme doğrudan ilişkili olmayan, bağlaçlar ve ünlemler bulunur. Bunlara cümle dışı ögeler de denilmektedir.”²⁷³.

Burhan PAÇACIOĞLU cümle dışı unsurları, “Cümlede bulunan, ancak asıl hareket ve fiille ilgisi olmayan, cümle anlama dayalı olarak yardımcı olan unsura cümle dışı unsur denir.” biçiminde tanımlamıştır²⁷⁴.

Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ cümle dışı unsurları, “Cümlede bulunan, fakat asıl hareket ve fiille ilgili olmayan unsurlar cümle dışı unsurlardır. Genellikle cümlelerin başlarında ve aralarında bulunan bu unsurların, cümle yüklemi ile bir ilgisi yoktur.”²⁷⁵.

2.6.2. Metinde Yer Alan Cümle Dışı Unsur Örnekleri

- Fakat araya gene birçok hatıralar girdi ve mantıki silsileyi bozdu. (10-28)
- Mademki ben Neriman’ın değiştiğini çoktandır fark ediyordum. (11-26)
- Belki sekiz on defa çaldı. (13-1)
- Biliyorum ya. (14-21)
- Galiba biraz saz yapacaklar. (14-31)
- Ne okuyordunuz efendim? (15-14)
- Ve biraz şark edebiyatından, biraz musikiden bahsettiler. (15-17)
- Fakat uyuyamadı. (15-26)
- Küçük hanım, saat ikiye geliyor. (19-17)
- Dün gece de pek uyuyamamış galiba! (19-23)
- Neriman’ın zihniyle beraber yüzü de gerildi ve gözleri açıldı. (19-25)
- Ve düşünüyordu. (20-6)
- Geceyi hatırlaması ihtimali ile sokağı da görmek istemiyordu. (21-12)
- Korktum doğrusu. (21-32)

²⁷³ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003, s. 208.

²⁷⁴ Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 178.

²⁷⁵ Kemal Yavuz; Kazım Yetiş; Nejat Birinci; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 153.

- Evet, çok büyük hata. (24-26)
- Halbuki çok eğlenmişti. (24-27)
- Herşeyi bilirler canım. (26-20)
- Ve artık sözlerine devam edemedi. (27-17)
- Neriman bu mağazaların sessizliğine de şaşıyordu. (30-10)
- Satış memuru kız, esans şişesini doldururken Neriman birşey hatırladı. (30-15)
- Sahi, Gülter masrafı biraz kısılm. (42-9)
- Fakat, herhalde, Şinasi ile baş başa kalmak da istiyordu. (58-29)
- Onu her sabah diriltten gündelik arzulardan birini de hissetmiyordu. (76-25)
- Ah, insanlar niçin herşeyi anlamıyorlar? (83-1)
- Sanki bütün bu adamlar, onu muhakeme etmek için toplanmışlardı. (120-19)

3. Cümlelerin Türleri

3.1. Dillilerin Cümle Türleri ile İlgili Görüşleri

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ cümle türlerini aşağıdaki gibi gruplandırmışlardır

²⁷⁶;

- Yüklemine Göre Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Anlamına Göre Cümleler
 - o Olumlu Cümle
 - o Olumsuz Cümle
 - o Soru Cümlesi
 - o Emir Cümlesi
 - o Ünlem Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre Cümleler
 - o Kurallı Cümle

²⁷⁶ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 127-178.

- o Devrik Cümle
- Yapılarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - Şartlı Birleşik Cümle
 - İç İçe Birleşik Cümle
 - Ki'li Birleşik Cümle
 - o Sıralı Cümle
 - Bağımlı Sıralı Cümle
 - Bağımsız Sıralı Cümle
 - o Bağlı Cümle
 - o Ara Sözlü (Cümleli) Cümle
 - o Eksiltili (Kesik) Cümle

Leyla KARAHAN cümleleri, şu şekilde sınıflandırmıştır ²⁷⁷:

- Yapısına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - Şartlı Birleşik Cümle
 - İç İçe Birleşik Cümle
 - Bağlı Cümleler
 - Sıralı Cümleler
- Yüklemin Türüne Göre Cümleler
 - o Fiil Cümlesi
 - o İsim Cümlesi
- Yüklemin Yerine Göre Cümleler
 - o Kurallı (Düz) Cümle
 - o Kuralsız (Devrik) Cümle
- Anlamına Göre Cümleler

²⁷⁷ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 60.

- o Olumlu Cümle
- o Olumsuz Cümle
- o Soru Cümlesi

M. Kaya BİLGEGİL cümle çeşitlerini, şu şekilde sıralamıştır ²⁷⁸:

- Ögelerin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri
- Yüklemine Göre Cümle Çeşitleri
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Anlamına Göre Cümle Çeşitleri
- Yapılarına Göre Cümle Çeşitleri
 - o Basit Cümleler
 - o Birleşik Cümleler

Muharrem ERGİN cümle çeşitlerini, önce şu şekilde sıralamış;

- Fiil Cümlesi
- İsim Cümlesi

daha sonra ise birleşik cümleyi şu şekilde sınıflandırmıştır ²⁷⁹:

- Şartlı Birleşik Cümle
- Ki'li Birleşik Cümle
- İç İçe Birleşik Cümle

Vecihe HATİPOĞLU cümle çeşitlerini, aşağıdaki gibi sınıflandırmıştır ²⁸⁰:

- Yapı Bakımından Tümce Türleri
 - o Yalın Tümce

²⁷⁸ M. Kaya Bilgegil; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988. s. 51.

²⁷⁹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 402.

²⁸⁰ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 143.

- o Birleşik Tümce
 - Bağlaçlı Yan Tümce
 - Dilekli Yan Tümce
 - Koşullu Yan Tümce
 - İlgeçli Yan Tümce
 - Olumsuzluk Koşacıyla Yan Tümce
 - Sorulu Yan Tümce
 - İkilemeli Yan Tümce
 - Kalıplaşmış Yan Tümce
- o Ara Tümce
- o Tümcenin Ad Oluşu ve İç Cümle
- o Girişik Tümce
- o Sıralı Tümce
 - Bağımlı Sıralı Tümce
 - Bağımsız Sıralı Tümce
- o Devrik Tümce
- o Kesik Tümce
- Yargı Bakımından Tümce Türleri
 - o Olumlu Tümce
 - o Olumsuz Tümce
 - o Sorulu Tümce
- Yükleme Bakımından Tümce Türleri
 - o Ad Tümcəsi
 - o Eylem Tümcəsi
 - Bildirme Tümceleri
 - İsteme Tümceleri

M. Metin KARAÖRS, yapıları bakımından cümle türlerini, şu şekilde sınıflandırmıştır

²⁸¹.

²⁸¹ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 45.

- Fiil Cümlesi
- İsim Cümlesi
- Şartlı Birleşik Cümle
- Ki'li Birleşik Cümle
- İç İçe Birleşik Cümle

Burhan PAÇACIOĞLU cümle türlerini, şu şekilde sınıflandırmıştır ²⁸²:

- Yüklemin Cinsine Göre Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Yapılarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - o Bağımsız Birleşik Cümle
- Yüklemin Bulunduğu Yere Göre Cümleler
 - o Kurallı Cümleler
 - o Devrik Cümleler
- Anlamına Göre Cümleler
 - o Olumlu Cümleler
 - o Olumsuz Cümleler
 - o Soru Cümlesi
 - o Ünlem Cümlesi

M. Ata ÇATIKKAŞ cümle çeşitlerini, şu şekilde sıralamıştır ²⁸³:

- Yüklemine Göre Cümleler
 - o Fiil Cümlesi
 - o İsim Cümlesi

²⁸² Burhan Paçacıoğlu; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997, s. 179.

²⁸³ M. Ata Çatıkkaş; Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, Ankara, 1993. s. 146.

- Manalarına Göre Cümleler
 - o Olumlu Cümle
 - o Olumsuz Cümle
 - o Soru Cümlesi
 - o Ünlem Cümlesi
- Kuruluşlarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - Asıl Birleşik Cümle
 - Şartlı Birleşik Cümle
 - Ki'li Birleşik Cümle
 - o İç İçe Birleşik Cümle
 - o Geniş Cümleler
 - o Fiili Gizli Cümle
 - o Soru Cevaplı, Nakil ve Tırnak İçi Cümleleri
 - o Sıralı (Tertipli) Cümleler
- Dizilişlerine Göre Cümleler
 - o Kurallı Cümle
 - o Kuralsız Cümle

Süer EKER cümle çeşitlerini, şu şekilde sıralamıştır ²⁸⁴:

- Yapısına Göre Tümceler
 - o Basit Tümce
 - o Birleşik Tümce
 - o Sıralı ve Bağlı Tümce
- Yüklemine Göre Tümceler
 - o Eylem Tümcesi
 - o Ad Tümcesi
- Yüklemin Yerine Göre Tümceler

²⁸⁴ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 480.

- o Kurallı Tümce
- o Devrik Tümce
- o Kesik Tümce
- Anlamına Göre Tümceler
 - o Olumlu Tümce
 - o Olumsuz Tümce
 - o Soru Tümcesi
 - o Emir Tümcesi

Rasih ERKUL cümle çeşitlerini, şu şekilde sıralamıştır ²⁸⁵:

- Kuruluşuna Göre Cümleler
 - o Kurallı Cümle
 - o Kuralsız Cümle
 - o Eksiltili Cümle
- Yüklemine Göre Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Yapılarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
- Biçimlerine Göre Cümleler
 - o Sıralı Cümle
 - o Bağlı Cümle
 - o Karmaşık Cümle

Ahmet BESEREK cümleleri, şu şekilde sıralamıştır ²⁸⁶:

- Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler
 - o Kurallı Cümle

²⁸⁵ Rasih Erkul; Cümle ve Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 50.

²⁸⁶ Ahmet Beserek; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 47.

- o Devrik Cümle
- Yüklemine Göre Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Anlamlarına Göre Cümleler
 - o Olumlu Cümle
 - o Olumsuz Cümle
- Yüklemin Çatısına Göre Cümleler
 - o Etken Cümle
 - o Edilgen Cümle
- Yapılarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - o Sıralı Cümle

Tuncer GÜLENSOY cümleleri, şu şekilde sıralamıştır ²⁸⁷:

- Yapı Bakımından Cümle Türleri
 - o Yalın Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - o Temel Cümle
 - o Yan Cümle
 - o Bağlaçlı Yan Cümle
 - o Dilekli Yan Cümle
 - o Şartlı Yan Cümle
 - o Edatlı Yan Cümle
 - o Sorulu Yan Cümle
 - o İkilemeli Yan Cümle
 - o Ara Cümle
 - o Girişik Cümle

²⁸⁷ Tuncer Gülensoy; Türkçe El Kitabı, Bizim Gençlik Yayınları, Ankara, 2000, s. 435.

- o Sıralı Cümle
- o Devrik Cümle
- o Kesik Cümle
- Hüküm (Yargı) Bakımından Cümleler
 - o Olumlu Cümle
 - o Olumsuz Cümle
 - o Soru Cümlesi
- Fiil (Yüklem) Bakımından Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi

Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ cümle çeşitlerini, şu şekilde sıralamışlardır ²⁸⁸:

- Yapılarına Göre Cümleler
 - o Basit Cümle
 - o Sıralı Cümle
 - o Bağlı Cümle
 - o Birleşik Cümle
 - Şartlı Birleşik Cümle
 - Ki’li Birleşik Cümle
 - İç İçe Birleşik Cümle
- Yüklem Türüne Göre Cümleler
 - o İsim Cümlesi
 - o Fiil Cümlesi
- Anlamına Göre Cümleler
 - o Olumlu Cümle
 - o Olumsuz Cümle
 - o Soru Cümlesi
- Yüklem Yeri Bakımından Cümleler

²⁸⁸ Kemal Yavuz; Kazım Yetiş; Nejat Birinci; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 155.

- o Kurallı Cümle
- o Devrik Cümle

3.2. Unsurlarının Sıralanışına Göre Cümleler

3.2.1.Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemleri sonda olan cümlelere, kurallı (düz) cümleler denir.

3.2.1.1.Metinde Yer Alan Kurallı Cümle Örnekleri

- Şinasi ile aralarında her zaman uzun ve hararetili bir konuşma zemini yapan musiki bile şimdi onlara alaka vermiyordu. (15-18)
- Uzaklaşan otomobilin gürültüsünü işittikçe korkusu artıyordu. (16-17)
- Birdenbire bütün vücudu korkuyla irkilmişti. (17-2)
- Uçurumun kenarında bir tepeye tırmanan insanın gayretiyle bütün kuvvetini topladı. (17-8)
- İyice dağılmayan uykusu tekrar bastırmakla tehdit ediyordu. (19-30)
- Neriman Darülelhan’a gideceği saati düşünüyordu. (22-20)
- Loş havası içinde birçok hatıralar gizleyen bu dükkan onu en uzak maziye kadar çekti. (27-21)
- Neriman Beyoğlu’na çıktığı vakit, hâlis Türk mahallelerinde oturanların çoğu gibi, kendini büyük bir seyahat yapmış sanırdı. (29-1)
- Burası, aynı zamanda, bir insanın ne kadar mesut olabileceğini hissettiren imkanlara doğru açılmış bir pencereydi. (29-20)
- Oturabilmek için hiç değilse bir tanesini düzeltmeli. ((35-25)
- Bütün ruhunu birtakım lâhnler ve nağmeler sarmaya başladı. (36-28)
- Epeyce tereddütten sonra nihayet söyledi. (45-30)
- Maneviyat daima âlidir, vücut sefildir. (47-31)

- Neriman devam edemedi. (48-9)
- İçine gelen bu manasız hamlenin hedefi yoktu. (50-2)
- Şinasi Neriman'ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı, temsil ediyordu. (57-12)
- Karanlık, harap ve dar bir sokağa saptılar. (64-10)
- Muayyen bir insan veya bir işle zihni meşgul değildir. (65-10)
- Faiz Bey bu üç rakamıyla kızının gizli bir kararı arasındaki münasebetten şüphe etti. (79-20)
- Hala kendini bu sisli ve vuzuhsuz ruhi galeyanın tesirinden kurtaramıyordu. (105-31)
- Bu sükût, ötekilerin cesaretine karşı bir taarruzdu. (115-1)
- Şarkla Garbın mültekasında olan Türkiye, Garptan tesir almakta tereddüt etmemelidir. (119-1)

3.2.2.Kuralsız (Devrik) Cümleler

Yüklemleri sonda olmayan, ortada ya da başta olan cümlelere devrik (kuralsız) cümleler denir.

3.2.2.1.Metinde Yer Alan Kuralsız Cümle Örnekleri

- Yemeğini yedi o. (13-12)
- Olur bazen. (15-3)
- Fahriye bırakmamış, gece yarısına kadar. (20-10)
- Çok sever sizi Neriman Hanım. (21-27)
- Hata ettin Neriman. (24-24)
- Bırakacağım musibeti. (26-2)
- Bütün eşyanın iliklerine işlemiş hafif bir güzel koku. (30-9)
- Buyurun Neriman Hanım. (31-14)
- Olmaz mı Neriman hanım?(32-14)
- Ve nasıl arıyor ilk erkeğini. (104-14)
- Bilirim ben. (104-14)

- Beyefendi çok sever sizi. (112-23)

3.3. Anlamına Göre Cümleler

3.3.1. Olumlu Cümleler

Yüklemde gösterilen işin, oluşun, hareketin durumun yapıldığını, olduğunu, gerçekleştiğini bildiren cümlelere olumlu cümleler denir.

3.3.1.1. Metinde Yer Alan Olumlu Cümle Örnekleri

- Gecenin karışık seslerini ayıklamaya uğraşıyordu. (15-33)
- Başını yorganın altına çekerek barınacak yer arıyordu. (20-25)
- Şinasi o gün Darülelhan'a daha geç gitti. (22-24)
- Şinasi bir evvelki azaplarının hepsini hatırladı. (24-10)
- Hayatının bütün felaketleri, bazen bir torbayı bile yerinden kaldıramayacak kadar iradesiz olmasından geliyordu. (35-7)
- Baloya ait arzularını yaptırabilmek için babasını o akşamdan itibaren kazanması lazımdı. (40-19)
- Şinasi, ekseri zamanlar en son mecburiyet ânı gelmedikçe hiçbir münakaşayı kabul etmeyen ve muazırın hücumlarına içinden cevap vererek yalnız kendi kendine karşı hesap veren insanlardandı. (62-23)
- Solgun bir yüzü, çukura kaçmış nemli ve fersiz gözleri, uzun beyaz bir sakalı vardır.
- Neriman, hakikî arzularına hiç de uymayan ciddî bir görünüşle cevap verdi. (82-12)
- Neriman, büyük bir öfkeyi, muvakkat bir zaman için uyutan derin bir hayret içinde kaldı. (106-24)

3.3.2. Olumsuz Cümleler

Yüklemde gösterilen işin, oluşun, hareketin durumun yapılmadığını, olmadığını, gerçekleşmediğini bildiren cümlelere olumsuz cümleler denir. Türk dilinde fiil ya da

isim kökleri olumsuzluk ifadesi taşımazlar. Olumsuzluk anlamı fiil köklerinde “-ma, -me”; isim kök ve gövdelerinde ise “yok, değil” sözcükleriyle sağlanır.

3.3.2.1. Metinde Yer Alan Olumsuz Cümle Örnekleri

- Yolda çok konuşmadılar: (7-5)
- Kendi kendini itham etmeye mecbur olmak korkusuyla muhakemesine devam edemedi. (10-20)
- Yirmi gündür sazını mektebe getirmiyor. (11-8)
- Ne konuştuklarını söylememişti. (11-12)
- O vakit böyle konuşmazdı. (12-5)
- Bu kadar geç kaldığı olmamıştır. (14-20)
- Bunu yapmaya kendinde kuvvet bulamadı. (16-15)
- Neriman, basamağı çıkmak kuvvetini bulamadı. (17-8)
- Evin her günkü hayatına başlamak cesaretini kendinde bulamıyordu. (18-2)
- Sazını da götürmemişti. (22-24)
- Herşeye itiraz eden Fahriye değildi. (23-10)
- Fahriye’nin iltifatlarını sevinçle karşılamak zaafından kendini kurtaramadı. (23-11)
- Fakat arkasını getiremedi. (23-25)
- Kolunda kemeçesi yoktu. (24-15)
- Kıyafeti o kadar ihmal edilmiş değildi. (24-16)
- Yirmi gündür elime almıyorum. (26-1)
- İnsan yolda bile rahat yürüyemiyor. (26-11)
- İleri ve geri gidemedi. (31-9)
- Fahriye’nin baloya gelmesini istemediği için ona bu bahsi hiç açmadı. (33-13)
- Neriman’ı iki gündür görmüyorum, uğramıyor. (33-27)
- On beş yirmi günden beri Şinasi, bu odada hiçbirşeyi düzeltmek için uğraşmamıştı. (34-13)
- O da kâfi değil. (35-15)
- Muktedir değildi. (35-20)

- Artık, kelimelerle hiçbirşey düşünmüyordu. (36-28)
- Annesi veya kız kardeşi tarafından görülmeye hiç razı değildi. (37-7)
- Şinasi yerinden hiç kıılmıdamadı. (37-10)
- Artık evde durabilmesine imkan yoktu. (38-9)
- Neriman mutfığa girmek şöyle dursun, etrafında bile dolaşmamıştı. (41-4)
- Fakat babasıyla hiç buna benzer mevzularda konuşmamış, fikrini açmamıştı. (45-23)
- Bu latifeler, ağzına yakışmıyor. (51-23)
- Bütün bunlar Neriman'da, anadan babadan gelen tesirleri tamamıyla gidermiş değildi. (56-31)
- Neriman kendine bunları sorduğu zaman, arandıkça gizlenen hislerinin vuzuhunu kaybediyor ve kendi meyillerini anlayamıyordu. (58-18)
- Koyu bir karanlıktan başka hiçbirşey görmeye muvaffak olamazlardı. (64-27)
- Neriman'ın bu vaziyetini, izaha kâfi şeyler değildi. (79-32)
- İzdivacı tehir etmek isteyen ben değilim. (85-33)
- Bundan bahsetmeye hiç cesareti yoktu. (106-4)

3.3.3.Soru Cümleleri

Yüklemde gösterilen işin, oluşun, hareketin durumun yapılıp yapılmadığını, gerçekleşip gerçekleşmediğini soru yoluyla bildiren olumlu ya da olumsuz cümlelere soru cümlesi denir. Türkçede cümleler genellikle soru ekleri “-mı, -mi, -mu, -mü” ile soru anlamı kazanır. Fakat bunun dışında, soru ifade eden kelimeler ve soru edatlarıyla da soru anlamı verilebilir.

3.3.3.1. Metinde Yer Alan Soru Cümlesi Örnekleri

- Ne yapmak lazım?(1-5)
- Küçük hanım sizinle beraber değil mi? (13-7)
- Daha gelmedi mi? (13-8)
- Yalnız mısın oğlum? (14-1)
- Ne okuyorsunuz efendim? (15-14)

- Onu nereden aldın?(22-7)
- Saat kaç Gülder? (22-18)
- Sen dün akşam, bize gelmişsin öyle mi? (23-18)
- Seni eve Macit mi getirdi? (24-1)
- İtiraf etmeli mi idim? (25-16)
- Bunu benim elime nereden musallat ettiler? (25-27)
- O dükkanların hâli nedir? (26-12)
- Hiç telin kenarına tırnak sürtülen saz görülmüş müdür? (26-25)
- Yol üstünde mezarlık olur mu? (28-10)
- Gelecek Perşembe, Pera Palas’a gelirsiniz olmaz mı? (32-10)
- Babasına tekrar nasıl müracaat edebilir? (32-28)
- Nasıl oldu bu küçük hanım? İçinizden mi geldi? (41-7)
- Köpeklerin de sahipleri olmasa açlıktan ölmezler mi? (47-11)
- Acaba her oturan adam tembel, her koşan adam çalışkan mıdır? (47-18)
- Sizden başka onu kim okuyor? (48-15)
- Benim yerimde olsanız ne yapardınız? (51-27)
- Faiz Bey’in bu gelişi, biraz evvel kahvaltısını yarıda bırakarak odasına çekilen kızıyla konuşmak için bahane miydi? (58-10)
- Perdeleri yerinde duran bu konakta, insan var mıydı? (64-30)
- Benim de medeni yaşamaya hakkım yok mu? (86-14)
- Neriman niçin bunu o güne kadar hatırlamasın? (109-17)
- Teknikte Garplılaşmakla iktifa mı etmeliyiz, yoksa kültürde mi Garplılaşmalıyız? (115-9)

3.4. Yüklemine Göre Cümleler

3.4.1.Fiil (Eylem) Cümleleri

Yüklemi fiil kök ya da gövdelerinden türeyen sözcüklerden oluşan cümlelerdir. Fiillerin yüklem olabilmesi için mutlaka çekimli bir şekle girmeleri gerekir.

3.4.1.1. Metinde Yer Alan Fiil Cümlesi Örnekleri

- Adımlarını hızlaştırmak ona doğru yürüdü. (9-2)
- İhtiyar adam, bu havayı çok sevdi. (12-18)
- Şinasi masanın başındaki sandalyeye ilişti. (14-14)
- Hep dalıp dalıp uyanıyordu. (15-26)
- Küçük seslere dikkat ediyordu. (15-30)
- Sabahtan beridir ilk defa yüzü güldü. (22-10)
- Sokak kapısı kapanmış ve eski tahta ev sarsılmış, camlar zangırdamıştı. (22-15)
- Daha güzel bir hayata iştiağını uyandıran bu kahvelere karşı kinini tekrar döktü. (27-31)
- Yukarıya kadar beraber çıkmayı, evvelâ Fahriye'ye teklif edemedi. (31-1)
- Fahriye merdiven başında duruyor, içeri girmek istemiyordu. (31-16)
- Fakat, cinnete kadar gidebileceğini hissettiği bu zihni kargaşalıktan ürktü. (36-1)
- Kızına ilk defa olarak, bu mevzuda bir telkin yapmak fırsatını bulduğu için yüreği ferahladı ve derin bir nefes alarak ayağa kalktı. (49-1)
- Faiz Bey, karısı öldükten sonra, Kuruçeşme'deki yalıda oturmak istemedi. (53-26)
- Neriman'ın yenileşmeye karşı arzuları, o tarihte başlamaz. 856-2)
- Bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp kaybolan eşya gibi, birçok hatıralar parlayıp sönüyordu. (66-19)
- Yalnız bu ses, bu eda, bu kelimesiz ve gayet büyük manalardan mürekkep ses, beyninin soğumuş hücrelerinde akisler yapıyordu. (68-26)
- Bunun sizin aranızda büyük ihtilaflar açabileceğini anlıyorum. (93-13)
- Ne büyük bir arzuyla, istediği şeylerden ne küçük sebeplerle nefret ettiğini düşündü. (108-29)
- Şehzadebaşı'ndan geçerken sokaktaki yolculara bakarak düşündü. (110-6)
- Neriman, biraz evvelki aciz görünüşünün tesirlerini silmek isteyen bir çeviklikle doğruldu. (124-7)
- İsalet ki aradığınızı bugün bulamadınız. (125-30)

3.4.2. İsim (Ad) Cümleleri

Yüklemi ad ve ad soylu bir sözcükten meydana gelen cümlelere isim cümlesi denir. Adlar, “i-mek” ek fiilini alarak, yüklemleşip çekime girerler.

3.4.2.1. Metinde Yer Alan İsim Cümlesi Örnekleri

- Sen de beraberdin. (14-23)
- Kulağı sokakta idi. (15-31)
- Bunlar, kimi bir iğne topuğundan biraz daha büyücek, kimi ince bir kurdele parçası gibi uzunca, renkli kağıtlardı. (17-18)
- Mahsun bir hâli vardı. (21-27)
- Fahriye Hanımlarda imiş. (21-33)
- Neriman’ın gözleri dolmak üzere idi. (22-12)
- Yalnız ona karşı hazır bulunmak lazımdı. (22-23)
- Ben dün gece hovardalıkta idim. (23-20)
- Bir gün evvel, aynı saatte geçtikleri yolun ve kaldırımın üstünde idiler. (24-9)
- Elinde siyah torbalı udu vardı. (24-17)
- Burada herşey, rahat ve mesut insanların âdet ettikleri eşyaydı. (29-19)
- Herşey temiz, herşey güzel. (31-32)
- Hele son hadiseden sonra, bir balo tuvaleti için babasına yeni bir fedakarlık teklif etmeye hiç cesareti yoktu. (33-2)
- Herhalde bu torbayı yerden kaldırması lazımdı. (36-2)
- Şarklı tembel, Garplı da çalışkandır. (47-16)
- Evet, şüphesiz onu seven bu ihtiyar karışık duygulu bir adamdı. (83-10)
- İzdivacı tehir etmek isteyen ben değilim. (85-33)
- Kadınlar medeniyeti gözleri ile anlamaya mahkûmdur. (94-5)
- Bir an için duyduğu bu hislere itimadı da yoktu. (109-19)
- Kalbi ile yaşayan bir kızdı ve ilcalarına hakim değildi. (110-2)
- İsmi etrafında cereyan eden bu münakaşalardan, en az anlayan Neriman ‘dı. (116-1)

3.5. Yapılarına Göre Cümleler

3.5.1.Basit Cümleler

Tek bir oluşu, hareketi, durumu bildiren cümlelere basit cümleler denir. Yani içerisinde bir tane yüklemi olan cümleler basit cümle olarak adlandırılabilir.

İncelediğimiz eserde 1925 tane basit cümle tespit edilmiştir.

3.5.1.1.Metinde Yer Alan Basit Cümle Örnekleri

- Şinasi'nin vakur ve mustarip yüzünü hatırladı. (21-1)
- Neriman'ın kendi kendine pek de itiraf edemediği bir ümidi vardı. (28-5)
- Bir gün Şinasi ile bu ıtriyaat mağazalarından birinin camekânı önünde durmuşlardı. (30-1)
- İçeride kalabalık olduğu halde, müşteriler pek az konuşarak, adeta bir dilsiz gibi işaretlerle meram anlatarak, istediklerini alıyorlardı. (30-11)
- Ben gene sizi Neriman'la beraber eve kadar götürürüm. (32-12)
- Son hadisenin fena tesirini silmek, babasının itimadını yeniden kazanmak, onun zaaflarını yeniden uyandırmak için bu müddet ona kâfi göründü. (33-9)
- Aynı makamdan birçok şarkıların parçalarını birbiri ardı sıra içinde mırıldanıyordu. (36-30)
- Karanlık, bu mahallelere erken basar. (39-1)
- Hastalığa, ölüme ve bunlardan daha korkunç, yüzleri karanlıkta kalan, hüviyetleri meçhul bir takım felaketlere ait kokular uyandırıyorlardı. (40-4)
- Nasıl oldu bu küçük hanım? (41-8)
- Neriman vicdan azabı duymadan mesut olabilirdi. (43-30)
- Bu gibi eserlerin Garpta bir tanesinin yüzlerce basılmış tercümeleri vardır. (48-19)
- Benim yaşımdaki kızların, nasıl yaşadıklarını bilmiyorsunuz. (52-6)
- Neriman, dışarıdaki hadiselerle kendi ruhundaki mütemadi oluşların, nerede başlayıp nerede bittiğini ve nasıl kaynaştığını anlayamıyordu. (77-4)
- Bizde medeniyet fikri, bir kültür meselesi olarak anlaşılmaz. (94-1)
- Hararetle konuşarak, bir tramvaya atladılar. (97-30)

- Yirmi seneden beri, buhran geçiren Garp musikîsi, bizim çeyrek seslerimize muhtaçtır. (119-2)
- Parlak noktalar ve renkli helezonlar hâlinde süratle değişen, bir takım ince çizgiler görüyordu. (127-30)

3.5.2.Sıralı Cümleler

Anlam bakımından birbirine bağlı olan ve kendi içerisinde tek başına bir yargı bildiren, en az iki cümleden oluşan ve birbirlerine virgöl ya da noktalı virgülle bağlanan cümlelere sıralı cümleler denir.

İncelediğimiz eserde 364 tane sıralı cümle tespit edilmiştir.

3.5.2.1.Metinde Yer Alan Sıralı Cümle Örnekleri

- Neriman ve Şinasi Darülelhan'dan beraber çıktılar, Vezneciler'e kadar beraber yürüdüler. (7-1)
- Beyazıt'ta bir arkadaşın davetine geciken Neriman koşuyor, Şinasi'yi biraz geride bırakıyordu. (7-2)
- Neriman'ın elini bırakamıyor, ayrılığı geciktirmek için lüzumsuz şeyler söylüyordu. (8-2)
- Sabırsızlanan genç kız, biraz şiddetle elini çekti, kurtardı, koşarak uzaklaştı. (8-4)
- Gazeteyi aldı, katladı, ceketinin dış cebine soktu. (8-14)
- Başka hiç birşey görmüyor, yanından adam geçip geçmediğine dikkat etmiyor, ayak seslerini işitmiyordu. (9-14)
- Neriman'ın babası odanın ortasında durdu, biraz düşündü. (14-4)
- Küçük hanım, bey babanıza birşey söyleyelim de adamcağızın gönlü rahat etsin; yüzü pek asık. (19-22)
- Şehzadebaşı'nda maksatsız dolaştı, bir kahveye girip oturdu, gazeteleri okudu. (22-25)
- İnkâr edemedi, biraz şaşırarak itiraf etti. (27-13)

- Sözlere devam edemedi; liseye giderken sabahları Şinasi'yi bu yol üzerinde beklediği günlerin heyecanını hatırladı. (27-17)
- İçinde büyük bir mücadele cereyan ediyordu; torbayı yerden kaldırmasını emreden birçok fikirler, meçhul diğer birçok fikirlerle şiddetli bir çarpışma hâlinde idi. (35-1)
- Yaprığı elinden yere atarak kanepeye doğru gitti, notaların arasına kendini attı, başını arkaya bırakarak öylece kaldı. (36-19)
- Yalnız başıma dönemiyorum, yol az, ama korkuyorum. (37-31)
- Kedi yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lapacı, tembel ve hayalperest mahlûk, çalışmayı hiç sevmez. (45-8)
- Şu arkanda, konsolun üstünde duran saati Harunî Reşit zamanında bir şarklı icat etmiştir; şu elimdeki kitabı bir şarklı yazmıştır. (48-11)
- Bir taraftan da babasının dizine peşkir seriyor, tepsiyi düzeltiyor, rafadan yumurtalarını kırıyordu. (52-8)
- Merak ettikleri, keşfedemedikleri bu hakîkati muhayyileleriyle tamamlıyorlar; birçok şeyler tasarlıyorlardı. (64-32)
- Şinasi; Neriman'ın odasına doğru başını çevirdi, baktı; Faiz Bey de onu taklit etti; endişe oradan geliyordu, Neriman'ın bu kararı kabul etmesi lazımdı. (71-8)
- Gülter, Neriman'a doğru bir adım attı, başını yana eğdi; biraz daha gülümsedi. (111-5)
- Bizi bizden daha iyi biliyorlar; Mesnevi'yi de, Rubaiyat'ı da, Gazali'yi de, Farabi'yi de bizden daha çok okuyorlar; bizi bizden daha çok takdir ediyorlar; bizim bizden daha büyük düşmanımız yoktur efendim, yoktur. (120-10)

3.5.3.Bağlı Cümleler

Birbirlerine (fakat, ama, ancak, lakin, amma, ve, de, da, vb.) edatlarla bağlanan ve aralarında bir anlam bütünlüğü olan cümlelere bağlı cümle denir.

İncelediğimiz eserde 276 tane bağlı cümle tespit edilmiştir.

3.5.3.1. Metinde Yer Alan Bağlı Cümle Örnekleri

- Büyük bir hareket ihtiyacıyla üç dört adım koştu ve durdu. (9-11)
- Bir anda gözlerinin önünde bütün manzaralar silinmişti ve hiçbir ses duymuyordu. (9-17)
- Liseden çıkar ve Süleymaniye'nin köşesinde görünürdü. (12-6)
- Son zamanlarda bu havayı çok seviyor ve çok çalışıyordu. (12-15)
- Yemekten sonra dışarı çıktı ve Neriman'ın evine gitti. (13-39)
- Neredeyse yatar fakat siz buyurun! (13-13)
- Faiz Bey'in başı hala kımıldamıyor, fakat titreyerek hafifçe sallanıyordu. (14-15)
- Nihayet ağır ağır başını kaldırdı ve birşey söylemesini ister gibi Şinasi'nin yüzüne baktı. (14-17)
- Nihayet yataktan kalktı ve pencerenin önüne oturdu. (16-1)
- Anahtarı kilide soktu fakat çeviremedi. (16-13)
- Gülter'in ayak sesini bekliyor ve kapıya doğru bakıyordu. (20-28)
- Neriman minderin kenarına oturdu ve giyinmeye başladı. (22-17)
- Şinasi onları gördü fakat gözlerini gazeteye indirerek görmemiş gibi yaptı. (23-1)
- Yapsalar da ben de kurtulsam. (25-30)
- Darülelhan'dan da çıkacağım, yahut alafranga kısmına gireceğim. (26-2)
- Geriye döndüler ve bir musiki dükkânına udu bıraktılar. (26-32)
- Bu camekânlar kaç Türk kızını baştan çıkardı ve çıkaracak. (30-4)
- Yolda yürürlerken, herkes, Fahriye'den ziyade Neriman'a dikkat ediyordu, fakat bu, Neriman'ın herkese ayrı ayrı dikkatinin karşılığından başka birşey değildi. (30-25)
- Macit orada idi fakat yanında bir kadın vardı. (31-7)
- Derhal geri döndü ve torbayı yerden kaldırmak istedi fakat bir düşünce mani oldu. (35-13)
- Merdivende bir ayak sesi işitti ve canı sıkıldı. (37-6)
- Neriman işi bıraktı fakat mutfaktan da çıkmadı. (43-13)
- Birbirine zıt bir takım hayaller gözünün önünden geçiyor ve kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı. (44-2)

- Neriman düşündü ve bir anda şarkıların kedileri ve garplıların köpekleri niçin bu kadar sevdiğini anladı. (45-3)
- Zihninden kendiliğinden birçok muadeleler hallediyor ve neticeler belirliyordu fakat hiçbirini katıyetle öğrenmek istemedi. (53-7)
- Artık Neriman nereden gelip nereye gittiğini anlıyordu çünkü iki zıt iştıyakın remizlerini gözleriyle görüyor ve mukayeseler yapabiliyordu. (57-10)
- Şinasi arada bir Neriman’a bakıyor fakat mükâleme esnasındaki ciddî gözlerinde hiçbir şey değişmiyordu. (60-10)
- Ben bir hata etmiş olabilirim fakat senin buna karşı yaptığın çok ağırdır. (63-6)
- Bu konakta, ihtiyar me’yus bir adam, hiç kimse ile temas etmeden, tek başına yaşıyor ve ölümünü bekliyordu. (65-1)
- O vakte kadar büyükannenizi görmemiştiniz çünkü büyük hanım efendi damadıyla altı sene dargın durdu. (74-2)
- Günün hayatına girmek için baloya ait ümidine sarılmak istiyordu fakat buna da cesareti yoktu ve ne olduklarını bilmediği bir alay meçhul ve yüzleri örtülü maniler, ümidinin önünü kesiyorlardı. (76-33)
- Eskiden yalnız hissederdim fakat ne istediğimi bilmezdim. (86-11)
- Yaşlı ihtiyar kadın hep susuyor ve önüne bakıyordu. (98-14)
- Gözlerini bir an için kapadı ve hayalinde bir takım siyahlıklar kıvıldadı. (103-9)
- Şinasi daha mağrur çünkü daha muzdarip. (104-27)
- Şinasi’yi görüyor fakat Şinasi onu görmüyor. (104-29)
- Sizden birşey rica edeceğim amma bana gücenmezsiniz değil mi? (111-12)
- Gözlerimizin önünden şekillerin, güzel tayfların geçtiğini gördük ve onları temaşa ederek hülyalara daldık. (127-26)

3.5.4. Birleşik Cümleler

“Asıl bir cümle ile onun anlamını tamamlayan bir veya daha çok yardımcı cümlenin meydana getirdiği cümledir.”²⁸⁹. Birleşik cümleler üç grup altında toplanır:

²⁸⁹ Kemal Yavuz; Kazım Yetiş; Nejat Birinci; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 155.

- Şartlı Birleşik Cümleler
- Ki’li Birleşik Cümleler
- İç İçe Birleşik Cümleler

3.5.4.1.Şartlı Birleşik Cümleler

“Şartlı birleşik tümce, yüklemi dilek şart kipinde olan bir yardımcı tümce ile bir ana tümceden meydana gelen tümcedir.”²⁹⁰.

İncelediğimiz eserde 12 tane şartlı cümle tespit edilmiştir.

3.5.4.1.1.Metinde Yer Alan Şartlı Birleşik Cümle Örnekleri

- Kol demiri vurulmuşsa, kapıyı çalmak, evdekileri uyandırmak lazım gerekecekti. (16-13)
- Bu felaketten kaçmak istese nereye gidebileceğini tasavvur etti. (16-16)
- Siz isterseniz herşeye muvaffak olursunuz. (32-21)
- Bu lüzumlar birbirini çekip hatırlatarak, saatlerce, günlerce uğraşılsa bitirilmeyecek bir iş yığını hâlinde karşısına çıkardı. (35-18)
- Onları zaptedebilse bir veya birkaç şarkı besteleyebilirdi. (36-32)
- Ama biz olamasak açlıktan geberir. (47-10)
- Köpeklerin de sahipleri olmasa açlıktan ölmezler mi?(47-11)
- Gözlerini o tarafa doğru çevirebilse, bakabilse bir hafta veya bir ay sonrayı görebileceğini anlıyordu. (53-6)
- Bu dargınlık böyle uzayıp gitse, birbirimizi aramasak ne olur? (58-22)
- Beş dakika, on dakika, yarım saat kendilerini unutsalar, kendilerini karşılarındakinin yerine koysalar, tam onun gibi duysalar, herşey ne kadar yerli yerinde olacak. (83-1)
- Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokaklarına girmektense daha müsbet konuşmayı tercih etti. (87-19)

²⁹⁰ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 382

- Baloya gitmekten vazgeçtiğini babasına söylerse, Neriman belki aynı hitap karşısında kalacaktı. (109-1)

3.5.4.2.Ki’li Birleşik Cümleler

İki cümlelerin birbirine “ki” edatıyla bağlanmasından oluşan birleşik yapıdaki cümlelere, ki’li birleşik cümleler denir. “Ki, ya iki fiili, iki cümleyi veya bir isimle bir fiili, bir isim unsuru ile onun izahı olan bir cümleyi birbirine bağlar. Her iki halde de ki’den sonra gelen cümle yardımcı cümledir.”²⁹¹.

İncelediğimiz eserde 61 tane ki’li cümle tespit edilmiştir.

3.5.4.2.1.Metinde Yer Alan Ki’li Birleşik Cümle Örnekleri

- Kalbi o kadar şiddetli çapıyordu ki, bu ses bütün mahalleyi uyandıracakmış gibi ürktü. (16-11)
- Birdenbire, babasıyla Gülter arasında geçecek muhaverenin sonunu düşününce o kadar büyük bir meraka düştü ki, bu his geceden kalan hatıraların hepsini kaçırdı. (20-19)
- Elleriyle öyle tesirli ve kati bir küçük hareket yaptı ki, Neriman, devam edemedi. (24-13)
- En âdi eşyayı, öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. (26-17)
- Anlıyorum ki Şinasi’den de pek vazgeçemiyorsun.(27-6)
- Fakat Macit’i görmeden İstanbul’a dönmek, o kadar güç geldi ki birkaç adım sonra Fahriye’yi geri çevirdi. (31-3)
- Bu baloya gitmeyi o kadar istiyordu ki muvaffak olacağını ümit etmeye başladı. (33-12)
- Bir taraftan da hissediyordu ki odasının intizamı, ruhundaki itişaşın neticesine bağlıydı. (35-27)
- Bu hareketleri, o kadar şiddetle yapıyordu ki, yanında duran notalardan birkaçı daha yere düştü. (36-22)

²⁹¹ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 405.

- Anahtarını o kadar şiddetli çevirdi ki, tel koptu. (38-8)
- Öyle bir an geldi ki, bütün mahallede, bütün sokakta evde ve odada sarmanın mırıltısından başka ses kalmamıştı. (44-30)
- Kimi adam vardır ki, sabahtan akşama kadar oturur ve düşünür.(47-22)
- Artık anlıyordu ki, Şinasi'yi göreceği gelmişti. (59-20)
- Bu anda o kadar kızardı ki, Neriman'ın sinir nöbetlerini bilen Şinasi korktu. (69-1)
- O kadar ızdırap çekmiştir ki, bu zaafı, ona, kahramanlık nevilerinden birine dahil, iftihar edilecek birşey gibi görünüyordu. (72-4)
- Fakat, birdenbire, dizlerinde öyle bir keskinlik duydu ki, tekrar mindere oturdu. (72-23)
- İçi o kadar dolu, o kadar karışık duygularla dolu ki, bu basit suallere cevap vermek için bile düşünmesi lazım geliyordu.(105-17)
- Canı o kadar sıkılıyordu ki, o kadar yorulmuştu ki, içeri girer girmez kapının yanına oturuverdi. (112-2)
- Kendini sayısız ve şekilsiz bir düşman ordusu karşısında o kadar yalnız ve müdafaasız buluyordu ki, ancak müthiş bir çığlık kopararak meramını anlatabilirdi. (121-4)

3.5.4.3.İç İçe Birleşik Cümleler

Bir cümlelerin, başka bir cümle içerisinde yer almasıyla ortaya çıkan, yeni biçimdeki cümlelere iç içe birleşik (girişik) cümleler denir. İçteki cümle yardımcı cümle, dıştaki cümle ise asıl cümle olarak değerlendirilir. İç cümle, dış cümlelerin herhangi bir ögesi durumundadır.

İncelediğimiz eserde 126 tane iç içe girişik cümle tespit edilmiştir.

3.5.4.3.1.Metinde Yer Alan İç İçe Birleşik Cümle Örnekleri

- “İnce bir adam diye düşünüyor.” (19-13)
- “Küçük hanım uyandı.” dedim. (21-31)
- Gayet tatlı bir dille bana: ”Yeter kızım, ihtiyar lastiği, parlayıp da ne olacak? Teşekkür ederim.” dedi ve güldü. (22-8)

- Sonra Fahriye’yi de bahse karıştırmak için: ”Siz de olmalıydınız!” dedi. (32-7)
- Oturunuz bey baba, dedi. (40-28)
- “Sabah şerifler hayrolsun babacığım!” dedi. (50-15)
- “Soğuk şaka” diye söylendi. (51-8)
- Düşünüyordu: “Ben artık Şinasi’yi sevmiyor muyum?” (53-16)
- Kendi kendine: “Bunun sonu ne olacak? Ne olabilir? “ diye sordu. (57-24)
- “Merak ediyorum. Şinasi’nin ne halde olduğunu anlamak istiyorum.” dedi. (58-33)
- Neriman: “Bu sefer güç!” diye mırıldandı. (59-14)
- “Bize bakıyor!” diyorlar. (65-26)
- Kapıyı kapa, Gülter! dedi. (72-7)
- “Bak kızım! Ortalık böyle süpürülür!” dedi. (74-20)
- “Şimdikiler ne yapıyorlar?” diye düşündü Gülter. (76-16)
- “Neriman’ın hâli başkalaştı” diyorlar. (93-4)
- Açıkça söylüyor: ” Ben medeni bir kız olmak istiyorum!” diyor. (93-16)
- Kendi kendine: ”Ah... Ben bir alçak değilim! Hayır, ben bir alçak değilim!” dedi. (109-13)
- “Benim zıddıma gitmemeli... Bana karşı ters hareket etmemeli...Ben vicdansız bir kız değilim.” diye düşündü. (109-27)
- “Şüphesiz bunların içinde ne kıymetli insanlar var!” dedi. (110-7)

BÖLÜM 3

CÜMLE TAHLİLLERİ

Basit Cümle Tahlilleri

“Son zamanlarda bütün bu farklılara dikkat eden Şinasi, aramak yorgunluğuna karışan gizli bir korku ile her hadiseyi ayrı ayrı eşelemekten çekinmişti.” (10-4)

- **Cümlenin Öğeleri:**
 - o **Yüklem:** çekinmişti
 - o **Özne:** bütün bu farklılara dikkat eden Şinasi
 - o **Belirtili Nesne:** Yok
 - o **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - o **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - o **Zarf Tümleci:** son zamanlarda, aramak yorgunluğuna karışan gizli bir korku ile, her hadiseyi ayrı ayrı eşelemekten
 - o **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Cümlenin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
 - o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **ayrı ayrı eşelemek:** İsim-fiil grubu
- o **ayrı ayrı:** Tekrar grubu
- o **her hadise:** Sıfat Tamlaması
- o **aramak yorgunluğuna karışan gizli bir korku ile:** Edat grubu
- o **gizli bir korku:**Sıfat tamlaması
- o **aramak yorgunluğuna karışan (gizli bir korku):**Sıfat-fiil grubu
- o **bütün bu farklara dikkat eden (Şinasi):**Sıfat-fiil grubu
- o **bütün bu farklar:** Sıfat tamlaması
- o **bu farklar:** Sıfat tamlaması
- o **son zamanlar:** Sıfat tamlaması

“Kendi kendini itham etmeye mecbur olmak korkusuyla muhakemesine devam edemedi.” (10-20)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** devam edemedi
- o **Özne:** G. Ö.: O
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** muhakemesine
- o **Zarf Tümleci:** Kendi kendini itham etmeye mecbur olmak korkusuyla
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumsuz Cümle

- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **devam edemedi:** Birleşik fiil Grubu
 - o **Kendi kendini itham etmeye mecbur olmak korkusuyla:** Edat Grubu
 - o **Kendi kendini itham etmeye mecbur olmak:** İsim-Fiil Grubu
 - o **mecbur olmak:** Birleşik fiil
 - o **Kendi kendini itham etme:** İsim-Fiil Grubu
 - o **İtham etme:** Birleşik Fiil
 - o **Kendi kendi:** Tekrar Grubu
 - o **(Onun) muhakemesi:** İyelik Gubu

“Faiz Bey, Neriman’ın arkasından biraz baktıktan sonra basamakları ağır ağır çıkmıştı.”
(17-15)

- **Cümlenin Öğeleri:**
 - o **Yüklem:** çıkmıştı
 - o **Özne:** Faiz Bey
 - o **Belirtili Nesne:** basamakları
 - o **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - o **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - o **Zarf Tümleci:** Neriman’ın arkasından biraz baktıktan sonra, ağır ağır
 - o **Cümle Dışı Unsurlar:** Yok
- **Cümlenin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **ağır ağır:** Tekrar Grubu
- o **Neriman'ın arkasından biraz baktıktan sonra:** Edat Grubu
- o **biraz baktıktan:** Zarf-Fiil Grubu
- o **Neriman'ın arkası:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **Faiz Bey:** Unvan Grubu

“Bütün eşyanın iliklerine işlemiş hafif bir güzel koku.” (30-9)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** işlemiş
- o **Özne:** hafif bir güzel koku
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** bütün eşyanın iliklerine
- o **Zarf Tümleci:** Yok
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Devrik Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **hafif bir güzel koku:** Sıfat Tamlaması
- o **bir güzel koku:** Sıfat Tamlaması
- o **güzel koku:** Sıfat Tamlaması
- o **Bütün eşyanın ilikleri:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **Bütün eşya:** Sıfat Tamlaması

“Son hadisenin fena tesirini silmek, babasının itimadını yeniden kazanmak, onun zaaflarını yeniden uyandırmak için bu müddet ona kâfi göründü.” (33-9)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** göründü
- o **Özne:** bu müddet
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** ona
- o **Zarf Tümleci:** son hadisenin fena tesirini silmek, babasının itimadını yeniden kazanmak, onun zaaflarını yeniden uyandırmak için, kâfi
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **bu müddet:** Sıfat Tamlaması

- o **onun zaaflarını yeniden uyandırmak için:** Edat Grubu
- o **onun zaaflarını yeniden uyandırmak:** İsim-Fiil Grubu
- o **onun zaaflarını:** İyelik Grubu
- o **babasının itimadını yeniden kazanmak:** İsim Fiil Grubu
- o **babasının itimadı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **son hadisenin fena tesirini silmek:** İsim-Fiil Grubu
- o **son hadisenin fena tesiri:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **fena tesir:** Sıfat Tamlaması
- o **son hadise:** Sıfat Tamlaması

“Babasının şefkatten ziyade kinle ve tahakküm hırsıyla karışık bütün fena istihzalarını müphem bir suretle hatırlayarak öfkeleni.” (51-8)

- **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** öfkeleni
- o **Özne:** G. Ö.: O
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** Yok
- o **Zarf Tümleci:** babasının şefkatten ziyade kinle ve tahakküm hırsıyla karışık bütün fena istihzalarını müphem bir suretle hatırlayarak
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlenin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **müphem bir suretle hatırlayarak:** Zarf-Fiil Grubu
- o **müphem bir suret:** Sıfat Tamlaması
- o **bir suret:** Sıfat Tamlaması
- o **kinle ve tahakküm hırsıyla karışık bütün fena istihzalar:** Sıfat Tamlaması
- o **bütün fena istihzalar:** Sıfat Tamlaması
- o **fena istihzalar:** Sıfat Tamlaması
- o **tahakküm hırsıyla:** Edat Grubu
- o **kinle:** Edat Grubu

“Bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp kaybolan eşya gibi birçok hatıralar parlayıp sönüyordu.” (66-19)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** sönüyordu
- o **Özne:** bir çok hatıralar
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** Yok
- o **Zarf Tümleci:** bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp kaybolan eşya gibi, parlayıp
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **bir çok hatıralar parlayıp:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bir çok hatıralar:** Sıfat Tamlaması
- o **bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp kaybolan eşya gibi:** Edat Grubu
- o **bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp kaybolan (eşya):** Sıfat-Fiil Grubu
- o **bir kibrit alevinin muvakkat ışığında görünüp:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bir kibrit alevinin muvakkat ışığı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **muvakkat ışığı:** Sıfat Tamlaması
- o **bir kibrit alevi:** : Belirtisiz İsim Tamlaması
- o **bir kibrit:** Sıfat Tamlaması

“Vahim bir manzara seyrederek gibi yere bakan gözleri, Şinasi’ye doğru ağır ağır kalktı.”
(70-32)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** kalktı
- o **Özne:** vahim bir manzara seyrederek gibi yere bakan gözleri
- o **Belirtili Nesne:** Yok
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** Yok
- o **Zarf Tümleci:** Şinasi’ye doğru, ağır ağır
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle

- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **ağır ağır:** Tekrar Grubu
- o **Şinasi'ye doğru:** Edat Grubu
- o **yere bakan (gözler):** Sıfat-Fiil Grubu
- o **vahim bir manzara seyreder gibi:** Edat Grubu
- o **seyreder:** Birleşik Fiil Grubu (İsim+Yardımcı Fiil)
- o **vahim bir manzara:** Sıfat Tamlaması
- o **bir manzara:** Sıfat Tamlaması

“Dört yaşında tanıdığı ve beş yaşında kaybettiği büyükannesinin akıllı ve malûmatlı bir kadın olduğunu herkesten duymuştu.” (75-25)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** duymuştu
- o **Özne:** G. Ö.: O
- o **Belirtili Nesne:** dört yaşında tanıdığı ve beş yaşında kaybettiği büyükannesinin akıllı ve malûmatlı bir kadın olduğunu
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** herkesten
- o **Zarf Tümleci:** Yok
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle

- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **akıllı ve malûmatlı bir kadın:** Bağlama Grubu
- o **malûmatlı bir kadın:** Sıfat Tamlaması
- o **bir kadın:** Sıfat Tamlaması
- o **dört yaşında tanıdığı ve beş yaşında kaybettiği:** Bağlama Grubu
- o **beş yaşında kaybettiği büyükanne:** Sıfat Tamlaması
- o **beş yaşında kaybettiği:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **dört yaşında tanıdığı büyükanne:** Sıfat Tamlaması
- o **dört yaşında tanıdığı:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **dört yaş:** Sıfat Tamlaması
- o **büyükanne** Birleşik İsim

“Babasının aydınlık sesi ve neşeli gözleri Neriman’ın üstünden biraz evvelki tazyiki tamamıyla kaldırmıştı.” (77-19)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** kaldırmıştı
- o **Özne:** babasının aydınlık sesi ve neşeli gözleri
- o **Belirtili Nesne:** biraz evvelki tazyiki
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** Neriman’ın üstünden
- o **Zarf Tümleci:** tamamıyla
- o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Urusların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamalarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **tamamıyla:** Edat Grubu
- o **biraz evvelki:** Aitlik Grubu
- o **Neriman'ın üstü:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **Babasının aydınlık sesi ve neşeli gözleri:** Bağlama Grubu
- o **neşeli gözleri** Sıfat Tamlaması
- o **Babasının aydınlık sesi:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **aydınlık ses:** Sıfat Tamlaması

“Neriman ertesi sabah uyanınca içinden müphem ve mürekkep duyguların şişkinliğini ve ağırlığını duydu.” (76-22)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** duydu
- o **Özne:** Neriman
- o **Belirtili Nesne:** müphem ve mürekkep duyguların şişkinliğini ve ağırlığını
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** içinden

- o **Zarf Tümleci:** ertesi sabah uyanınca
- o **Cümle Dışı Unsur :** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **şışkinliğini ve ağırlığını:** Bağlama Grubu
- o **müphem ve mürekkep duygular:** Bağlama Grubu
- o **mürekkep duygular:** Sıfat Tamlaması
- o **ertesi sabah uyanınca:** Zarf-Fiil Grubu
- o **ertesi sabah:** Sıfat Tamlaması

“Taze bir mateme hürmet ettiklerini hissettiren alçak sesle dayısının kızları Neriman’ın hatırını sordular.” (98-10)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Yüklem:** sordular
- o **Özne:** dayısının kızları
- o **Belirtili Nesne:** Neriman’ın hatırını
- o **Belirtisiz Nesne:** Yok
- o **Dolaylı Tümleç:** Yok
- o **Zarf Tümleci:** Taze bir mateme hürmet ettiklerini hissettiren alçak sesle

o **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Kurallı Cümle
- o **Anlamlarına göre:** Olumlu Cümle
- o **Yüklemine göre:** Fiil Cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Basit Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **Neriman'ın hatırı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **dayısının kızları:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **taze bir mateme hürmet ettiklerini hissettiren alçak sesle:**
Edat Grubu
- o **alçak ses:** Sıfat Tamlaması
- o **taze bir mateme hürmet ettiklerini hissettiren (alçak ses):**
Sıfat-Fiil Grubu
- o **hürmet et-:** Birleşik Fiil Grubu (İsim+Yardımcı Fiil)
- o **taze bir matem:** Sıfat Tamlaması
- o **bir matem:** Sıfat tamlaması

Bağlı Cümle Tahlilleri

“Yanı başındaki masaya gelen adamların dikkatinden sıkılan Şinasi ayağa kalktı ve kahveden çıktı.” (11-32)

• **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “yanı başındaki masaya gelen adamların dikkatinden sıkılan Şinasi ayağa kalktı”
 - **Yüklem:** kalktı
 - **Özne:** yanı başındaki masaya gelen adamların dikkatinden sıkılan Şinasi

- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** ayağa
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ve

o **İkinci Cümle:** “kahveden çıktı”

- **Yüklem:** çıktı
- **Özne:** G.Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** kahveden
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ve

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **adamların dikkatinden sıkılan Şinasi:** Sıfat Tamlaması
- o **adamların dikkatinden sıkılan:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **adamların dikkati:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **yanı başındaki masaya gelen (adamlar):** Sıfat-Fiil Grubu
- o **yanı başındaki:** Aitlik Grubu

“Bütün bu korku, onda, zevkin ve sevincin uyuşturduğu azapları galeyana getiriyor ve evvelce kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler, şimdi korkunun pertavsız altında, birer cinayet kadar gözünde büyüyordu.” (20-29)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “bütün bu korku, onda, zevkin ve sevincin uyuşturduğu azapları galeyana getiriyor”
 - **Yüklem:** galeyana getiriyor
 - **Özne:** bütün bu korku
 - **Belirtili Nesne:** zevkin ve sevincin uyuşturduğu azapları
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** onda
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- o **İkinci Cümle:** “evvelce kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler, şimdi korkunun pertavsız altında, birer cinayet kadar gözünde büyüyordu”
 - **Yüklem:** gözünde büyüyordu
 - **Özne:** kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** korkunun pertavsız altında
 - **Zarf Tümleci:** evvelce, şimdi, birer cinayet kadar
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamalarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **bütün bu korku:** Sıfat Tamlaması
- o **bu korku:** Sıfat Tamlaması
- o **zevkin ve sevincin uyuşturduğu azaplar:** Sıfat Tamlaması
- o **zevkin ve sevincin uyuşturduğu:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **zevkin ve sevincin:**Bağlama Grubu
- o **kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **kendi kendine karşı:** Edat Grubu
- o **kendi kendine:** Kısaltma Grubu
- o **bütün cürümler:** Sıfat Tamlaması
- o **korkunun pertavsız:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **birer cinayet kadar:** Edat Grubu
- o **birer cinayet:** Sıfat Tamlaması

“İçeriye baktı ve loş havası içinde bir çok hatıralar gizleyen bu dükkan onu en uzak maziye kadar çekti.” (27-22)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “içeriye baktı”
 - **Yüklem:** baktı
 - **Özne:** G.Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** içeriye
 - **Zarf Tümleci:** Yok

- **Cümle Dışı Unsur:** ve
- o **İkinci Cümle:** “loş havası içinde bir çok hatıralar gizleyen bu dükkan onu en uzak maziye kadar çekti”
 - **Yüklem:** çekti
 - **Özne:** loş havası içinde bir çok hatıralar gizleyen bu dükkan
 - **Belirtili Nesne:** onu
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** en uzak maziye kadar
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu Cümle
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil Cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **en uzak maziye kadar:** Edat Grubu
 - o **en uzak mazi:** Sıfat Tamlaması
 - o **en uzak:** Sıfat Tamlaması
 - o **bu dükkan:** Sıfat Tamlaması
 - o **loş havası içinde bir çok hatıralar gizleyen (bu dükkan):** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **bir çok hatıralar:** Sıfat Tamlaması
 - o **loş hava:** Sıfat Tamlaması

“Yolda yürürlerken, herkes, Fahriye’den ziyade Neriman’a dikkat ediyordu fakat bu, Neriman’ın herkese ayrı ayrı dikkatinin karşılığında başka bir şey değildi.” (30-25)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “yolda yürürlerken, herkes, Fahriye’den ziyade Neriman’a dikkat ediyordu”

- **Yüklem:** dikkat ediyordu
- **Özne:** herkes
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Fahriye’den ziyade Neriman’a
- **Zarf Tümleci:** yolda yürürlerken
- **Cümle Dışı Unsur:** fakat

- o **İkinci Cümle:** “bu, Neriman’ın herkese ayrı ayrı dikkatinin karşılığında başka bir şey değildi”

- **Yüklem:** Neriman’ın herkese ayrı ayrı dikkatinin karşılığında başka bir şey değildi
- **Özne:** bu
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** fakat

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Birinci cümle olumlu ikinci cümle olumsuz cümle
- o **Yüklemine göre:** Birinci cümle fiil ikinci cümle isim cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **başka bir şey:** Sıfat Tamlaması
- o **bir şey:** Sıfat Tamlaması
- o **dikkatinin karşılığı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **ayrı ayrı:** Tekrar Grubu
- o **dikkat ediyordu:** Birleşik Fiil Grubu
- o **Fahriye'den ziyade:** Ayrılma Grubu
- o **yolda yürürlerken:** Zarf-Fiil Grubu

“Birbirine zıt bir takım hayaller gözünün önünden geçiyor ve kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı.” (44-3)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “birbirine zıt bir takım hayaller gözünün önünden geçiyor”
 - **Yüklem:** geçiyor
 - **Özne:** birbirine zıt bir takım hayaller
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** gözünün önünden
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- o **İkinci Cümle:** “kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı”
 - **Yüklem:** teşkil ediyorlardı
 - **Özne:** G. Ö.: Onlar
 - **Belirtili Nesne:** kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok

- **Zarf Tümlenci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ve
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Bağlı cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **teşkil ediyorlardı:** Birleşik Fiil Grubu
 - o **mukayese unsurları:** Belirtisiz İsim Tamlaması
 - o **bir sürü:** Sıfat Tamlaması
 - o **gözünün önü:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **birbirine zıt bir takım hayaller:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir takım hayaller:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir takım:** Sıfat Tamlaması
 - o **birbirine:** Tekrar Grubu

“Takdirle istihzadan hangisine maruz kaldığını anlamayan Neriman şaşırdı ve büsbütün kızarak cesaretle devam etti.” (46-12)

- **Cümlelerin Öğeleri:**
 - o **Birinci Cümle:** “Takdirle istihzadan hangisine maruz kaldığını anlamayan Neriman şaşırdı”
 - **Yüklem:** şaşırdı
 - **Özne:** Takdirle istihzadan hangisine maruz kaldığını anlamayan Neriman
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok

- **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- o **İkinci Cümle:** “büsbütün kızarak cesaretle devam etti”
- **Yüklem:** devam etti
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** büsbütün kızarak cesaretle
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- **Cümlelerin Çeşidi:**
- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamalarına göre:** İki cümle de olumlu Cümle
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil Cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle
- **Kelime Grupları:**
- o **devam etti:** Birleşik Fiil Grubu
 - o **cesaretle:** Edat Grubu
 - o **büsbütün kızarak:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **büsbütün:** Tekrar Grubu (ilaveli)
 - o **Takdirle istihzadan hangisine maruz kaldığını anlamayan Neriman:** Sıfat Tamlaması
 - o **Takdirle istihzadan hangisine maruz kaldığını anlamayan:** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **Takdirle istihza:** Bağlama Grubu

“O vakte kadar büyükannenizi görmemiştiniz çünkü büyük hanım efendi damadıyla altı sene dargın durdu.” (74-2)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “o vakte kadar büyükannenizi görmemiştiniz”

- **Yüklem:** görmemiştiniz
- **Özne:** G. Ö.: Siz
- **Belirtili Nesne:** büyükannenizi
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** O vakte kadar
- **Cümle Dışı Unsur:** çünkü

- o **İkinci Cümle:** “büyük hanım efendi damadıyla altı sene dargın durdu”

- **Yüklem:** dargın durdu
- **Özne:** büyük hanım efendi
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** damadıyla, altı sene
- **Cümle Dışı Unsur:** çünkü

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Birinci cümle olumsuz ikinci cümle olumlu
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **dargın dur-:** Birleşik Fiil Grubu

- O **altı sene**: Sıfat Tamlaması
- O **damadıyla**: Edat Grubu
- O **büyük hanım efendi**: Sıfat Tamlaması
- O **hanım efendi**: Unvan Grubu
- O **büyükanne**: Birleşik İsim
- O **o vakte kadar**: Edat Grubu
- O **o vakit**: Sıfat Tamlaması

“Genç kız birden ferahladı ve geçen hadiselerin zehrinden bir anda kurtulmanın sevinciyle babasına doğru birkaç adım attı.” (77-22)

• **Cümlelerin Öğeleri:**

- O **Birinci Cümle**: “genç kız birden ferahladı”
 - **Yüklem**: ferahladı
 - **Özne**: genç kız
 - **Belirtili Nesne**: Yok
 - **Belirtisiz Nesne**: Yok
 - **Dolaylı Tümleç**: Yok
 - **Zarf Tümleci**: Yok
 - **Cümle Dışı Unsur**: ve
- O **İkinci Cümle**: “geçen hadiselerin zehrinden bir anda kurtulmanın sevinciyle babasına doğru birkaç adım attı”
 - **Yüklem**: attı
 - **Özne**: G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne**: Yok
 - **Belirtisiz Nesne**: birkaç adım
 - **Dolaylı Tümleç**: Yok
 - **Zarf Tümleci**: geçen hadiselerin zehrinden bir anda kurtulmanın sevinciyle babasına doğru

▪ **Cümle Dışı Unsur:** ve

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **birkaç adım:** Sıfat Tamlaması
- o **babasına doğru:** Edat Grubu
- o **geçen hadiselerin zehrinden bir anda kurtulmanın sevinciyle:**
Edat Grubu
- o **kurtulmanın sevinci:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **bir an:** Sıfat Tamlaması
- o **geçen hadiselerin zehri:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **geçen hadiseler:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **genç kız:** Sıfat Tamlaması

“Neriman’ın zihninde bir sürü fikirler ansızın ayaklandılar ve hedefsiz bir kalabalık gibi gürültü çıkardılar.” (78-11)

• **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Neriman’ın zihninde bir sürü fikirler ansızın ayaklandılar”
 - **Yüklem:** ayaklandılar
 - **Özne:** bir sürü fikirler
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok

- **Dolaylı Tümleç:** Neriman'ın zihninde
 - **Zarf Tümleci:** ansızın
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- o **İkinci Cümle:** “hedefsiz bir kalabalık gibi gürültü çıkardılar”
- **Yüklem:** çıkardılar
 - **Özne:** G. Ö.: Onlar
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** gürültü
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** hedefsiz bir kalabalık gibi
 - **Cümle Dışı Unsur:** ve
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anamlarına göre:** İki cümle de olumlu
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle
 - **Kelime Grupları:**
 - o **hedefsiz bir kalabalık gibi:** Edat Grubu
 - o **hedefsiz bir kalabalık:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir kalabalık:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir sürü fikirler:** Sıfat Tamlaması
 - o **Neriman'ın zihni:** Belirtili İsim Tamlaması

“İşte, Şinasi artık Neriman için anlaşılmaz bir hâle gelmişti ve bir sırrı olan ruhların büyüklüğü ile Neriman'ı eziyordu”. (85-17)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

o **Birinci Cümle:** “İşte, Şinasi artık Neriman için anlaşılmaz bir hâle gelmişti”

- **Yüklem:** gelmişti
- **Özne:** Şinasi
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Neriman için anlaşılmaz bir hâle
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** işte, artık, ve

o **İkinci Cümle:** “bir sırrı olan ruhların büyüklüğü ile Neriman’ı eziyordu”

- **Yüklem:** eziyordu
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Neriman’ı
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** bir sırrı olan ruhların büyüklüğü ile
- **Cümle Dışı Unsur:** ve

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Bağlı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **bir sırrı olan ruhların büyüklüğü ile:** Edat Grubu
- o **bir sırrı olan ruhların büyüklüğü:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **bir sırrı olan:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **bir sır:** Sıfat Tamlaması

- o **anlaşılmaz bir hâl**: Sıfat-Fiil Grubu
- o **bir hâl**: Sıfat Tamlaması
- o **Neriman için**: Edat Grubu

Sıralı Cümle Tahlilleri

“Başka hiç bir şey görmüyor, yanından adam geçip geçmediğine dikkat etmiyor, ayak seslerini işitmiyordu.” (9-14)

- **Cümlenin Öğeleri:**
 - o **Birinci Cümle:** “başka hiç bir şey görmüyor”
 - **Yüklem:** görmüyor
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** başka hiç bir şey
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **İkinci Cümle:** “yanından adam geçip geçmediğine dikkat etmiyor”

- **Yüklem:** dikkat etmiyor
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** yanından adam geçip geçmediğine
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **Üçüncü Cümle:** “ayak seslerini işitmiyordu”

- **Yüklem:** işitmiyordu
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** ayak seslerini
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Üç cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Üç cümle de olumsuz cümle
- o **Yüklemine göre:** Üç cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **ayak sesleri:** Belirtisiz İsim Tamlaması
- o **dikkat etmiyor:** Birleşik Fiil Grubu
- o **yanından adam geçip:** Zarf-Fiil Grubu
- o **başka hiç bir şey:** Sıfat Tamlaması
- o **hiç bir şey:** Sıfat Tamlaması

“Uzakta, merdivenin ilk basamağında, Gülter’in bıraktığı idare lambası, fitili açık kaldığı için tütüyor, isli şişeden sarı ve çürük bir ışık geliyordu.” (16-22)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “uzakta, merdivenin ilk basamağında, Gülter’in bıraktığı idare lambası, fitili açık kaldığı için tütüyor”

- **Yüklem:** tütüyor
- **Özne:** Gülter’in bıraktığı idare lambası
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** uzakta, merdivenin ilk basamağında,
- **Zarf Tümleci:** fitili açık kaldığı için
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- o **İkinci Cümle:** “isli şişeden sarı ve çürük bir ışık geliyordu”

- **Yüklem:** geliyordu
- **Özne:** sarı ve çürük bir ışık
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** isli şişeden
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **sarı ve çürük bir ışık:** Bağlama Grubu
- o **çürük bir ışık:** Sıfat Tamlaması
- o **bir ışık:** Sıfat Tamlaması
- o **isli şişe:** Sıfat Tamlaması
- o **fitili açık kaldığı için:** Edat Grubu
- o **fitili açık:** İsnat Grubu
- o **Gülter’in bıraktığı idare lambası:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **idare lambası:** Belirtisiz İsim Tamlaması
- o **merdivenin ilk basamağı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **ilk basamak:** Sıfat Tamlaması

“Aşağı kata kulak veriyor, hâla babasının bir haykırışını bekliyordu.” (21-19)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “aşağı kata kulak veriyor”
 - **Yüklem:** kulak veriyor
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** aşağı kata
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **İkinci Cümle:** “hâla babasının bir haykırışını bekliyordu”
 - **Yüklem:** bekliyordu
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** babasının bir haykırışını
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** hâla

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Uysurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamalarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **babasının bir haykırışı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **bir haykırış:** Sıfat Tamlaması
- o **kulak veriyor:** Birleşik Fiil Grubu (Deyimleşmiş)
- o **aşağı kata:** Sıfat Tamlaması

“Neriman, bir suale cevap almadan söze başlamak mecburiyetinin tazyiki altında, bu sükûnun ağırlığını silkip atabilmek için kendini hazırlıyor, bütün ruhi kuvvetlerini bir nokta etrafına çağırıyordu.” (61-19)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Neriman, bir suale cevap almadan söze başlamak mecburiyetinin tazyiki altında, bu sükutun ağırlığını silkip atabilmek için kendini hazırlıyor”
 - **Yüklem:** hazırlıyor
 - **Özne:** Neriman
 - **Belirtili Nesne:** kendini
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** bir suale cevap almadan, söze başlamak mecburiyetinin tazyiki altında, bu sükutun ağırlığını silkip atabilmek için
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **İkinci Cümle:** “bütün ruhi kuvvetlerini bir nokta etrafına çağırıyordu”

- **Yüklem:** çağırıyordu
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** bütün ruhi kuvvetlerini
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** bir nokta etrafına
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **bir nokta etrafı:** Belirtisiz İsim Tamlaması
- o **bir nokta:** Sıfat Tamlaması
- o **bütün ruhi kuvvetler:** Sıfat Tamlaması
- o **ruhi kuvvetler:** Sıfat Tamlaması
- o **bu sükutun ağırlığını silkip atabilmek için:** Edat Grubu
- o **bu sükutun ağırlığını silkip atabilmek:** İsim-Fiil Grubu
- o **bu sükutun ağırlığını silkip:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bu sükutun ağırlığı:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **bu sükut:** Sıfat Tamlaması
- o **söze başlamak mecburiyetinin tazyiki:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **söze başlamak:** İsim-Fiil Grubu
- o **bir suale cevap almadan:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bir suale:** Sıfat Tamlaması

“Neriman sevinçle ve merakla ona baktı; sonra yavaş yavaş sevincini kaybederek merakını uyandırdığı bir çok tahmini fikirler içinde susarak düşündü.” (78-2)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Neriman sevinçle ve merakla ona baktı”

- **Yüklem:** baktı
- **Özne:** Neriman
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** ona
- **Zarf Tümleci:** sevinçle ve merakla
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- o **İkinci Cümle:** “sonra yavaş yavaş sevincini kaybederek merakını uyandırdığı bir çok tahmini fikirler içinde susarak düşündü”

- **Yüklem:** düşündü
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** sonra, yavaş yavaş, sevincini kaybederek, merakını uyandırdığı bir çok tahmini fikirler içinde susarak
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o merakını uyandırdığı bir çok tahmini fikirler içinde susarak:
Zarf-Fiil Grubu
- o bir çok tahmini fikirler: Sıfat Tamlaması
- o tahmini fikirler: Sıfat Tamlaması
- o merakını uyandırdığı birçok tahmini fikirler: Sıfat-Fiil Grubu
- o sevincini kaybederek: Zarf-Fiil Grubu
- o yavaş yavaş: Tekrar Grubu
- o sevinçle ve merakla: Bağlama Grubu
- o sevinçle: Edat Grubu
- o merakla: Edat Grubu

“Faiz Bey “balo” kelimesini duyunca gizli amilin bu olup olmadığını düşündü, bu hareket noktasından başlayarak, Neriman’ın daha mahrem arzularını anlamaya karar verdiği için onun bu sözlerini tasviple karşıladı.” (81-14)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Faiz Bey “balo” kelimesini duyunca gizli amilin bu olup olmadığını düşündü”
 - **Yüklem:** düşündü
 - **Özne:** Faiz Bey
 - **Belirtili Nesne:** gizli amilin bu olup olmadığını
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** balo kelimesini duyunca
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **İkinci Cümle:** “bu hareket noktasından başlayarak, Neriman’ın daha mahrem arzularını anlamaya karar verdiği için onun bu sözlerini tasviple karşıladı”
 - **Yüklem:** karşıladı

- **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** onun bu sözlerini
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** bu hareket noktasından başlayarak, Neriman'ın daha mahrem arzularını anlamaya karar verdiği için, tasviple
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Cümlenin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle
 - **Kelime Grupları:**
 - o **tasviple:** Edat Grubu
 - o **onun bu sözleri:** İyelik Grubu
 - o **bu sözler:** Sıfat Tamlaması
 - o **Neriman'ın daha mahrem arzularını anlamaya karar verdiği için:** Edat Grubu
 - o **Neriman'ın daha mahrem arzularını anlama:** İsim-Fiil Grubu
 - o **Neriman'ın daha mahrem arzuları:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **mahrem arzular:** Sıfat Tamlaması
 - o **bu hareket noktasından başlayarak:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **bu hareket noktası:** Sıfat Tamlaması
 - o **hareket noktası:** Belirtisiz İsim Tamlaması
 - o **gizli amel:** Sıfat Tamlaması
 - o **“balo” kelimesini duyunca:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **“balo” kelimesi:** Belirtisiz İsim Tamlaması
 - o **Faiz Bey:** Unvan Grubu

“Faiz Bey ona izdivacı teklif ettiği vakit, Şinasi bunu bir vazife olarak kabul etmişti, bu evlenmenin bütün fena ihtimallerini düşünmüŐ, göze almıŐtı.” (89-12)

- **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Faiz Bey ona izdivacı teklif ettiği vakit, Şinasi bunu bir vazife olarak kabul etmişti”
 - **Yüklem:** kabul etmişti
 - **Özne:** Şinasi
 - **Belirtili Nesne:** bunu
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Faiz Bey ona izdivacı teklif ettiği vakit, bir vazife olarak
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **İkinci Cümle:** “bu evlenmenin bütün fena ihtimallerini düşünmüŐ”
 - **Yüklem:** düşünmüŐ
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** bu evlenmenin bütün fena ihtimallerini
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **çnc Cümle:** “göze almıŐtı”
 - **Yüklem:** göze almıŐtı
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok

- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **göze al-:** Birleşik Fiil Grubu
- o **bu evlenmenin bütün fena ihtimalleri:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **bütün fena ihtimaller:** Sıfat Tamlaması
- o **fena ihtimaller:** Sıfat Tamlaması
- o **bu evlenme:** Sıfat Tamlaması
- o **kabul etmişti:** Birleşik Fiil Grubu
- o **bir vazife olarak:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bir vazife:** Sıfat Tamlaması
- o **izdivacı teklif ettiği vakit:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **teklif et-:** Birleşik Fiil Grubu
- o **Faiz Bey:** Unvan Grubu

“Macit’te manasını birden bire anlayamadığı garip bir hâl görmüştü; sonra yavaş yavaş, sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa ile büyötmeye başladı.” (106-26)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Macit’te manasını birden bire anlayamadığı garip bir hâl görmüştü”
 - **Yüklem:** görmüştü
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** manasını birden bire anlayamadığı garip bir hâl
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- o **İkinci Cümle:** “sonra yavaş yavaş, sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa ile büyötmeye başladı”
 - **Yüklem:** başladı
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa ile büyötmeye
 - **Zarf Tümleci:** sonra, yavaş yavaş
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** İki cümle de kurallı cümle
 - o **Anamlarına göre:** İki cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** İki cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Sıralı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- 0 **sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa ile büyütme:** İsim-Fiil Grubu
- 0 **sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa ile:** Edat Grubu
- 0 **sözlerin ve tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa:** Bağlama Grubu
- 0 **tavırların arkasına gizlenen manaları anlamaya ve kuruntunun doğurduğu bir mübalağa:** Bağlama Grubu
- 0 **bir mübalağa:** Sıfat Tamlaması
- 0 **kuruntunun doğurduğu bir mübalağa:** Sıfat-Fiil Grubu
- 0 **tavırların arkasına gizlenen manaları anlama:** İsim-Fiil Grubu
- 0 **tavırların arkasına gizlenen manalar:** Sıfat-Fiil Grubu
- 0 **tavırların arkası:** Belirtili İsim Tamlaması
- 0 **(senin) sözlerin:** İyelik Grubu
- 0 **yavaş yavaş:** Tekrar Grubu
- 0 **manasını birden bire anlayamadığı garip bir hâl:** Sıfat-Fiil Grubu
- 0 **garip bir hâl:** Sıfat Tamlaması
- 0 **bir hâl:** Sıfat Tamlaması
- 0 **birden bire:** Tekrar Grubu (İlaveli)

Ki'li Birleşik Cümle Tahlilleri

“Fakat, birdenbire, babasıyla Gülter arasında geçecek muhaverenin sonunu düşününce o kadar büyük bir meraka düştü ki, bu his, geceden kalan hatıraların hepsini kaçırdı.”
(20-18)

- **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Fakat, birdenbire, babasıyla Gülter arasında geçecek muhaverenin sonunu düşününce o kadar büyük bir meraka düştü”

- **Yüklem:** düştü
- **Özne:** G. Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** o kadar büyük bir meraka
- **Zarf Tümleci:** birdenbire, babasıyla Gülter arasında geçecek muhaverenin sonunu düşününce
- **Cümle Dışı Unsur:** fakat, ki

- o **İkinci Cümle:** “bu his, geceden kalan hatıraların hepsini kaçırdı”

- **Yüklem:** kaçırdı
- **Özne:** bu his
- **Belirtili Nesne:** geceden kalan hatıraların hepsini
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok

- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ki
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Ki’li Cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **geceden kalan hatıraların hepsi:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **geceden kalan hatıralar:** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **bu his:** Sıfat Tamlaması
 - o **büyük bir merak:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir merak:** Sıfat Tamlaması
 - o **muhaberenin sonunu düşününce:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **muhaberenin sonu:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **babasıyla Gülter arasında geçecek muhavere:** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **babasıyla Gülter:** Bağlama Grubu
 - o **birdenbire:** Tekrar Grubu

“Öyle bir an geldi ki, bütün mahâlledede, bütün sokakta, evde ve odada Sarman’ın mırıltısından başka ses kalmamıştı.” (44-29)

- **Cümlelerin Öğeleri:**
 - o **Birinci Cümle:** “öyle bir an geldi”
 - **Yüklem:** geldi

- **Özne:** öyle bir an
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ki

o **İkinci Cümle:** “bütün mahâlde, bütün sokakta, evde ve odada Sarman’ın mırıltısından başka ses kalmamıştı”

- **Yüklem:** kalmamıştı
- **Özne:** Sarman’ın mırıltısından başka ses
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** bütün mahâlde, bütün sokakta, evde ve odada
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ki

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle olumsuz cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Ki’li Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **Sarman’ın mırıltısından başka ses:** Sıfat Tamlaması
- o **başka ses:** Sıfat Tamlaması
- o **Sarman’ın mırıltısı:** Belirtili İsim Tamlaması

- o **evde ve odada:** Bağlama Grubu
- o **bütün sokak:** Sıfat Tamlaması
- o **bütün mahâlle:** Sıfat Tamlaması
- o **öyle bir an:** Sıfat Tamlaması
- o **bir an:** Sıfat Tamlaması

“Şark ve Garbı temsil eden bu iki remiz, Neriman’ın zihninde iki zıt alemi o kadar müşahhas bir hâle getirdi ki epey zamandan beri kendi kendine hâletmeğe çalıştığı muammaların bir çok anahtarlarını bulur gibi oluyordu.” (45-15)

• **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “Şark ve Garbı temsil eden bu iki remiz, Neriman’ın zihninde iki zıt alemi o kadar müşahhas bir hâle getirdi”
 - **Yüklem:** getirdi
 - **Özne:** Şark ve Garbı temsil eden bu iki remiz
 - **Belirtili Nesne:** iki zıt alemi
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Neriman’ın zihninde, o kadar müşahhas bir hâle
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** ki
- o **İkinci Cümle:** “epey zamandan beri kendi kendine hâletmeğe çalıştığı muammaların bir çok anahtarlarını bulur gibi oluyordu”
 - **Yüklem:** bulur gibi oluyordu
 - **Özne:** G. Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** kendi kendine hâletmeğe çalıştığı muammaların bir çok anahtarlarını
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok

- **Zarf Tümlenci:** epey zamandan beri
- **Cümle Dışı Unsur:** ki
- **Cümlenin Çeşidi:**
 - o **UNSURLARIN SİRALANIŞINA GÖRE:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **ANLAMLARINA GÖRE:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **YÜKLEMINE GÖRE:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
 - o **YAPILARINA GÖRE:** Ki’li Cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **bulur gibi:** Edat Grubu
 - o **muammaların bir çok anahtarları:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **bir çok anahtarlar:** Sıfat Tamlaması
 - o **kendi kendine hâletmeğe çalıştığı muammalar:** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **kendi kendine hâletme:** İsim-Fiil Grubu
 - o **hâlet-:** Birleşik Fiil Grubu
 - o **kendi kendine:** Kısaltma Grubu
 - o **epey zamandan beri:** Edat Grubu
 - o **epey zaman:** Sıfat Tamlaması
 - o **müşahhas bir hâl:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir hâl:** Sıfat Tamlaması
 - o **iki zıt alem:** Sıfat Tamlaması
 - o **zıt alem:** Sıfat Tamlaması
 - o **Neriman’ın zihni:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **bu iki remiz:** Sıfat Tamlaması
 - o **Şark ve Garbı temsil eden (bu iki remiz):** Sıfat-Fiil Grubu
 - o **temsil et-:** Birleşik Fiil Grubu

o **Şark ve Garb:** Bağlama Grubu

“İçi, o kadar karışık ve garip duygularla dolu idi ki, bu basit suallere cevap vermek için bile düşünmesi lazım geliyordu.” (105-17)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “içi, o kadar karışık ve garip duygularla dolu idi”

- **Yüklem:** dolu idi
- **Özne:** içi
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümlecisi:** o kadar karışık ve garip duygularla
- **Cümle Dışı Unsur:** ki

- o **İkinci Cümle:** “bu basit suallere cevap vermek için bile düşünmesi lazım geliyordu”

- **Yüklem:** lazım geliyordu
- **Özne:** düşünmesi
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümlecisi:** bu basit suallere cevap vermek için
- **Cümle Dışı Unsur:** bile, ki

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle

- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle isim, yardımcı cümle fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Ki'li Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **bu basit suallere cevap vermek için:** Edat Grubu
- o **bu basit suallere cevap vermek:** İsim-Fiil Grubu
- o **bu basit sualler:** Sıfat Tamlaması
- o **basit sualler:** Sıfat Tamlaması
- o **karışık ve garip duygularla:** Edat Grubu
- o **karışık ve garip duygular:** Bağlama Grubu
- o **garip duygular:** Sıfat Tamlaması

“Kendini sayısız ve şekilsiz bir düşman ordusu karşısında o kadar yalnız ve müdafaasız buluyordu ki, ancak müthiş bir çığlık kopararak meramını anlatabilirdi.” (121-4)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Birinci Cümle:** “kendini sayısız ve şekilsiz bir düşman ordusu karşısında o kadar yalnız ve müdafaasız buluyordu”
 - **Yüklem:** buluyordu
 - **Özne:** G.Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** kendini
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** sayısız ve şekilsiz bir düşman ordusu karşısında
 - **Zarf Tümleci:** o kadar yalnız ve müdafaasız
 - **Cümle Dışı Unsur:** ki
- o **İkinci Cümle:** “ancak müthiş bir çığlık kopararak meramını anlatabilirdi”
 - **Yüklem:** anlatabilirdi

- **Özne:** G.Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** meramını
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümlecisi:** müthiş bir çığlık kopararak
 - **Cümle Dışı Unsur:** ancak, ki
- **Cümlenin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Ki'li Cümle
 - **Kelime Grupları:**
 - o **anlatabilirdi:** Birleşik Fiil Grubu (Fiil+Fiil)
 - o **(onun) meramını:** İyelik Grubu
 - o **müthiş bir çığlık kopararak:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **müthiş bir çığlık:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir çığlık:** Sıfat Tamlaması
 - o **yalnız ve müdafaasız:** Bağlama Grubu
 - o **sayısız ve şekilsiz bir düşman ordusu:** Bağlama Grubu
 - o **şekilsiz bir düşman ordusu:** Belirtisiz İsim Tamlaması
 - o **şekilsiz bir düşman:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir düşman:** Sıfat Tamlaması

Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri

“Siz isteseniz her şeye muvaffak olursunuz.” (32-21)

- **Cümlenin Öğeleri:**
 - o **Asıl Cümle:** “her şeye muvaffak olursunuz”
 - **Yüklem:** muvaffak olursunuz
 - **Özne:** Siz
 - **Belirtili Nesne:** Yok

- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** her şeye
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **Yardımcı Cümle:** “siz istesenez”

- **Yüklem:** istesenez
- **Özne:** siz
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Şartlı Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **muvaffak olursunuz:** Birleşik Fiil Grubu
- o **her şey:** Sıfat Tamlaması

“Ve bu lüzumlar birbirini çekip hatırlatarak, saatlerce, günlerce uğraşılsa bitirilmeyecek bir iş yığını hâlinde karşısına çıkardı.” (35-18)

- **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle:** “bitirilmeyecek bir iş yığını hâlinde karşısına çıkardı”

- **Yüklem:** çıkardı
- **Özne:** G.Ö. O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** karşısına
- **Zarf Tümleci:** bitirilmeyecek bir iş yığını hâlinde
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- o **Yardımcı Cümle:** “Ve bu lüzumlar birbirini çekip hatırlatarak, saatlerce, günlerce uğraşılsa”

- **Yüklem:** uğraşılsa
- **Özne:** bu lüzumlar
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne :** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** “birbirini çekip hatırlatarak”, “saatlerce, günlerce”
- **Cümle Dışı Unsur:** ve

- **Cümlenin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Şartlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **bitirilmeyecek bir iş yığını:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **bir iş yığını:** Sıfat Tamlaması
- o **iş yığını:** Belirtisiz İsim Tamlaması
- o **bu lüzumlar birbirini çekip hatırlatarak:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bu lüzumlar birbirini çekip:** Zarf-Fiil Grubu
- o **bu lüzumlar:** Sıfat Tamlaması
- o **birbiri:** Tekrar Grubu

“Onları zaptedebilse bir veya birkaç şarkı besteleyebilirdi.” (36-32)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle :** “bir veya birkaç şarkı besteleyebilirdi”
 - **Yüklem:** besteleyebilirdi
 - **Özne:** G.Ö. O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** bir veya birkaç şarkı
 - **Dolaylı Tümleç:** her şeye
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **Yardımcı Cümle:** “onları zaptedebilse”
 - **Yüklem:** zaptedebilse
 - **Özne:** G.Ö. O
 - **Belirtili Nesne:** onları
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Uysurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Şartlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **besteleıebilirdi:** Birleşik Fiil Grubu
- o **bir veya birkaç şarkı:** Bağlama Grubu
- o **birkaç şarkı:** Sıfat Tamlaması
- o **zaptedebilse:** Birleşik Fiil Grubu

“Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokaklarına girmektense daha müspet konuşmayı tercih etti.” (87-19)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle:** “daha müspet konuşmayı tercih etti”
 - **Yüklem:** tercih etti
 - **Özne :** G.Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** daha müspet konuşmayı
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **Yardımcı Cümle:** “Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokaklarına girmektense”

- **Yüklem:** girmektense
 - **Özne:** O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokaklarına
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** Şartlı Cümle
 - **Kelime Grupları:**
 - o **tercih etti:** Birleşik Fiil Grubu
 - o **müspet konuşma:** İsim-Fiil Grubu
 - o **Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokaklarına girmek:** İsim-Fiil Grubu
 - o **Şinasi ile münasebetinin çıkmaz sokakları:** Belirtili İsim Tamlaması
 - o **çıkma sokaklar:** Sıfat Tamlaması
 - o **Şinasi ile:** Edat Grubu

- **Cümlenin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle :** “aynı beşeri kaynaktan geldiği görülür”

- **Yüklem:** görülür
- **Özne:** G.Ö: O
- **Belirtili Nesne:** aynı beşeri kaynaktan geldiği
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- o **Yardımcı Cümle:** “Bu faaliyetin köklerine bakılırsa”

- **Yüklem:** bakılırsa
- **Özne:** G.Ö: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Bu faaliyetin köklerine
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlenin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** Şartlı Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **aynı beşeri kaynaktan geldik(i):** Sıfat-Fiil Grubu
- o **beşeri kaynak:** Sıfat Tamlaması
- o **bu faaliyetin kökleri:** Belirtili İsim Tamlaması
- o **Bu faaliyet:** Sıfat Tamlaması

İç İçe Birleşik Cümle Tahlilleri

“Bu dargınlık böyle uzayıp gitse, birbirimizi aramasak ne olur?” diye düşündü. (58-22)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle:** “Bu dargınlık böyle uzayıp gitse, birbirimizi aramasak ne olur?” diye düşündü.
 - **Yüklem:** düşündü
 - **Özne:** G.Ö: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** “Bu dargınlık böyle uzayıp gitse, birbirimizi aramasak ne olur?” diye”
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **Yardımcı Cümle:** “Bu dargınlık böyle uzayıp gitse, birbirimizi aramasak ne olur?” Yardımcı cümle de kendi içerisinde bir şartlı cümledir.
 - **Yardımcı Cümlelerin Asıl Cümlesi:** “birbirimizi aramasak ne olur?”
 - **Yüklem:** ne olur?
 - **Özne:** birbirimizi aramasak
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
 - **Yardımcı Cümlelerin Yardımcı Cümlesi:** “Bu dargınlık böyle uzayıp gitse”
 - **Yüklem:** gitse

- **Özne:** bu dargınlık
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** böyle uzayıp
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

- **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** İç İç Girişik Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **Bu dargınlık:** Sıfat Tamlaması
- o **böyle uzayıp:** Zarf-Fiil Grubu
- o **birbiri:** Tekrar grubu

“Ben medeni bir kız olmak istiyorum!” diyor. (93-17)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle:** “Ben medeni bir kız olmak istiyorum!” diyor.
 - **Yüklem:** diyor
 - **Özne:** G.Ö.: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** ben medeni bir kız olmak istiyorum

- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **Yardımcı Cümle:** “Ben medeni bir kız olmak istiyorum!”

- **Yüklem:** istiyorum
- **Özne:** ben
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** medeni bir kız olmak
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle de fiil cümlesi
- o **Yapılarına göre:** İç İççe Girişik Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **medeni bir kız olmak:** İsim-Fiil Grubu
- o **medeni bir kız:** Sıfat Tamlaması
- o **bir kız:** Sıfat Tamlaması

“Neriman’ın benden gizlediği hareketler var, buna eminim, dedi.” (95-9)

• **Cümlelerin Öğeleri:**

o **Asıl Cümle** : “Neriman’ın benden gizlediği hareketler var, buna eminim, dedi”

- **Yüklem:** dedi
- **Özne:** G.Ö.: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Neriman’ın benden gizlediği hareketler var, buna eminim
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **Yardımcı Cümle:** “Neriman’ın benden gizlediği hareketler var, buna eminim”. Yardımcı cümle de kendi içerisinde sıralı bir cümledir.

- **Yardımcı Cümlelerin Birinci Cümlesi:** “Neriman’ın benden gizlediği hareketler var.”
- **Yüklem:** var
- **Özne:** Neriman’ın benden gizlediği hareketler
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Yardımcı Cümlelerin İkinci Cümlesi:** “buna eminim”
- **Yüklem:** eminim
- **Özne:** G.Ö.: Ben
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** buna
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümleler isim cümlesi
- o **Yapılarına göre:** İç İç Girişik Cümle

- **Kelime Grupları:**

- o **Neriman’ın benden gizlediği hareketler:** Sıfat Tamlaması
- o **Neriman’ın benden gizlediği:** Sıfat-Fiil Grubu
- o **benden:** Grubun yer tamlayıcısı

Kaç defa, babası onu “maymun iştahlı kızım” diye okşayarak tenkit etmişti. (108-33)

- **Cümlelerin Öğeleri:**

- o **Asıl Cümle:** Kaç defa, babası onu “maymun iştahlı kızım” diye okşayarak tenkit etmişti.
 - **Yüklem:** tenkit etmişti
 - **Özne:** babası
 - **Belirtili Nesne:** onu
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci :** “maymun iştahlı kızım” diye, kaç defa.
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **Yardımcı Cümle:** “maymun iştahlı kızım”
 - **Yüklem:** kızım
 - **Özne :** G.Ö.: Benim
 - **Belirtili Nesne:** Yok

- **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** maymun iştahlı
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Cümlelerin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümlesi isim cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** İç İç Girişik Cümle
 - **Kelime Grupları:**
 - o **tenkit etmişti:** Birleşik Fiil Grubu
 - o **“maymun iştahlı kızım” diye okşayarak:** Zarf-Fiil Grubu
 - o **maymun iştahlı kız:** Sıfat Tamlaması
 - o **(onun) babası:** İyelik Grubu

“Ben vicdansız bir kız değilim.” diye düşündü. (109-28)

- **Cümlelerin Öğeleri:**
 - o **Asıl Cümle :** “Ben vicdansız bir kız değilim.” diye düşündü.
 - **Yüklem:** düşündü
 - **Özne:** G.Ö: O
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok

- **Zarf Tümleci :** “Ben vicdansız bir kız değilim.” Diye
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- o **Yardımcı Cümle:** “Ben vicdansız bir kız değilim.”
 - **Yüklem:** vicdansız bir kız değilim
 - **Özne:** ben
 - **Belirtili Nesne:** Yok
 - **Belirtisiz Nesne:** Yok
 - **Dolaylı Tümleç:** Yok
 - **Zarf Tümleci:** Yok
 - **Cümle Dışı Unsur:** Yok
- **Cümlenin Çeşidi:**
 - o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
 - o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
 - o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümlesi isim cümlesi
 - o **Yapılarına göre:** İç İç Girişik Cümle
- **Kelime Grupları:**
 - o **vicdansız bir kız:** Sıfat Tamlaması
 - o **bir kız:** Sıfat Tamlaması

“Şüphesiz bunların içinde ne kıymetli insanlar var!” dedi. (110-7)

- **Cümlenin Öğeleri:**
 - o **Asıl Cümle :** “Şüphesiz bunların içinde ne kıymetli insanlar var!” dedi.

- **Yüklem:** dedi
- **Özne:** G.Ö: O
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Şüphesiz bunların içinde ne kıymetli insanlar var
- **Dolaylı Tümleç:** Yok
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** Yok

o **Yardımcı Cümle:** “Şüphesiz bunların içinde ne kıymetli insanlar var”

- **Yüklem:** var
- **Özne:** kıymetli insanlar
- **Belirtili Nesne:** Yok
- **Belirtisiz Nesne:** Yok
- **Dolaylı Tümleç:** bunların içinde
- **Zarf Tümleci:** Yok
- **Cümle Dışı Unsur:** ne, şüphesiz.

• **Cümlelerin Çeşidi:**

- o **Unsurların sıralanışına göre:** Asıl cümle de kurallı, yardımcı cümle de kurallı cümle
- o **Anlamlarına göre:** Asıl cümle de olumlu, yardımcı cümle de olumlu cümle
- o **Yüklemine göre:** Asıl cümle de fiil, yardımcı cümle isim cümlesi
- o **Yapılarına göre:** İç İç Girişik Cümle

• **Kelime Grupları:**

- o **bunların içi:** İyelik Grubu
- o **kıymetli insanlar:** Sıfat Tamlaması

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Peyami SAFA'nın "Fatih-Harbiye" romanı cümle bilgisi açısından incelenmiştir. Peyami SAFA bu romanında Tanzimat dönemi ile başlayan batılılaşma hareketinin, sosyal hayatımızı nasıl etkilediğini, bir Doğu-Batı sentezi içerisinde ortaya koymuş ve Fatih-Harbiye semtleriyle sembolleştirmiştir. Yazar bu eserinde Doğu-Batı ikilemini, bazı semboller yükleyerek karşılaştırmış ve Neriman gözü ile değerlendirmiştir. Bu eserde, yazarın karakter tahlili ve tasvirlerinde son derece başarılı olduğu ve bunu akıcı, yalın bir dille ve felsefi bir üslupla anlattığı görülmektedir.

Peyami SAFA'nın "Fatih-Harbiye" romanı, 12 bölümden meydana gelip toplam 128 sayfadan ibarettir. Bu çalışmada eserin bütünü üç kısımda incelenmiştir.

- Kelime Grupları
- Cümle ve Cümle Çeşitleri
- Cümle Tahlilleri

"Fatih-Harbiye" romanı, toplam 2848 cümleden oluşup; bu cümleler yapısı bakımından şu şekilde taranmıştır:

Romandaki yapı bakımından cümlelerin toplam cümleye oranları şu şekildedir:

- 1925 basit cümle (% 67.59)
- 364 sıralı cümle (% 12.78)
- 84 sıralı ve bağlı (% 2.95)
- 276 bağlı cümle (% 9.69)
- 126 iç içe girişik cümle (% 4.25)
- 61 tane ki'li cümle (% 2.14)
- 12 şartlı cümle (% 0.42)

Yukarıda belirtildiği gibi romanda geçen basit cümle sayısının diğer cümlelere nazaran sayıca fazla olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte sıralı cümleler ve bağlı cümlelerin de eserde oldukça fazla yer tuttıkları görülmektedir. Şartlı cümle, ki'li cümle yapılarının ise diğer cümle oranlarına göre düşük oldukları dikkat çekicidir. Aynı zamanda eksilteli cümle yapılarının da görülmüş olması yazarın sanatsal üslubuna bağlı olarak esere şiirsel bir akıcılık kazandırmıştır. Bununla birlikte eserde soru, devrik, isim cümlesi yapılarının çok az kullanılmış olmasının, hem yazarın üslubuna hem de eserin hacimce küçük olması nedenine bağlanılabileceğini düşünmekteyiz. Ancak eser, yazarın kullandığı edebi dil bakımından her yaşta okuyucuya hitap eden bir niteliğe sahiptir. Eserde psiko-sosyal bir konu felsefi bir üslupla işlenmesine rağmen okuyucuyu sıkmayan akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Bu çalışmada, kelime grupları on altı ana başlık altında ele alınmıştır. Her kelime grubunun örnekleri roman içerisinden tespit edilmiştir. Ancak isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, isim tamlaması, sıfat tamlaması, bağlama grubu, edat grubu, tekrar grubu, birleşik fiil grubu kullanımının örneklerinin çok olmasına rağmen unvan grubu, ünlem grubu, kısaltma grubu, birleşik isim, isnat grubu, datif, lokatif, ablatif gruplarının kullanımının örneklerine ise daha az rastlanmış, akkuzatif grubu örneğine ise hiç rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, literatürdeki bir çok çalışmaya kaynak teşkil eden Muharrem ERGİN'in "Kelime Grupları" tasnifi örnek olarak alınmıştır.

Yapılan bu çalışmada, Türk dilinin incelikleriyle uğraşan dilcilerin söz dizimi (kelime grubu ve cümle türleri) konusunda farklı görüşler ortaya koydukları saptanmıştır. Yazarların kelime grubunun tanımı (en az iki kelimedenden meydana geldiği, cümle içerisinde yapı ve mana bakımından bir bütün oluşturduğu ve cümle içinde tek bir sözcükmüş gibi algılandığı) konusunda hem fikir olmalarına rağmen kelime gruplarının isimlendirilmesinde ve gruplandırılmasında farklı görüşlerde oldukları görülmüştür. Bu terim karmaşasının yaşanıyor olması ise dilde bir birliğin sağlanmasına engel olmaktadır.

Dilcilerin de kelime gruplarına “kelime grubu, takım, belirtme grubu, belirtme öbeği” gibi çeşitli isimler verdikleri de bu çalışmada örnekleriyle beraber gösterilmiştir.

Nitekim bunlar içerisinde en dikkat çekici olanların başında, dilcilerin kelime gruplarının terminolojisinde ve sayısında birbirleriyle ayrıldıkları görülmektedir. Muharrem ERGİN, M. Metin KARAÖRS, Rasih ERKUL, Leyla KARAHAN, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Burhan PAÇACIOĞLU “Kelime Grubu” ifadesini kullanırken, Tahsin BANGUOĞLU “Kelime Öbekleri (Belirtme Öbekleri, Yargı Öbekleri)”, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, Ata ÇATIKKAŞ “Belirtme Grubu”, Jean DENY “Kelime Öbeği”, Nurettin KOÇ “Öbekler”, Haydar EDİSKUN “Takımlar” şeklinde ifadelendirmişlerdir.

Diğer taraftan isim tamlamaları konusunda yine değişik ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Muharrem ERGİN, M. Metin KARAÖRS, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, Ata ÇATIKKAŞ, “İyelik Grubu ve İsim Tamlaması” ifadesini kullanırken; Leyla KARAHAN, Rasih ERKUL, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Burhan PAÇACIOĞLU, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ, Ahmet BESEREK, “İsim Tamlaması”, Tahsin BANGUOĞLU “Ad Takımları”, Haydar EDİSKUN “İsim Takımları” ifadesini kullanmışlardır.

Kısaltma gruplarının kullanımında da dilcilerin farklı ifadeler kullandıkları görülmüştür. Muharrem ERGİN, Ata ÇATIKKAŞ, “Genetif, Datif, Lokatif, Ablatif”, M. Metin KARAÖRS “İlgi (Genitif), Yaklaşma (Datif), Bulunma (Lokatif), Uzaklaşma (Ablatif), Yapma (Akuzatif)”, Rasih ERKUL “Hal Ekleriyle Yapılan Kelime Grupları”, Leyla KARAHAN, Burhan PAÇACIOĞLU, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ “Yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma, vasıta, isnat”, Tahsin BANGUOĞLU “Takı Öbekleri”, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ, “Kısaltma Grupları”.

Fiilimsilerin ifadelendirilmesinde de dilcilerin değişik tanımlamalarda bulundukları görülmektedir. Zarf-Fiil terimi yerine Muharrem ERGİN, Ata ÇATIKKAŞ “Gerundium”, Rasih ERKUL, Leyla KARAHAN, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Burhan PAÇACIOĞLU, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ, Mustafa

ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ “Zarf-Fiil”, M. Metin KARAÖRS “Gerundium (Zarf-Fiil)”, Tahsin BANGUOĞLU “Zarf Öbeği”, Sıfat-Fiil terimi yerine Muharrem ERGİN “Partisip”, Rasih ERKUL, Leyla KARAHAN, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ, Burhan PAÇACIOĞLU, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ “Sıfat-Fiil”, M. Metin KARAÖRS “Partisip (Sıfat-Fiil)”, Tahsin BANGUOĞLU “Zarf Öbeği”, Haydar EDİSKUN “Sıfat Takımları” tanımlamalarını yapmışlardır.

Tekrar Grubu (İkilemeler) konusunda ise; Muharrem ERGİN “Tekrarlar”, Leyla KARAHAN, Burhan PAÇACIOĞLU, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ “Tekrar Grubu”, M. Metin KARAÖRS “Tekrarlar (İkilemeler)”, Rasih ERKUL “Yinelemeler (Tekrarlar)”, Tahsin BANGUOĞLU “Bağlam Öbekleri”, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ, Ata ÇATIKKAŞ “Tekrarlar ve İkilemeler”, Nurettin DEMİR, Emine YILMAZ “İkilemeler” şeklinde değerlendirmişlerdir.

Dilciler, her ne kadar cümlelerin tanımı (cümlelerin bir fikri, bir hareketi, bir duyguyu, bir düşünceyi, bir durumu, bir hükmü ifade eden kelime grubu olduğu) konusunda ve yüklem türüne göre, yüklem yerine göre cümleler konusunda bir fikir birliği sağlanmışsa da, anlamsal ve terimsel olarak fikir ayrılıklarına düştükleri gözlenmiş ve kaynaklarla bu ayrılıklar çalışmamızda ortaya konmuştur.

Anlam bakımından cümleler Leyla KARAHAN, Vecihe HATİPOĞLU, Tuncer GÜLENSOY, Kemal YAVUZ, Kazım YETİŞ, Nejat BİRİNCİ “Olumlu, Olumsuz, Soru”, Burhan PAÇACIOĞLU, Ata ÇATIKKAŞ “Olumlu, Olumsuz, Soru, Ünlem”, Süer EKER “Olumlu, Olumsuz, Soru, Emir”, Ahmet BESEREK “Olumlu, Olumsuz”, Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ “Olumlu, Olumsuz, Soru, Emir, Ünlem” tarafından görüldüğü gibi gruplandırılmıştır.

Dilciler arasında cümlelerin yapısı üzerine fikir ayrılığının en çok yaşandığı konu ise birleşik cümlelerin tanımı ve tasnifi üzerinedir. Bütün dilciler cümleyi yapısı bakımından önce basit (yalın) ve birleşik olmak üzere ikiye ayırmışlardır. Basit cümlelerin tanımı üzerinde büyük bir çoğunlukla fikir birliği içinde olurlarken, birleşik cümlelerin tanımlanması üzerine dilcilerin farklı görüşler bildirdikleri görülmektedir.

Yapısı bakımından cümleleri dilciler, şu şekilde gruplandırmışlardır:

Tahsin BANGUOĞLU basit cümle ifadesi içinde “Fiil cümlesi, isim cümlesi ve saplama cümlesi” ifadelerini kullanmış ve birleşik cümlelerin ise “baş cümle” ve ona bağlı “ikincil cümle” den meydana geldiğini açıklamıştır. BANGUOĞLU “Birleşik cümlede biri asıl, diğeri yardımcı olmak üzere en az iki cümle bulunur. Yardımcı cümle, asıl cümleyi şarta bağlayan, açıklayan veya her hangi bir cümle unsuru olan bir cümle işlevindedir.” şeklinde tanımlayıp asıl cümleye “baş cümle”, yardımcı cümleye “ikincil cümle” adını vermektedir ²⁹².

M. Kaya BİLGEGİL, birleşik cümleyi “girişik-birleşik cümleler, şartlı birleşik cümleler, sıralı cümleler, bağlı cümleler, ki bağlacıyla kurulan cümleler” şeklinde beş gruba ayırmış ve isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gruplarını girişik-birleşik cümleler olarak gruplandırmıştır.

Tahir Nejat GENCAN, cümle yerine “tümce” ifadesini kullanıp, “Tamlayan veya tamlanan tümcelerden kurulan söz dizisine birleşik tümce denir.” dedikten sonra içerisinde sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil bulunan cümleleri birleşik cümle olarak kabul etmiştir ²⁹³.

Vecihe HATİPOĞLU da cümle yerine “tümce” ifadesini kullanmış, birleşik cümleleri “Bağlaçlı yan tümce, dilekli yan tümce, koşullu yan tümce, ilgeçli yan tümce, olumsuzluk koşacıyla yan tümce, sorulu yan tümce, ikilemeli yan tümce, kalıplaşmış yan tümce” şeklinde sekiz gruba ayırmış ve sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil bulunan cümleleri birleşik cümle içerisinde dahil etmiştir ²⁹⁴.

Haydar EDİSKUN, birleşik cümleyi “girişik cümleler ve şartlı birleşik cümleler” olarak grupladıktan sonra sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil gruplarının bulunduğu cümleleri birleşik cümle yapısı içerisinde değerlendirmiştir ²⁹⁵.

²⁹² Tahsin Banguoğlu; Türkçenin Grameri, TTK. Basımevi, Ankara, 1986,s. 531.

²⁹³ Tahir Nejat Gencan; Dilbilgisi, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 1988, s. 51.

²⁹⁴ Vecihe Hatipoğlu; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 143.

²⁹⁵ Haydar Ediskun; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 114.

Muharrem ERGİN, birleşik cümleyi “şartlı birleşik, ki’li birleşik, iç içe birleşik cümle” olarak üç gruba ayırmış ve sıfat-fiil, zarf-fiil ve isim-fiil gruplarını cümlelerin bir ögesi olarak kabul etmiş, fakat birleşik cümle olarak görmemiştir ²⁹⁶.

Mustafa ÖZKAN, Veysi SEVİNÇLİ birleşik cümleyi de “şartlı birleşik, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik ve girişik cümle” olarak dört gruba ayırmışlar ve birleşik cümleyi şu şekilde tanımlamışlardır. “İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere birleşik cümle denir.” dedikten sonra “Fiilimsilerle kurulan cümlelerde tam bir yargı yoktur. Yargı, kendisinden sonra gelen çekimli şekillerle tamamlanır. Bu bakımdan fiilimsilerle tamamlanan cümleleri, birleşik cümle olarak değil, basit cümle olarak değerlendirmek gerekir.” şeklinde açıklamışlardır ²⁹⁷.

M. Metin KARAÖRS ise birleşik cümleyi “şartlı birleşik, ki’li birleşik, iç içe birleşik cümle” olarak gruplandırmış ve fiilimsileri cümlelerin bir ögesi olarak kabul edip birleşik cümle olarak görmemiştir ²⁹⁸. Ayrıca “Sıralı ve bağlı cümlelerde, cümlelerin noktalama işaretleri veya bağlaçlarla birbirine bağlanmaları söz konusudur. Bağlanan cümleler, birer bağımsız cümle durumundadırlar. Bu cümleleri birleşik cümle içine almak, şartlı, ki’li, iç içe birleşik cümlelerle yapı ve anlam karışıklığı meydana getirmektedir. Sıralı ve bağlı cümleleri birleşik cümle değil, bağımsız cümlelerin birleşmiş şekilleri olarak değerlendirmek gereklidir.” görüşünü bildirmiştir ²⁹⁹.

Leyla KARAHAN, birleşik cümleyi “şartlı, iç içe, bağlı, sıralı cümle” olarak dört grupta incelemiş ve fiilimsi gruplarını birleşik cümle yapısı içerisinde değerlendirmemiştir ³⁰⁰.

Süer EKER, cümle yerine “tümce” ifadesini kullanmış, birleşik tümceyi “şartlı birleşik tümce, ki’li birleşik tümce” şeklinde iki gruba ayırmış ve “Birleşik tümcelerde, temel tümceler ana tümceyi taşır ve esas yargıyı üzerinde bulundurur. Yan tümceler, kuruluş

²⁹⁶ Muharrem Ergin; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 402.

²⁹⁷ Mustafa Özkan; Veysi Sevinçli; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi; 3F Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 168.

²⁹⁸ M. Metin Karaörs; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993, s. 45.

²⁹⁹ M. Metin Karaörs, Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 126.

³⁰⁰ Leyla Karahan; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995, s. 60.

bakımından tümce değerindedir ve bir yargı bildirir. Ancak bu yargı, temel tümcenin yargısını tamamlayıcı destekleyici niteliktedir.” şeklinde ifade etmiştir ³⁰¹.

Cümlelerin yapısı üzerine dilciler arasında fikir ayrılığının yaşandığı bir diğer konu ise iç içe girişik cümlelerin tanımı ve tasnifi üzerinedir. Bu konuda Hamza ZÜLFİKAR’ın “Girişik Cümle Sorunu” isimli çalışması dikkat çekicidir.

Nitekim ZÜLFİKAR, iç içe birleşik cümle üzerine görüşlerini şu şekilde belirtmiştir: “Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez. Dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez.” ³⁰². Ayrıca ZÜLFİKAR çalışmasında, dilcilerin bu konu üzerine görüşlerini ise şöyle özetlemiştir. Muharrem ERGİN, Leyla KARAHAN, M. Metin KARAÖRS, Zeynep KORKMAZ ve Ahmet TOPALOĞLU’nun girişik cümleye çalışmalarında yer vermediklerini buna karşın, Tahir Nejat GENCAN, Vecihe HATİPOĞLU, Tahsin BANGUOĞLU, Rasim ŞİMŞEK, Nurettin KOÇ ve Hikmet DİZDAROĞLU’nun girişik cümle konusuna yer verdiklerini belirtmiştir.

Türk dilinin yüzyıllardır değişmeyen kendisine has özgün bir yapısı vardır. Kuralları sistemli ve açıktır. Türk dilinin söz dizimi, geçmişte Arapça ve Farsçanın etkilerine uzun süre karşı koyabilmiş, kendisine has özelliğini kaybetmemiştir. Bugün de Batı dillerinin etkisine karşı direnmektedir. Biz bu çalışmamızda bu düşünceleri göz önünde bulundurarak Türk diline ait olup yıllardır zevkle okunan bir eserin söz dizimini (kelime gruplarını, cümle ve cümle çeşitlerini) her yönüyle inceleyerek dil bakımından Türk dilinin zenginliğini ispatlamaya çalıştık. Bu tez, inanıyoruz ki bu konu ile ilgilenip ilim ve bilgi sahibi olmak isteyen bütün dil severlere, dil bilimcilere örnek teşkil edecektir.

³⁰¹ Süer Eker; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005, s. 480.

³⁰² Hamza Zülfikar; Girişik Cümle Sorunu, Türk Dili Dergisi, TDK, Sayı 522, Ankara, 1995, s. 643.

KAYNAKLAR

1. Aksan, Doğan; Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005.
2. Atabay, Neşe; Özel, Sevgi; Kutluk, İbrahim; Sözcük Türleri, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003.
3. Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı, Cilt II, MEB Yayınları, İstanbul, 1987.
4. Banguoğlu, Tahsin; Türkçenin Grameri, TTK, Ankara, 1986.
5. Beserek, Ahmet; Türkçe Cümle Yapısı, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
6. Bilgegil, M. Kaya; Türkçe Dilbilgisi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988.
7. Çatıkkaş, M. Ata; Türk Dili Kılavuzu, Alfa Yayınevi, Ankara, 1993.
8. Demir, Nurettin; Yılmaz, Emine; Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003.
9. Deny, Jean; Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE, TDK Kütüphanesi), Maarif Vekaleti, İstanbul, 1941.
10. Ediskun, Haydar; Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
11. Eker, Süer; Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2005.
12. Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2005.
13. Erkul, Rasih; Cümle Metin Bilgisi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.

14. Gencan, Tahir Nejat; Dilbilgisi, Ayraç Yayınevi, İstanbul, 1988.
15. Gülensoy, Tuncer; Türkçe El Kitabı, Bizim Gençlik Yayınları, Ankara, 2000.
16. Hacıeminoğlu, Necmettin; Türk Dilinde Edatlar, MEB, İstanbul, 1992.
17. Hatipoğlu, Vecihe; Türkçenin Söz Dizimi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972.
18. Hatipoğlu, Vecihe; Türk Dilinde İkileme, TDK, Ankara, 1981.
19. Karahan, Leyla; Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1995.
20. Karaörs, M. Metin; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1993.
21. Karaörs, M. Metin; Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
22. Koç, Nurettin; Yeni Dilbilgisi, İnkılap Kitapevi Yayınları, İstanbul, 1996.
23. Korkmaz, Zeynep; Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK, Ankara, 1992.
24. Korkmaz, Zeynep; Türkiye Türkçesi Grameri, TDK, Ankara, 2003.
25. Nakipoğlu, Mehtap Yaman; Hüseyin Nihal ATSIZ'ın Bozkurtlar Diriliyor Romanında Söz Dizimi, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008.
26. Özden, Gümüş; Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2002.
27. Özkan, Mustafa; Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001.

28. Özkan, Mustafa; SEVİNÇLİ, Veysi; Türkiye Türkçesi Söz Dizimi; 3F Yayınevi, İstanbul, 2008.
29. Paçacıoğlu, Burhan; Türk Dili ve Kompozisyon, Dilek Yayınları, Sivas, 1997.
30. Şimşek, Rasim; Örneklerle Türkçe Söz Dizimi, Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık, Trabzon, 1987.
31. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt III, Dergah Yayınları, İstanbul, 1977-1990.
32. Yavuz, Kemal; Yetiş, Kazım; Birinci, Nejat; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1997.
33. Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s. 3329-3333.
34. Zülfikar, Hamza; “Girişik Cümle Sorunu”, Türk Dili Dergisi, TDK, Sayı 522, Ankara, 1995.

ÖZGEÇMİŞ

04.12.1976 tarihinde Kayseri’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Kayseri’de tamamladıktan sonra 1994 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü girdi. 1998 yılında aynı bölümden mezun oldu. Aynı yıl Kayseri Besime Özderici İlköğretim Okulu’na Türkçe Öğretmeni olarak atandı. Halen aynı okulda görevine devam etmektedir. Evli ve iki çocuk sahibidir.

Adres:

Besime Özderici İlköğretim Okulu

Alparslan Mah. Bahar Caddesi

Melikgazi / Kayseri

Tel: 0352 2234146

e-posta: ogunay@erciyes.edu.tr